

Univerzita Palackého v Olomouci

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií

**ARABSKÉ JARO: PŘÍPAD POLITICKÉ TRANZICE
A DEMOKRATICKÉ KONSOLIDACE V TUNISKU**

Diplomová práce

Monika ŠÁCHOVÁ

Vedoucí práce Mgr. Nikola MEDOVÁ, PhD.

Olomouc 2024

Mezinárodní rozvojová a environmentální studia

ANOTACE

Diplomová práce se zaměřuje na změnu politického systému v Tunisku v souvislosti se změnami, které přineslo Arabské jaro od roku 2010. Teoretická část je věnována popisu a rozdílům politického systému před a po zmíněné revoluci v Tunisku. Dále je popsán průběh revoluce a její následky. Vývoj demokratického systému je následně analyzován z hlediska demokratických hodnot. Cílem diplomové práce je zhodnotit problematiku změny politického systému a jeho proces konsolidace od vzniku demokratického systému v Tunisku až po současnost.

KLÍČOVÁ SLOVA

Demokracie, Arabské-Jaro, Tunisko, politická tranzice, Ben-Ali, Kaís-Saied

ANOTATION

The thesis focuses on the change of the political system in Tunisia following the changes brought about by the Arab Spring since 2010. The theoretical part is devoted to the description and differences of the political systems before and after the revolution in Tunisia. Furthermore, the thesis describes the process of the revolution and its consequences. The development of the democratic system is subsequently analysed in terms of democratic values. The aim of the thesis is to evaluate the issue of political transition and consolidation process from the beginning of the democratic system in Tunisia to the present.

KEYWORDS

Democracy, Arab-Spring, Tunisia, political-transition, Ben-Ali, Kais-Saied

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Arabské jaro: případ politické tranzice a demokratické konsolidace v Tunisku* vypracovala samostatně a uvedla jsem veškeré použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne

.....

podpis autorky

Poděkování

Tímto bych chtěla velmi poděkovat své vedoucí práce Mgr. Nikole Medové, PhD. za efektivní vedení a pravidelné konzultace, jež přispěly k tomu, že pro mě psaní diplomové práce bylo velmi příjemnou činností.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Monika ŠÁCHOVÁ**
Osobní číslo: **R21897**
Studijní program: **N0588A330002 Mezinárodní rozvojová a environmentální studia**
Téma práce: **Arabské jaro: případ politické tranzice a demokratické konsolidace v Tunisku**
Zadávací katedra: **Katedra rozvojových a environmentálních studií**

Zásady pro vypracování

Diplomová práce se zaměřuje na změnu politického systému v Tunisku v souvislosti se změnami, které přineslo Arabské jaro od roku 2010. Teoretická část je věnována popisu a rozdílu politického systému před a po zmíněné revoluci v Tunisku. Dále je popsán průběh revoluce a její následky. Vývoj demokratického systému je následně analyzován z hlediska demokratických hodnot. Cílem diplomové práce je zhodnotit problematiku změny politického systému a jeho proces konsolidace od vzniku demokratického systému v Tunisku až po současnost.

Rozsah pracovní zprávy: **20 – 25 tisíc slov**
Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

1. Danica Fink-Hafner & Mitja Hafner-Fink (2009) The Determinants of the Success of Transitions to Democracy, *Europe-Asia Studies*, 61:9, 1603-1625, DOI: 10.1080/09668130903209152
2. Beetham, D. (1994) Conditions for democratic consolidation, *Review of African Political Economy*, 21:60, 157-172, DOI: 10.1080/03056249408704053
3. Dočekalová, Pavla a ŠVEC, Kamil. Úvod do politologie : [politologie a její ústřední pojmy] : [demokratické a nedemokratické systémy] : [politické ideologie]. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. 263 s. ISBN 978-80-247-2940-4.
4. Sigillò, E. (2022) Understanding the transformation of Political Islam beyond party politics: the case of Tunisia, *Third World Quarterly*, DOI: 10.1080/01436597.2022.2141218
5. Feuer, S. J. (2012). Islam and democracy in practice: Tunisia's ennahdha nine months in. *Middle East Brief*, 66, 1-8.
6. Fukuyama, Francis. Budování státu podle Fukuyamy. 1. vyd. Praha: Alfa Publishing, 2004. 129 s. : Extra. ISBN 80-86851-09-5.
7. Fukuyama, Francis. Politický řád a politický úpadek: od průmyslové revoluce po globalizaci demokracie. První vydání v českém jazyce. Praha: Argo Dokořán, 2018. 541 stran : Zip ; svazek 58. ISBN 978-80-7363-839-9.
8. Goddard, H. (2002). Islam and democracy. *The Political Quarterly*, 73(1), 3-9
9. Juan J. Linz (1990) Transitions to Democracy, *The Washington Quarterly*, 13:3, 143-164, DOI: 10.1080/01636609009445400
10. Mendel, Miloš. Arabské jaro: historické a kulturní pozadí událostí na Blízkém východě. Vydání první. Praha: Academia, 2015. 349 stran ; Orient ; sv. 23. ISBN 978-80-200-2474-9.
11. Shults, Mary E., „Tunisia: democracy and Islam in post-Arab Spring politics“ (2014). Honors Theses.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Nikola Medová**
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání diplomové práce: **30. ledna 2023**
Termín odevzdání diplomové práce: **11. dubna 2024**

L.S.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Zdeněk Opršal, Ph.D.
vedoucí katedry

OBSAH

ÚVOD.....	15
METODY A CÍLE.....	17
1 Autokracie vs Demokracie.....	20
1.1 <i>Autokracie</i>	20
1.2 <i>Demokracie</i>	21
1.2.1 Hodnoty demokracie z pohledu tuniské společnosti.....	23
1.2.2 Demokracie a ekonomický rozvoj.....	24
1.3 <i>Politická tranzice</i>	24
2 Moderní dějiny Tuniska.....	27
2.1 <i>Tunisko za vlády Habíba Burgiby (1957–1987)</i>	27
2.2 <i>Tunisko za vlády Zine al-Abidine Ben Aliho (1987–2011)</i>	31
2.3 <i>Kořeny vzniku revoluce</i>	35
2.3.1 Sociální faktory.....	36
2.3.2 Ekonomické faktory.....	40
3 Arabské jaro v Tunisku.....	47
4 Proces tranzice politického systému v porevolučním období.....	51
5 Vývoj demokracie v Tunisku od jejího vzniku po současnost (2014–2024).....	55
5.1 <i>Vláda Beji Caida Essebsiho (2014–2019)</i>	55
5.2 <i>Vláda Kaise Saieda (2019 – současnost; 2024)</i>	59
6 Vývoj tuniské demokracie z hlediska vybraných faktorů.....	63
6.1 <i>Sociální faktory</i>	63
6.1.1 Úroveň demokracie.....	63
6.1.2 Brutalita a porušování lidských práv.....	65
6.1.3 Cenzura.....	68
6.1.4 Volební procesy.....	70
6.2 <i>Ekonomické faktory</i>	74
6.2.1 Inflace.....	75
6.2.2 Korupce.....	77

6.2.3	Nezaměstnanost.....	79
6.2.4	Chudoba	83
ZÁVĚR		86

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Zkratka	Význam
UGTT	Union Générale des Travailleurs Tunisiens; Generální sdružení tuniských pracujících
MTI	Mouvement de la Tendance Islamique; Hnutí islámské tendence
UNFT	Union Nationale des Femmes de Tunisie; Národní sdružení tuniských žen
PSD	Parti Socialist Destourien; Socialistická ústavní strana
RCD	Rassemblement Constitutionel Democratique; Demokratické ústavní sdružení
TI	Transparency International
MENA	Middle East and North Africa; Střední Východ a Severní Afrika
OSN	Organizace spojených národů
ISIE	Instance Supérieure Indépendante pour les Élections; Vysoký úřad pro volby
INLUCC	Instance National de Lutte Contre la Corruption; Národní protikorupční orgán
IBGLCC	Komise pro řádnou správu věcí veřejných a boj proti korupci

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf 1: Veřejné vnímání hlavních demokratických hodnot v Tunisku (2013). Vlastní zpracování. Zdroj: Ghanem, H. (2016). Roots of the Arab Spring. In The Arab Spring Five Years Later: Toward Greater Inclusiveness (pp. 39–64). Brookings Institution Press.</i>	23
<i>Graf 2: Hodnocení jednotlivých kategorií Indexu demokracie v Tunisku v roce 2010. Vlastní zpracování. Zdroj: The Economist Intelligence Unit, 2010.</i>	36
<i>Graf 3: Vývoj indexu World Press Freedom v Tunisku 2002–2010. Vlastní zpracování. Zdroj: Reporters Without Borders, 2023)</i>	39
<i>Graf 4: Roční procentuální růst HDP v Tunisku mezi lety 1987–2010. Vlastní zpracování. Zdroj: Světová banka, 2023b.</i>	40
<i>Graf 5: Inflace měřena spotřebitelskými cenami 1987–2010 (%). Vlastní zpracování. Zdroj: International Monetary Fund, 2024.</i>	41
<i>Graf 6: Vnímání korupce v Tunisku v letech 2000–2010. Vlastní zpracování. Zdroj: Transparency International, 2023.</i>	43
<i>Graf 8: Míra nezaměstnanosti (%) podle věkových skupin 2010. Vlastní zpracování. Zdroj: Tuniský národní statistický úřad, 2011.</i>	44
<i>Graf 7: Populace v roce 2010 podle věkových kategorií v %. Vlastní zpracování. Zdroj: Tuniský národní statistický úřad, 2012.</i>	44
<i>Graf 9: Pokles chudoby v Tunisku mezi lety 2000 až 2010. Vlastní zpracování. Zdroj: Kokas a kol., 2021.</i>	45
<i>Graf 10: Index demokracie v Tunisku a okolních zemích 2010–2023. Vlastní zpracování. Zdroj: The Economist Intelligence Unit, 2024.</i>	64
<i>Graf 11: Vývoj indexu World Press Freedom v Tunisku 2010–2023. Vlastní zpracování. Zdroj: Reporters Without Borders, 2023.</i>	70
<i>Graf 12: Vývoj volební účasti v Tunisku mezi lety 2011–2022. Vlastní zpracování. Zdroj: Election Guide, 2023.</i>	71

<i>Graf 13: Roční procentuální růst HDP v Tunisku mezi lety 2010–2022. Vlastní zpracování. Zdroj: Světová banka, 2023b.</i>	75
<i>Graf 14: Inflace měřena spotřebitelskými cenami v Tunisku 2010–2023. Vlastní zpracování. Zdroj: International Monetary Fund, 2024.</i>	76
<i>Graf 15: Vnímání korupce v Tunisku 2010–2023. Vlastní zpracování. Zdroj: Transparency International, 2023.</i>	78
<i>Graf 16: Nezaměstnanost v Tunisku (% aktivní populace) v letech 2010–2023. Vlastní zpracování. Zdroj: Tuniský národní statistický úřad, 2016,2021, 2023.</i>	80
<i>Graf 17: Míra nezaměstnanosti (%) v Tunisku podle úrovně vzdělání (2010–2021). Vlastní zpracování. Zdroj: Tuniský národní statistický úřad, 2018,2021.</i>	81
<i>Graf 18: Vývoj chudoby v Tunisku mezi lety 2010–2021. Vlastní zpracování. Zdroj: Světová banka, 2024a; Kokas a kol. 2021.</i>	83

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obrázek 1: Mapa extrémní chudoby v Tunisku dle regionů (2010). Zdroj: Tuniský národní statistický úřad, 2010.</i>	46
<i>Obrázek 2: Míra nezaměstnanosti v Tunisku podle provincií. Zdroj: Tuniský národní statistický úřad, 2020.</i>	82
<i>Obrázek 3: Mapa chudoby. Zdroj: Tuniský národní statistický úřad, 2020.</i>	84

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Rozdělení typů režimů dle Indexu demokracie. Vlastní zpracování. Zdroj: The Economist Intelligence Unit, 2023. 18

Tabulka 2: Srovnání důvěry v tuniskou vládu 2010–2021. Vlastní zpracování. Primární zdroj: Arab Barometer Wave II-VII. Převzato z Huber & Pisciotta, 2023. 62

ÚVOD

Rok 2011 se stal velmi důležitým milníkem napříč arabským světem. Nepokoje, jež byly poháněny společenskou touhou po změně vedoucí k demokratizaci, daly malé severoafrické zemi Tunisku prostor vyčlenit se z do té doby univerzálního vzorce arabských zemí, jenž byl typicky charakterizován mimo jiné presencí autokracie v politickém systému. V případě Tuniska tak šlo o téměř šest desetiletí autoritářské vlády, tedy od vyhlášení nezávislosti v roce 1956 až po propuknutí revoluce. Tunisko, jakožto iniciátor revoluce zvané Arabské jaro je obecně hodnoceno jako jediná země, v níž došlo po revoluci k pozitivním změnám, jež po svržení autoritářského vůdce Ben Aliho vedly ke změně politického systému. Právě toto učinilo Tunisko unikátním případem pro výzkum. Průběh revoluce, její důsledky a následný vývoj byly celosvětově pozorovány a analyzovány mnoha autory a politology, čemuž také přispěla mediální popularita událostí, neboť právě v tomto období docházelo k rozvoji sociálních médií, která sehrála významnou roli v mobilizaci obyvatel.

Revoluce, která se po vzoru Tuniska rozšířila do většiny arabských zemí ukázala, že ani tyto země nejsou vůči demokracii imunní, ačkoliv jako jediný region odolaly vlivům karafiátové revoluce v 70. letech v Portugalsku, kdy došlo k následnému masivnímu šíření demokracie po celém světě. Dlouho vládla mezi politology přesvědčení, že tato odolnost ční právě v náboženském jádru těchto zemí, nicméně toto bylo brzy vyvráceno, neboť i desetiletí před propuknutím Arabského jara žilo okolo tří set milionů muslimů v demokratickém uspořádání (Linz a kol. 2013). Revoluce v Tunisku také ukázala, že islamistická a sekulární hnutí dokážou spolupracovat, aby docílila pozitivního směřování země. Tuniský případ tranzice také znovu poukázal na velmi významnou roli občanské společnosti v demokratizaci země, jež umožnila docílení svobodných voleb a mírového převodu moci (Jermanová, 2019).

Po více než deseti letech od revoluce však země stále nedocílila změn, kvůli kterým tehdy povstání vznikla. Od roku 2022, kdy došlo ke schválení nové ústavy, je navíc tuniská demokracie v ohrožení, neboť jejím schválením došlo k upevnění nekontrolovatelné pravomoci prezidenta Kaíse Saida. Ačkoliv se jedná o výsledek referenda, nelze jednoznačně říct, že se jedná o volbu lidu, jelikož volební účast nepřesáhla 30 %. Nedostatečná angažovanost tuniské společnosti odráží zklamání z dosavadního chodu politického systému a beznaděj, že se tato skutečnost může změnit. Proto příznivci

současného prezidenta pokládají za nezbytné, aby byla země vedena „pevnou rukou“, která ji vymaní z politického chaosu a rozsáhlé korupce.

Diplomová práce zkoumá socio-ekonomické faktory, jež zapříčinily změnu politického systému v Tunisku s přihlédnutím na kulturní a historický kontext a vývoj země. Toto téma bylo zvoleno z důvodu unikátnosti případu v rámci studie politických systémů a autorka přichází s analýzou jednotlivých faktorů, aby odhalila příčiny klesajícího trendu důvěry v demokracii napříč zemí a kořeny neúspěchu stabilizace demokratického systému navzdory velkému tuniskému potenciálu v tranzici úspěšně.

První kapitola diplomové práce je zaměřena na teoretický rámec zkoumaných politických systémů a procesu politické tranzice. Další kapitola pojednává o politickém a kulturně-historickém kontextu země. Tato charakteristika je nezbytná především pro pochopení pozadí vzniku sociálního hnutí a nespokojenosti tuniské populace, jež nakonec vedla k revoluci. Je zde také rozebrán autokratický politický systém Tuniska, jenž byl jedním z důvodů touhy po změně. Třetí kapitola je věnována samotnému vzniku, průběhu a následkům revoluce v Tunisku také zvané jako Jasmínová revoluce. V kapitole je také kladen důraz na roli internetu a sociálních médií, jež učinily toto povstání unikátním. Následující kapitola dále pojednává o změnách v politickém systému po sesazení vůdce Ben Aliho a konci revoluce až po současnost.

Praktická část této práce je zaměřena na zhodnocení vývoje demokracie v Tunisku od konce revoluce po současnost, a to pomocí vybraných indikátorů, které byly zvoleny na základě hodnot, jež by podle různých definic měla splňovat každá demokracie v souladu se socio-ekonomickými faktory, které zapříčinily nespokojenost tuniské společnosti a vznik revoluce. Práce tak zhodnocuje vývoj indikátorů ze sociální oblasti; úroveň demokracie, základní lidská práva a svoboda slova, spravedlivé a pravidelné volby a z ekonomické oblasti; nezaměstnanost, korupce, chudoba a inflace.

METODY A CÍLE

Diplomová práce si klade za cíl zanalyzovat vývoj demokratického systému v Tunisku od jeho vzniku až po současnost a také identifikovat problémy, kterým Tunisko v dnešní době čelí a které negativně ovlivňují vývoj demokracie. Zároveň se práce do jisté míry zabývá tím, zda byla naplněna očekávání společnosti od změny politického systému. Práce poukazuje na úspěšný případ tranzice, avšak také identifikuje problémy spojené s tranzicí a plnění stanovených cílů, jež pramenily z kořenů vzniku revoluce.

V rámci práce autorka pracuje se dvěma hypotézami, jimiž jsou:

1. Během předešlých autokratických vlád se ekonomická situace v Tunisku a vybrané ekonomické indikátory vyvíjely lépe než po nastolení demokratického politického uspořádání.
2. Základní hodnoty demokracie byly v Tunisku po revoluci naplněny, zatímco ekonomická situace představuje hrozbu demokracii.

Při zpracovávání diplomové práce byla využita metoda rešerše a analýzy dat. Výzkumná část práce sestává z kombinace kvalitativního i kvantitativního přístupu k analýze, jež proběhla na základě sběru veřejně dostupných dat a informací. Práce je založena na sběru dat a odborných informací pocházejících z knižních a internetových zdrojů a zejména za využití světově známých organizací a institucí, jež se zabývají řešenou problematikou viz níže. Číselná data jsou dále, dle souvislosti, zpracována do podoby grafů a tabulek.

Rámcovým zdrojem pro vypracování diplomové práce byl sborník „*Arabské revoluce: Demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*“ vydaný v roce 2013 Ondřejem Beránkem. Základem diplomové práce se stala část sborníku, ve které jsou identifikovány příčiny Arabského jara, které jsou dále rozvedeny v kontextu jednotlivých zemí. Tyto příčiny jsou rozepsány v kapitole 2.3 *Kořeny vzniku revoluce* a slouží také jako rámec pro praktickou část, jež zmíněné faktory dále posuzuje. V diplomové práci je tedy možné pozorovat vývoj těchto faktorů před revolucí, ale zejména poté, co bylo v Tunisku ustanoveno demokratické uspořádání země, a tak zjistit, zda během demokratického uspořádání došlo k pozitivnímu posunu v jednotlivých oblastech.

Pro sběr statistických údajů byla v rámci diplomové práce využita kombinace zdrojů. Pro data z oblasti ekonomických indikátorů bylo využito Tuniského národního statistického úřadu a jedná se zejména o sběr dat týkajících se nezaměstnanosti, chudoby a inflace v zemi.

Tato data byla doprovázena, či podpírána daty ze Světové banky a Mezinárodního měnového fondu.

Zdrojem dat, jež sloužila k posouzení vývoje korupce v zemi, byla organizace Transparency International (TI). TI každoročně vydává tzv. Index vnímání korupce (Corruption Perception Index, CPI), který seřazuje 180 zemí a teritorií po celém světě podle úrovně vnímané korupce ve veřejném sektoru. Výsledné hodnoty indexu se pohybují na škále od 0 (vysoká korupce) do 100 (žádná korupce). Pod TI také spadá Global Corruption Barometer, jenž od roku 2003 vydává zprávy v nichž shrnuje výsledky dotazníkového šetření a jedná se o jediný celosvětový průzkum veřejného mínění o korupci (Transparency International, 2023).

Pro celkové zhodnocení demokracie v zemi autorka zvolila Index demokracie vydávaný The Economist Intelligence Unit, jenž od roku 2006 hodnotí demokracie ve 165 nezávislých zemích světa a dvou teritoriích. Index je založen na 60 indikátorech, jež jsou rozděleny do 5 kategorií; volební procesy a pluralismus, občanské svobody, fungování vlády, politická participace a politická kultura. Země jsou hodnoceny na škále od 0 do 10, kdy 10 znamená dokonalou demokracii. Výsledná hodnota indexu je průměrem všech pěti zmíněných kategorií. Dle výsledné hodnoty jsou dále země řazeny mezi „úplné demokracie“, „demokracie s chybami“, „hybridní režimy“ a „autoritářské režimy“ viz Tabulka 1 (The Economist Intelligence Unit, 2023).

	Autoritářské režimy	Hybridní režimy	Demokracie s chybami	Úplné demokracie
Horní hranice	3,0–3,9	5,0–5,9	7,0–7,9	9,0–10,0
Spodní hranice	2,0–2,9 0–1,9	4,0–4,9	6,0–6,9	8,0–8,9

Tabulka 1: Rozdělení typů režimů dle Indexu demokracie. Vlastní zpracování. Zdroj: The Economist Intelligence Unit, 2023.

Jedním z dominujících zdrojů při hodnocení lidskoprávní situace v zemi byla zvolena organizace Freedom House, jež ročně vydává zprávy s názvem Freedom in the World. Tato organizace bývá často využívána i pro celkové hodnocení úrovně demokracie ve 195 zemích a 15 teritoriích. K tomuto hodnocení je využita škála s hodnotami od 0 do 100, kdy 100 znamená dokonalou demokracii. Hodnocení je založeno na 25 indikátorech spadajících do dvou hlavních oblastí jimiž jsou politická práva (volební proces, politický pluralismus a participace, fungování vlády) a občanské svobody (svoboda projevu a přesvědčení,

sdružovací a organizační práva, právní stát a osobní autonomie a individuální práva). Dle výsledného hodnocení jsou země označeny za „svobodné“, „částečně svobodné“ či „nesvobodné“ (Freedom House, 2023).

Dále byly pro sběr informací z oblasti lidskoprávní problematiky využity organizace Human Rights Watch a Amnesty International, jež shromažďují kvalitativní data zabývající se vývojem lidských práv napříč světem a zasazují se o jejich ochranu.

Pro analýzu vývoje cenzury v zemi byla zvolena organizace Reportéři bez hranic, jež od roku 2002 vydává World Press Freedom Index. Cílem indexu je pomocí kombinace kvalitativního a kvantitativního výzkumu srovnat úroveň svobody novinářů ve 180 zemích světa. Index je složen z 5 kategorií jimiž jsou politický kontext, legální rámec, ekonomický kontext, sociokulturní kontext a bezpečnost novinářů. Výsledné hodnoty se pohybují mezi 0 a 100, kdy hodnota 100 od roku 2013¹ znamená nejvyšší možnou úroveň svobody tisku (Reporters Without Borders, 2023).

¹ Do roku 2013 to bylo naopak a hodnota 0 znamenala nejvyšší úroveň svobody tisku. Pro jednotnost a srovnatelnost období před a po revoluci jsou data upravena tak, aby odpovídala modelu po roce 2013.

1 AUTOKRACIE VS DEMOKRACIE

Koncept demokracie je ve světě velmi povědomý a hojně využívaný, nicméně jeho význam byl vždy pouze předpokládán a charakteristiky tohoto typu režimu zůstávají vágní a nejasné. Definice, nebo alespoň identifikace základních charakteristik demokratických a nedemokratických politických systémů je však nezbytná pro systematické studium vlivů, jež působí na tranzici a procesy demokratizace (Doorenspleet, 2005). Nedemokratické systémy lze dle nejzákladnějšího moderního pojetí rozdělit na totalitní režimy a autokratické režimy. Kapitola níže se zaměřuje specificky na popis autokracie, jež je relevantní v rámci studie Arabského jara a politické tranzice v Tunisku (Beránek, 2013).

1.1 Autokracie

Autoritarismus, jenž je obecně vnímán jako negativní pojem, se paradoxně váže se zcela pozitivním pojmem, jímž je autorita, která je podstatným prvkem v rámci demokratického uspořádání. Autoritarismus, jako systém, se vyznačuje tím, že zneužívá autority za účelem potlačení svobody ve společnosti (Cabada, Kubát a kol., 2004). Průlomem v definici autoritářských režimů se stala publikace Juana José Linze z druhé poloviny minulého století, která se stala obecně platným vzorcem pro studium a identifikaci nedemokratických režimů (Balík, 2007). Linz tedy autoritarismus charakterizuje jako „*politický systém s omezeným, neodpovědným politickým pluralismem, který nemá vpracovanou vůdčí ideologii, ale zato výraznou mentalitu; vyznačuje se absencí intenzivní a extenzivní politické mobilizace (s výjimkou některých etap svého vývoje) a vůdce nebo malá skupina vůdců disponuje mocí, která formálně má nejasně vymezené, avšak snadno předvídatelné hranice*“ (Linz, 1964 – citováno z Cabada, Kubát a kol., 2004). Podobně pojem autoritarismus definuje i Samuel Huntington (1991) „*autoritářské režimy jsou charakterizovány jediným vůdcem nebo skupinou vůdců buď se slabou politickou stranou nebo její úplnou absencí, malou masovou mobilizací a omezeným politickým pluralismem*“.

Ačkoliv se jednotlivé autokratické režimy napříč světem liší a je možné je dále řadit do podskupin, Haynes (2001) uvádí společné charakteristiky, jež jsou základem všech autokracií: hlas v politice je odepřen masám obyčejných lidí, moc je v rukou početně malé elitní skupiny, legitimita režimu se měří spíše z hlediska ekonomického úspěchu než odpovědnostmi nebo reprezentativností. Velmi stručně shrnuto, autoritarismus se zabývá pouze politickou mocí, která je rezervována pouze pro vládcu a vše ostatní je relativně svobodné, či lépe řečeno tolerované (Cabada, Kubát a kol., 2004).

1.2 Demokracie

Pojem demokracie je starý přibližně 2 500 let a poprvé byl použit řeckým historikem Hérododem v 5. st. př. Kr. jakožto popis politického systému tehdejších řeckých městských států. Samotné slovo demokracie pochází z řeckých slov „demos“, což znamená lid, a „kratos“, což znamená moc, tudíž lze demokracii považovat za „moc lidu“, tedy způsob vládnutí, který závisí na vůli lidu. Podobně široce demokracii definoval bývalý americký prezident Abraham Lincoln, jenž ji popsal jako „*Vláda lidu, prostřednictvím lidu a pro lid*“. Demokracie je tedy nepřesně definovaný a různě interpretovaný pojem. Například dle teoretika Josepha Schumpetera (1959) je demokracie „*každý politický systém, ve kterém je vláda určena na základě soutěživých voleb*“. Schmitter moderní politickou demokracii popisuje jako „*systém vládnutí, ve kterém jsou vládcí občany vedeni k odpovědnosti za své činy ve veřejné sféře. Občané jednají nepřímou prostřednictvím soutěže a spolupráce svých volených zástupců*.“ Italský teoretik Giovanni Sartori (1987) popisuje demokracii, jako naprostý opak autokracie a tudíž jako „*systém, ve kterém si nikdo nemůže vybrat sám sebe, nikdo se nemůže vložit do moci vládnout, a proto si nikdo nemůže přivlastnit bezpodmínečnou a neomezenou moc*“. Tato tvrzení však nepředstavují ucelený charakter demokracie, tudíž i přes obtíže najít univerzální definici demokracie, je nezbytné alespoň definovat sadu kritérií, jež demokracii podmiňují (Dočekalová a kol., 2010; Schmitter & Lynn, 1991).

Profesor Robert Dahl (1971) ve své knize „*Polyarchy; participation and opposition*“ sepsal kritéria, jež byla globálně přijata a využita ke klasifikaci demokracií po celém světě. Dahl považoval schopnost vlády reagovat na preference svých občanů, považovaných za politicky sobě rovné, za klíčovou charakteristiku demokracie. Tato schopnost reagovat vyžaduje, aby měli občané příležitost formulovat své preference a dávat je najevo svým spoluobčanům avládě individuální a kolektivní akcí. Tyto preference by měly být při jednání vlády zváženy stejnou měrou, tj. bez jakékoli diskriminace na základě obsahu nebo zdroje preference (Doorenspleet, 2005). Tyto tři příležitosti jsou dále závislé na následujících institucionálních zárukách, jež jsou formulovány v knize „*Demokracie a její kritici*“ vydané Robertem Dahlem v roce 1995:

- Vládní úředníci, již zodpovídají za kontrolu nad vládním rozhodováním o politice jsou voleni občany.
- Svobodné a spravedlivé volby.

- Všeobecné volební právo, kdy prakticky všichni dospělí mají právo hlasovat ve volbách vládních úředníků.
- Právo ucházet se o úřad náleží všem dospělým osobám, i když věková hranice pro zastávání úřadu může být vyšší než u volebního práva.
- Svoboda projevu je garantována všem občanům bez nebezpečí přísného trestu.
- Občané mají právo vyhledávat alternativní zdroje informací.
- Občané mají plnou svobodu sdružování.

Demokratické jsou ty politické systémy, ve kterých je těchto sedm kritérií splněno. Dahl zároveň poukazuje na to, že tato kritéria ideálu demokracie dosud žádný systém nesplnil, a proto se odkazuje na termín polyarchie² (Dočekalová a kol., 2010).

Také Valné shromáždění OSN a bývalá Komise pro lidská práva se několik let snažily čerpat z mezinárodních nástrojů v oblasti lidských práv, aby podpořily společné porozumění principů a hodnot demokracie. V roce 2002 Komise OSN pro lidská práva prohlásila za základní prvky demokracie následující:

- Dodržování lidských práv a základních svobod.
- Svoboda sdružování.
- Svoboda projevu a názoru.
- Přístup k moci a její výkon v souladu s právním státem.
- Pořádání pravidelných svobodných a spravedlivých voleb všeobecným a tajným hlasováním jako výraz vůle lidu.
- Pluralistický systém politických stran a organizací.
- Dělbá moci.
- Nezávislost soudnictví.
- Transparentnost a odpovědnost ve veřejné správě.
- Svobodná, nezávislá a pluralitní média.

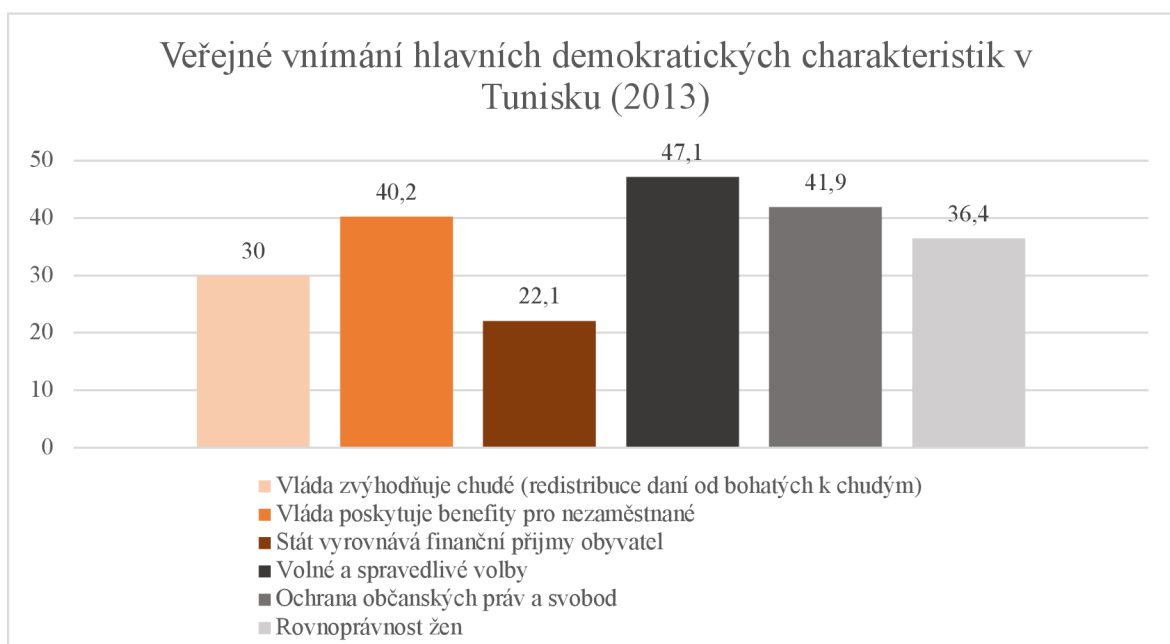
Hodnoty svobody, dodržování lidských práv a zásada konání pravidelných a skutečných voleb ve všeobecných volbách jsou základními prvky demokracie. Demokracie zase poskytuje prostředí pro ochranu a efektivní realizaci lidských práv.

² Dle Roberta Dahla (1995) lze polyarchii chápat jako historický výsledek úsilí o demokratizaci, či jako charakteristický typ politického režimu, jenž se významným způsobem liší od nedemokratických systémů všeho druhu.

Z důvodu komplexnosti konceptu demokracie, lze systému porozumět z hlediska toho, čím není, a tudíž autokracie nebo diktatura, kde vládne jedna osoba; a není to oligarchie, kde vládne malá část společnosti. Správně chápaná demokracie by ani neměla být „vládou většiny“, pokud to znamená, že jsou zcela ignorovány zájmy menšin. Demokracie, alespoň teoreticky, je vláda jménem všech lidí, podle jejich vůle (Council of Europe, 2023).

1.2.1 Hodnoty demokracie z pohledu tuniské společnosti

Mimo obecné a celosvětově identifikované hodnoty demokracie je však nezbytné také zmínit arabské vnímání demokracie a jejich motivace a očekávání od změny politického systému. Velká většina Arabů pokládá demokracii za preferovaný politický systém, nicméně toto se zdá být dáno tím, že od demokracie očekávají zlepšení ekonomické situace ve smyslu větší rovnosti a zajištění chudých a zranitelných skupin. Konkrétně obyvatelé Tunisu podporují demokracii z ekonomických i politických důvodů. Graf 1 ukazuje výsledky průzkumu World Values Survey, jenž ve své knize prezentuje Ghanem (2016). Respondenti napříč Tuniskem byli dotazováni na základní hodnoty demokracie a není překvapením, že možnost zvolit si svého zástupce prostřednictvím spravedlivých a pravidelných voleb a ochrana občanských práv a svobod získaly nejvíce hlasů jako základní charakteristiky demokracie. Těsně za občanskými právy se však umístila charakteristika poskytování benefitů nezaměstnaným osobám a až poté rovnoprávnost žen. Poměrně vysoké procento

Graf 1: Veřejné vnímání hlavních demokratických hodnot v Tunisku (2013). Vlastní zpracování. Zdroj: Ghanem, H. (2016). *Roots of the Arab Spring. In The Arab Spring Five Years Later: Toward Greater Inclusiveness* (pp. 39–64). Brookings Institution Press.

respondentů také uvedlo zdanění bohatých za účelem dotování chudých jako jednu z dalších charakteristik demokracie. Z průzkumu je tedy patrné, že socio-ekonomické faktory hrají v Tunisku velmi důležitou roli v prosazování a také udržování demokracie.

1.2.2 Demokracie a ekonomický rozvoj

Profesor Samuel Huntington (1991) uvádí, že málo vztahů mezi sociálními, ekonomickými a politickými jevy jsou silnější než mezi úrovní ekonomického rozvoje a existence demokratické politiky. Většina bohatých zemí jsou demokratické a většina demokratických zemí jsou bohaté. Nicméně korelace mezi bohatstvím a demokracií naznačuje, že k tranzici k demokratickému uspořádání by mělo dojít v zemích, které již vykazují střední úroveň ekonomického rozvoje. Světová banka v roce 2010 řadila Tunisko mezi ekonomiky s vyšším středním příjmem, tedy spadající do skupiny, jež má z ekonomického hlediska pozitivní vyhlídky na demokratizaci. Huntington (1991) dále uvádí, že budoucnost demokracie závisí na budoucnosti ekonomického rozvoje a překážky hospodářského rozvoje jsou překážkami v expanzi demokracie.

Rodrik (1997) ve své akademické publikaci poukazuje na to, že si demokracie vedou mnohem lépe než autoritářské režimy v mnoha ohledech ekonomického rozvoje, a tedy že demokracie přinášejí dlouhodobá tempa růstu, která jsou předvídatelnější. Také vytvářejí větší stabilitu ekonomické výkonnosti a zvládají nepříznivé ekonomické otřesy mnohem lépe. Přítomnost občanských svobod a politických práv tudíž zlepšuje schopnost ekonomiky přizpůsobit se změnám ve vnějším prostředí. V rámci demokratického uspořádání jsou také vypláceny vyšší mzdy z důvodu efektivnější a spravedlivější příjmové distribuce.

Nicméně co se týče specificky demokracie a ekonomického růstu, indický ekonom Amartya Sen (1999) poukazuje na to, že generace ekonomického růstu je dána spíše příznivým ekonomickým prostředím nežli konkrétním druhem politického systému.

1.3 Politická tranzice

Politická tranzice je interval mezi dvěma politickými systémy. Demokratická tranzice je tudíž intervalem mezi autoritářským a demokratickým politickým systémem (Stradiotto & Guo, 2010). Počátek politické tranzice lze definovat jako bod, ve kterém existuje dostatečná nestabilita k tomu, aby přemohla politiku autokrata. To znamená, že ke změně režimu dochází, když autokrat již nemůže udržovat veřejný pořádek (Zak & Feng, 2003). Tranzice je strategickou situací, jež nastává v momentě kolapsu diktatury a je ovlivněna

počináním řady aktérů, kteří určují, zda tranzice vyústí v demokracii, či jinou formu autoritářského vládnutí (Cabada, Kubát a kol., 2004). Tito aktéři a jejich strategie byli rámcem pro kategorizaci politických přechodů, jež zkonstruovali T. L. Karl a P. Schmitter v 90. letech. Dle nich se tedy tranzice dělí podle angažovanosti aktérů na *pakt*, *vnucení*, *reformu a revoluci (kolaps)*. V rámci paktu dochází k určité formě kompromisu mezi elitami, kdy se radikální reprezentanti země domluví s méně radikálními členy na společném postupu, aby nedošlo k zániku režimu. Tento přechod je považován za nejúspěšnější způsob dosažení demokratizace, nicméně ke změně dochází velmi pomalu a v systému stále figurují členové bývalého režimu. Méně častou kategorií tranzice je vnucení, kdy k přechodu dochází shora od samotného vůdce režimu, a to například poté, co si vůdce uvědomí, že jeho režim slábne. V případě reformy dochází ke kompromisu mezi vládnoucími elitami a společností, jež usiluje o změnu. Je tedy vyloučen násilný střet, nicméně i přesto, že se zdá tato tranzice ideální málokdy vede k nastolení demokracie. Poslední formou tranzice je revoluce, jež představuje násilné svržení moci vládnoucích elit nespokojenými masami obyvatel dané společnosti. Sami T. L. Karl a P. Schmitter se k tranzici revolucí staví skepticky a tvrdí, že prakticky nikdy nevede k demokracii. Avšak naproti nim stojí zastánce revoluce S. P. Huntington, jenž tvrdí, že právě revoluce je nejjistější cestou k demokratizaci (Říchová, 2000).

Ne vždy však politická tranzice vede k nastolení demokracie. Dle výzkumu provedeného na 75 zemích, jež se dostaly do fáze politické tranzice vyplývá, že úspěšná demokratická tranzice je nepravděpodobná v případě, že země vykazují nízkou úroveň rozvoje, příjmová nerovnost je vysoká a populace je nedostatečně vzdělaná. Demokratická tranzice se také neuskutečnila u zemí, které neměly žádné či slabé předešlé zkušenosti s demokratickými hodnotami a v zemích, kde je většinová populace muslimská. Proto ze 75 zkoumaných zemí do roku 1992 prošlo demokratickou tranzicí pouze 22 z nich (Feng & Zak, 1999). Zak a Feng (2003) také udávají, že ekonomické krize v autokraciích vedou vždy k politické tranzici, jelikož protestující již nemají co ztratit tím, že projeví nespokojenost se současným režimem. V tomto případě, jestliže je tranzice vyvolána ekonomickou krizí, pokud po změně režimu dojde k udržitelnému ekonomickému růstu, nedojde k další tranzici. V opačném případě však roste pravděpodobnost návratu k autokracii.

Samotný proces tranzice se dále může dělit na jednotlivé fáze z nichž nejpoužívanější rozdělení popsal tranzitolog Adam Przeworski a tranzici rozdělil do liberalizační a demokratizační fáze. Během liberalizační fáze slábnou autoritářské instituce, nicméně

nedochází k jejich úplnému zániku. V systému se však objevují liberální aktéři a autonomní orgány. V rámci demokratizační fáze dochází k budování demokratických institucí a stabilizaci systému. Klíčovou roli hrají odpůrci nedemokratického režimu, kteří se stávají rozhodujícími autonomními složkami (Cabada, Kubát a kol., 2004).

Demokratická konsolidace neboli usazení demokracie a konec politického přechodu v zemi, dle Linze (1990) nastává v momentě, kdy zvolení zástupci vytvoří a znovuzavedou základní konstituční rámec, jenž definuje funkce jednotlivých vládních orgánů.

V případě neúplné tranzice lze dále rozlišit pojem hybridní režim. Holzer & Balík (2007) tento režim charakterizují jako posttranzitní typ nedemokratického režimu, který vzešel z nedokončených tranzicí řady svobodných režimů. Tento režim kombinuje jak prvky demokracie, tak i autoritarismu.

2 MODERNÍ DĚJINY TUNISKA

Tunisko bylo do 50. let 20. století pod okupací Francie, a tedy součástí Francouzského protektorátu. Již od počátku století docházelo v Tunisku k nepokojům, jež pramenily ze společenského nesouhlasu s francouzskou nadvládou. Významnou vůdčí roli v osvobozeneckém procesu a ve vyjednávání hráli strana Neo-Destour³ a Sdružení tuniských pracujících (UGTT)⁴, jež byli za své osvobozenecké postoje francouzskými autoritami potlačováni. K zásadnímu zvratu došlo v listopadu 1952 poté, co byl francouzskými teroristy zavražděn charismatický vůdce strany Neo-Destour Fährat Hached. Incident vyvolal masivní odpor a celonárodní protikoloniální válku, jež trvala až do roku 1954, kdy se již zmíněným stranám společně s vládou a koloniální správou podařilo vyjednat program vnitřní autonomie Tuniska. Habíb Burgiba, se svou sekulární a liberální vizí a proevropskými hodnotami, byl považován za vůdce dialogu a mírových jednání. Právě díky jeho nátlaku se Tunisko 20. března 1956 po sedmdesáti letech dočkalo nezávislosti. Vedení nově vzniklé Tuniské republiky se naplno ujal první zvolený tuniský prezident Habíb Burgiba, jenž na svém postu setrval třicet let, po nichž byl tehdejším premiérem Ben Alim nenásilně sesazen. Ben Alimu se poté podařilo zemi vládnout až do událostí v roce 2011 (Saral, 2019).

2.1 Tunisko za vlády Habíba Burgiby (1957–1987)

Habíb Burgiba se narodil v roce 1903 v jednom z tuniským islámských center, ve městě Monastir. Jeho rodina pocházela ze skromných poměrů, přesto však měl příležitost studovat na prestižních školách v Tunisku a Francii, a tak porozumět západnímu a zároveň i arabskému světu (Cooke, 2023).

Po návratu z Francie se Burgiba začal angažovat na domácí politické scéně. Otevřeně kritizoval vedení strany Destour, které byl členem od roku 1922, za nedostatečně aktivní osvobozeneckou strategii, která pouze vzbuzovala provokaci francouzských autorit, což nakonec vyústilo v založení vlastní politické strany Neo-Destour v roce 1934. Za

³ Strana byla založena v roce 1934 H. Burgibou, který byl také sám zvolen jejím generálním tajemníkem. Hlavními cíli nově vzniklé politické strany byla občanská rovnoprávnost a úplná nezávislost Tuniska. Lze hovořit o celonárodní platformě, jež smelovala obyvatele napříč Tuniskem díky společné arabsko-muslimské identitě a protikoloniálnímu narativu. V roce 1964 byla strana přejmenována na Socialistickou ústavní stranu (PSD) (Girgle, 2007).

⁴ Odborová organizace založena roku 1946 aktivistou Farhad Hachedem s výrazně nacionalistickým zaměřením. Obě skupiny spojovaly osvobozenecké tendence a sklony k radikalismu (Girgle, 2007)

osvobozenécké aktivity v rámci nově vzniklé strany byl Burgiba a jeho kolegové několikrát zatčeni a vězněni. Samotná strana byla v roce 1938 zakázána a Burgiba deportován do Itálie (Cooke, 2023). Do roku 1944 bylo fungování Neo-Destouru obnoveno s členskou základnou čítající na 100 000 osob, nicméně Burgiba svou pozornost směřoval spíše za hranice, kde figuroval například v osvobozenéckých procesech severoafrických kolonií (Maroko, Alžírsko). Burgiba se také účastnil založení Ligy arabských států v Káhiře roku 1945 (Girgle, 2007). Při návratu z exilu v roce 1955 se již jednalo o nejpopulárnější osobnost v Tunisku (Cooke, 2023).

První parlamentní volby v Tunisku se konaly již šest dní po získání nezávislosti, tedy 26. března 1956. Burgibova strana Neo-Destour ve spolupráci s UGTT a dalšími nacionalistickými organizacemi obsadily všech 98 křesel a Burgiba se stal předsedou vlády (Girgle, 2007). V červenci 1957 Národní shromáždění zrušilo monarchické uspořádání a ukončilo pokračující vládu beje Muhammada VIII. Al-Amina a dynastie Husajnovců. Byly položeny základy republiky a prezidentem země byl zvolen Habíb Burgiba. Nově dosazený prezident nahradil radu ministrů kabinetem, který se zodpovídal pouze jemu a také omezil roli Národního shromáždění, čímž naprosto zmonopolizoval moc v zemi. O dva roky později 1. června 1959 byla přijata nová ústava, jež pouze uzákonila Burgibovu moc. Jakožto hlava státu a také vůdce strany Neo-Destour, měl Burgiba takřka absolutní moc a roku 1975 byl dokonce prohlášen doživotním prezidentem. Politický systém za vlády Burgiby lze charakterizovat jako „prezidentská monarchie“, „prezidentský despotismus“ či „moderní administrativní diktatura“ (Sofí, 2015).

Burgibova vize byla vytvořit moderní stát evropského typu. Součástí této strategie byl desetiletý plán pro intenzivní ekonomický rozvoj, který vešel v platnost v roce 1961. Plán byl socialistického charakteru a zaměřoval se na redistribuci příjmů, znárodnění pozemků a vytvoření programu národních zemědělských kooperativ (družstev). Vize popírala existenci mezitřídních bojů a slibovala ekonomickou soběstačnost, zvýšení životního standardu a rostoucí ekonomickou produktivitu (Boulby, 1988). Podle Girgleho (2007) však reforma ztroskotala právě na nízké produktivitě a selhala také v otázce neustále se zvyšující nezaměstnanosti. Neúspěšný experiment za sebou zanechal až jednu třetinu obyvatelstva pod hranicí chudoby. Během 70. let muselo dojít k razantní změně strategie a tuniská ekonomika prošla transformací z centrálního plánování směrem ke kapitalistickému modelu, jenž zahrnoval expanzi soukromého sektoru a podporu zahraničních investic (Tessler, 1990).

Již od počátku Burgibova působení byl kladen důraz také na sekularizaci země. Politický islamismus byl vnímán jako vládní hrozba a Burgibův režim toto často využíval pro legitimizaci a ospravedlnění nově zavedených politik ve jménu modernizace, reformy a boje proti terorismu. Reformy symbolizovaly zásadní bod obratu v devastaci tradičního islámu v zemi (Louden, 2015).

Reformy zahrnovaly restrukturalizaci tuniského soudnictví podle sekulárního evropského modelu, reformu zákona legalizující rozvod, povolující potraty, umožnění bezplatného přístupu k antikoncepci, zákaz polygamie a stanovení minimálního věku pro uzavření manželství (Sara, 2015). Byl zestátněn majetek a zkonfiskovány polnosti veřejných náboženských nadací, které posloužily právě k socialistickému experimentu. Také došlo ke zrušení koránských škol a islámské univerzity Zitúna, která ztratila svou autonomii a byla zařazena mezi fakulty Tuniské univerzity (Girgle, 2007).

V souvislosti s výše zmíněným došlo v témže období také k rapidní emancipaci žen a podpoře rovnosti mezi pohlavími. V roce 1957 bylo ženám poprvé v historii Tuniska umožněno volit v komunálních a později také v celonárodních volbách. Ústava z roku 1959 udává, že ženy jsou plnohodnotnými občany s úplnou právní rovností a občanskými povinnostmi a mají plné právo využívat svá politická, ekonomická a sociální práva (Murphy, 1996). Burgiba také podpořil vznik Národního sdružení tuniských žen (UNFT). Sdružení bylo očividným nástrojem pro mobilizaci žen k podpoře strany Neo-Destour, nicméně díky němu došlo k vytvoření nových příležitostí pro ženy a podpoře integrace žen do dění v zemi. Sdružení také tvořilo institucionální rámec pro sociální změny v otázce vzdělávání a osvěty v rodinných a mateřských záležitostech a dle Murphyho (1996) do roku 1960 čítalo na 40 000 členů (Girgle, 2007).

Mezi nejzásadnější zásluhy Burgibova režimu lze jednoznačně zařadit reformu školství, do které bylo každoročně investováno až 25 % státního rozpočtu. Procentuální zastoupení dětí navštěvující základní školu vzrostlo z 20 % v roce 1956 na 70 % v roce 1966 (Tessler, 1990). Reforma pokrývala výstavbu nových škol a výcvik domácích učitelů. Tehdejší výuka byla především specifická pro svou dvojjazyčnost, jelikož společně s francouzštinou byla jazykem výuky také arabština (Girgle, 2007).

Podle Tesslera (1990) během 70. let došlo k poklesu Burgibovy popularity a vláda ztratila většinovou důvěru ve společnosti. Ačkoliv byly zaznamenány agregované ekonomické zisky díky exportu ropy a rozvoji turismu, propast mezi bohatými a chudými se podstatně

prohloubila. Také došlo ke snížení životního standardu pro mnoho Tunisánů, což způsobovalo neklid napříč zemí. Problém představovala především vysoká nezaměstnanost, neboť stát nebyl schopen zajistit dostatek pracovních míst pro rapidně rostoucí populaci. Nezaměstnanost mezi muži žijícími ve městech do věku třiceti let dosahovala až 50 %.

Burgiba byl autoritářský a represivní vládce a během jeho vlády sílila politická opozice z důvodu represe lidských práv a svobod. Opoziční hnutí, včetně levice a islamistů, trpěla během Burgibova režimu porušováním lidských práv. V 70. letech byla pozornost zaměřena na levicovou opozici a během tohoto období byla téměř zcela potlačena studentská hnutí a odbory. V osmdesátých letech došlo k otřesení Burgibova režimu kvůli nestabilní ekonomické situaci a rostoucí inflaci, což dalo za vznik mnoha islamistickým hnutím, která sklízela úspěch především u mladé vzdělané populace (Saral, 2015). Vrcholné nepokoje nastaly v roce 1984 a čtrnáctidenní demonstrace byly násilně potlačeny bezpečnostními složkami do jejichž čela byl díky svým vojenským zkušenostem dosazen generál Ben Ali. Nejvíce pozornosti poutalo Hnutí islamistické tendence (MTI)⁵ a později byli jeho vůdci obviněni z plánování převratu a založení islámského státu (Girgle 2007). Mnoho aktivistů hnutí bylo zatčeno a mučeno, včetně Ghannouchiho, zakladatele MTI (Saral, 2015).

Od 80. let již bylo zřejmé, že 84letý Burgiba již není zdravotně způsobilý vykonávat mandát prezidenta Tuniské republiky. Jeho klesající psychická i fyzická kondice způsobovala často nepředvídatelná a unáhlená rozhodnutí, jež pouze utvrzovala společnost v tom, že změna ve vedení země je nevyhnutelná. V říjnu 1987 byl prezidentem Burgibou jmenován nový premiér, a to dosavadní generál a šéf bezpečnosti Ben Ali. Nový post byl však doprovázen prezidentovým požadavkem, aby byli popraveni zadrženi členové MTI, což Ben Ali odmítl z obav z následného vzniku kultu mučedníků (Girgle, 2007). Zanedlouho poté se Ben Ali odvolal na článek 57 tuniské ústavy, jež stanovuje, že premiér má právo vykonávat povinnosti a funkce prezidenta, jestliže hlava státu není k těmto úkonům způsobilá. V noci 6. listopadu 1987 Ben Ali seskupil sedm lékařů, již podepsali zprávu o tom, že Burgibovo duševní i fyzické zdraví se zhoršilo do té míry, že již není schopen plnit povinnosti svého úřadu. Následující den Ben Ali odvolal Burgibu z úřadu a sám se stal druhým prezidentem

⁵ Hnutí bylo založeno v roce 1981 bývalým středoškolským učitelem a absolventem Zítúny Rachedem Ghannouchim a intelektuálem Abd al-Fattahem Mourou. V roce 1989 bylo hnutí přejmenováno na Ennahda (=renesance). Hnutí požadovalo návrat k islámským hodnotám a žádalo spravedlivější ekonomickou politiku a nastolení pluralitní demokracie (Girgle, 2007).

Tuniské republiky (Tessler, 1990). Dle Girgleho (2007) byl Burgiba odstaven do domácího vězení a izolace v rodném Monastiru, kde v roce 2000 ve věku 97 let zemřel.

2.2 Tunisko za vlády Zine al-Abidine Ben Aliho (1987–2011)

Zine al-Abidine Ben Ali se narodil v přímořském městě Hammam Sousse na severu Tuniska a již od útlého věku prokazoval zájem o vojenské záležitosti a kritizoval francouzský kolonialismus. Aktivně se zapojoval v boji za nezávislost země za což byl tehdejší stranou Neo-Destour odměněn nabídkou pokročilejšího studia v zahraničí a byl vybrán pro studium na prestižní vojenské akademii Saint-Cyr ve Francii. Ben Ali také podstoupil několik vojenských kurzů ve Spojených státech amerických a své akademické portfolio doplnil o titul v elektronickém inženýrství. Po návratu do své země byl Ben Ali v roce 1964 pověřen vedoucí pozicí oddělení tuniské vojenské bezpečnosti, kde setrval až do roku 1974, kdy byl jmenován vojenským attache a odvelen do marockého Rabatu. Poté byl za zásluhy povýšen na generálního ředitele národní bezpečnosti na ministerstvu vnitra a později jmenován generálem. V roce 1980 byl Ben Ali odvelen do Polska do funkce tuniského velvyslance ve Varšavě. Po návratu do své vlasti se zanedlouho vypracoval na pozici ministra národní bezpečnosti a v roce 1986 byl jmenován ministrem vnitra (Parent, 2022; Bernstein, 2019).

Dne 7. listopadu 1987 Ben Ali zaujal post prezidenta země s příslibem postupné transformace politického systému demokratickým směrem. Počátky jeho prezidentství s sebou přinesly novou éru lidských práv a demokratických principů. Mezi Ben Aliho první kroky po převzetí moci patřilo omilostnění tehdejších politických vězňů. Zprostředkoval propuštění a úlevy na trestech mnoha členům opozice předešlé vlády a účastníkům islámských hnutí. Již v prosinci 1987 bylo propuštěno 18 členů Islámské svobodné strany (Islamic Liberation Party) a 608 členů MTI. Muslimským extrémistům, kteří byli odsouzeni k smrti, byly tresty zmírněny na doživotní odnětí svobody. Zakladatel strany MTI Ghannouchi byl omilostněn v květnu 1988 a také bylo propuštěno dalších 4000 politických vězňů, zastánců různých ideologií (Tessler, 1990).

Během prvního roku u moci Ben Ali také přejmenoval Burgibovu stranu PSD na Demokratické ústavní sdružení (Rassemblement Constitutionel Democratique, RCD) při jehož shromáždění o rok později došlo ke zvolení nového velení a snížení počtu členů z 22 na 7. Na post premiéra byl dosazen Ben Aliho pobočník Hedi Baccouche a zbylá místa byla obsazena Ben Aliho bezprostředními stoupenci, čímž došlo k odstranění Burgibových podporovatelů z vládních struktur. Ben Ali také zrušil soud pro státní bezpečnost, doživotní

prezidentský úřad a podpořil formaci sdružení a politických stran (Alexander, 1997; Girgle, 2007).

Svou odhodlanost pro politickou debatu Ben Ali stvrdil vydáním tzv. „Národního paktu“. K jeho formulaci prezident v roce 1988 vyzval všechny politické a sociální frakce. Toto setkání bylo za účelem definice dokumentu, který by identifikoval nejzásadnější problémy, kterým země čelila a zároveň přišel s mechanismem, jenž nachází řešení těchto problémů. Účelem paktu tedy bylo nalézt základ pro politickou akci a rozvoj země. Dokument byl podepsán zástupci ze šesti politických stran, včetně pěti opozičních hnutí. Pakt byl zaměřen na čtyři klíčové oblasti a adresoval problémy národní identity, politického života, ekonomického života a zahraničních vztahů. Důležitým zvratem byl důraz na uznání islámského kulturního dědictví Tuniska v souladu s moderním směřováním země a také závazek k respektování lidských práv a politických svobod (Tessler, 1990; Girgle, 2007). S postupem času se však ukázalo, že šlo pouze o snahu vytvořit zdání politického pluralismu, nicméně zúčastnění političtí aktéři postrádali autonomní sociální a ekonomickou moc a byli podřízeni Ben Aliho režimu. Po pár letech pakt zcela zanikl a většina signatářů byla vyloučena z tuniské politické společnosti (Sadiki, 2002).

Za účelem dále se odlišit od předešlého režimu, Ben Ali učinil kroky také v citlivé otázce islámské společenské identity. Velmi významným gestem bylo navrácení původního statusu náboženské univerzity Zitúna, jež byla Burgibou po získání nezávislosti zestátněna a přejmenována. Islám byl prohlášen za oficiální státní náboženství a sám Ben Ali se symbolicky zúčastnil poutě do Mekky. Také bylo v televizích a rádiích zavedeno vysílání svolávání k modlitbě a povoleno používání islámského letopočtu (Tessler, 1990; Girgle, 2007).

Již s nadcházejícími volbami v roce 1989 však došlo k postupnému uvadnutí Ben Aliho demokratických tendencí a čím dál více se začaly projevovat prezidentovy autokratické rysy. I přes zvýšený důraz na islámskou kulturu Ben Ali odmítl zlegalizovat největší islamistickou organizaci v zemi, a to stranu Ennahda (původně MTI), jež se zavázala k přijetí pravidel konkurenční demokracie (Alexander, 1997). I z tohoto důvodu byla volební účast nad očekávání nízká. Z potenciálních čtyř milionů voličů se voleb zúčastnilo pouze 2,1 milionů obyvatel (Tessler, 1990). Kandidátům strany, včetně Ghannouchiho, bylo povoleno účastnit se voleb z nezávislé pozice, avšak i přes velkou podporu společnosti se kandidátům nepodařilo obsadit pozice v parlamentu, neboť volby probíhaly podle starého modelu

většinového volebního systému⁶. Podle očekávání tak všech 141 křesel v parlamentu obsadila strana RCD, což podkopalo důvěru v demokratické směřování země a vyvolalo nepokoje mezi islámskými aktivisty (Alexander, 1997).

Dalším aspektem, který Ben Ali sliboval změnit a tím zemi přiblížit demokratické tranzici, bylo řádné dodržení limitace prezidentského mandátu. Sám kritizoval Burgibu za sebeprohlášení doživotním prezidentem a od jeho mandátu bylo očekáváno, že bude vykonán v souladu s článkem 39 tuniské ústavy, jež stanovuje, že prezident může vykonávat svou funkci po dvě po sobě jdoucí pětiletá období (Sadiki, 2002). Konec Ben Aliho vlády tedy měl nastat v říjnu 2004. Nicméně v roce 2002 došlo k referendu, na jehož základě byl limit zrušen, a tudíž bylo Ben Alimu umožněno znovu se ucházet o prodloužení mandátu. Navíc bylo schváleno navýšení věkové hranice prezidenta ze 70 na 75 let a také zaručení imunity prezidenta země nejen během jeho výkonu funkce, ale také po jeho odchodu do penze. Pomocí manipulace s volbami tak Ben Ali opakovaně zvítězil během voleb v roce 1994, 1999, 2004 a 2009 s více než 90 % hlasů⁷. K tomuto výsledku mu dopomohlo nejen budování kultu osobnosti, ale také výrazné omezování opozice v podobě zastrahování oponentů a nedostatečného prostoru pro mediální zviditelnění jejich kampaně (Beránek, 2013; Mostyn, 2019).

Sadiki (2002) uvádí, že o tehdejšímu politickému systému v Tunisku lze hovořit jako o dokonalém příkladu tzv. „fasádní demokracie“⁸. I přes původní sliby zemi demokratizovat, Ben Aliho režim zůstal autoritativní a s vládou jedné strany až do jeho svržení. Moc v zemi byla koncentrována jen do úzkého kruhu Ben Aliho, jenž byl tvořen prezidentovými důvěrníky a jeho rodinou (Beránek, 2013). Ben Aliho režim byl také charakterizován nepotismem a rozsáhlým klientelismem. Vysoké pozice byly prisuzovány často nevzdělaným jedincům v Ben Aliho přízni, což působilo vnitřní pnutí napříč zemí. Koncentrace bohatství v těchto vrstvách a prohlubování sociálních nerovností byly častým terčem kritiky, jež byla trestána (Fitouri, 2021). Pozornost poutalo především chování

⁶ Požadavky opozice na změnu systému na poměrný byly zamítnuty (Alexander, 1997).

⁷ Výjimkou byl rok 2009, kdy Ben Aliho úspěšnost klesla pod 90 % (Mostyn, 2019).

⁸ Haynes (2001) ve své knize *Democracy in the Developing World* charakterizuje fasádní demokracii, jakožto politický systém, kde vládce má jen velmi málo demokratických tendencí, nicméně umožňuje pravidelné, byť kontrolované volby a velmi omezený rozsah občanských svobod. Jedná se tedy o demokratickou fasádu, jež usiluje o zakrytí nedemokratického systému, v případě Tuniska za účelem uspokojení základních požadavků západních zemí.

Ben Aliho choť Leily Trabelsi a jejich zbohatlých příbuzných, které symbolizovalo éru vysoké korupce (McDowall & Amara, 2019)

Lidská práva a svobody byly výrazně potlačovány. Naprosto nepřijatelná byla kritika prezidenta, jeho rodiny či politického systému. Za účelem kontroly pořádku v zemi a vymáhání poslušnosti občanů Ben Ali zřídil rozsáhlou síť policejních složek (viz kapitola 2.3.2 Sociální faktory). Napříč těmto opresím však Ben Ali a jeho vláda sklízeli podporu, jelikož v Tunisku nebylo žádné konkurenční entity. Podporu tehdejšího režimu Girgle (2007) přisuzuje odmítnutí islámského vedení země, neboť většina obyvatel stála o modernizaci země v rámci sekulárního nastavení. Omezování lidských práv tak bylo dlouho přijatelnou daní za poměrnou stabilitu, bezpečnost a relativní prosperitu země. K udržení moci Ben Alimu také přispěly jeho neo-liberální ekonomické politiky a progresivní integrace země do světové ekonomiky.

V rámci ekonomické liberalizace Ben Ali v roce 1992 vybudoval Národní solidární fond a následně o sedm let později také Tuniskou solidární banku. Obě instituce cílily na eliminaci chudoby a eradikaci šedých ekonomických zón. Fond fungoval na základě dobrovolných příspěvků tuniských občanů, soukromého sektoru a vlády. Tyto příspěvky poté byly redistribuovány ve formě infrastrukturálních projektů zahrnujících výstavbu silnic, bydlení a škol, budování přístupu k pitné vodě a elektřině a garantující nová pracovní místa. Na rozdíl od fondu, nově zřízená banka cílila na finanční podporu jednotlivců a poskytovala mikro půjčky na podporu podnikatelů po vzoru bangladéšské banky Grameen. Rozsáhlé evaluace však po letech prokázaly selhání obou institucí, neboť nedokázaly přitáhnout investice a podpořit udržitelný růst. Instituce také nebyly schopné zaplnit deficit v zaměstnanosti vyvolaný liberalizací, byly spojovány s vysokou korupcí a nedostatkem transparentnosti a upevňovaly společenskou závislost na státu (Tsourapas, 2013; Sadiki, 2002). Přesto však Tunisko díky rozsáhlé liberalizaci stalo jednou z prvních zemí, která v roce 1995 podepsala dohodu o volném obchodu s Evropskou unií (Cavatorta & Haugbølle, 2012; Světová banka, 2023a).

Konec Ben Aliho autoritářské vlády nastal po 23 letech 14. ledna 2011, kdy byl několikátýdenními masovými protesty donucen uprchnout ze země. Po neúspěšné žádosti o azyl ve Francii, bývalý prezident společně se svou rodinou našli útočiště v Saúdské Arábii. Paradoxně tak Ben Ali strávil zbytek života v blízkosti největších islámských center a v zemi, kde je islám hluboce zakořeněn ve společnosti (Al Jazeera, 2011). Později téhož roku byl Ben Ali souzen v nepřítomnosti, a to až z 93 údajných provinění. Ve výčtu obvinění

se objevil obchod s drogami a zbraněmi, podíl na smrti 300 osob během revoluce a také rozkrádání veřejného majetku. V té době bylo odhadováno, že Ben Ali a jeho okolí vlastní až čtvrtinu tuniské ekonomiky. Ještě v roce 2011 byl odsouzen společně se svou ženou k 35 letům odnětí svobody za zpronevěru státního majetku. V průběhu roku k tomu přibýlo dalších 31 let za další zmíněná obvinění. O rok později byl Ben Ali odsouzen na doživotí za podílení se na zabití 43 protestujících během revoluce. Bývalý prezident však díky saúdskému azylu k výkonu trestu nikdy nenastoupil. V roce 2019 bývalý tuniský prezident zemřel v exilu ve věku 83 let. (Al Jazeera, 2012; ČT24, 2011a; iRozhlas, 2011; Bernstein, 2019).

2.3 Kořeny vzniku revoluce

Dlouhodobou aspirací tuniské společnosti, jež byla po dekády slibována a nedodržena byla transformace politického systému. Ačkoliv oba tunišští prezidenti položili do jisté míry základy liberálního státu, život v Tunisku nikdy nebyl svobodný a spravedlivý tak, jak si tuniská společnost přála a veškeré sliby o demokratizaci tehdejších vládnoucích elit končily v plnění osobních cílů o udržení si privilegovaného statusu a jisté úrovně blahobytu na úkor místní společnosti. Arabské jaro se tak stalo symbolem boje za demokracii, nicméně jelikož se jedná o velmi široký a nepřesně definovaný termín, níže jsou popsány konkrétní faktory, které v průběhu let vedly ke kumulaci společenského napětí, jež vyvrcholilo v masivní demonstrace v roce 2010.

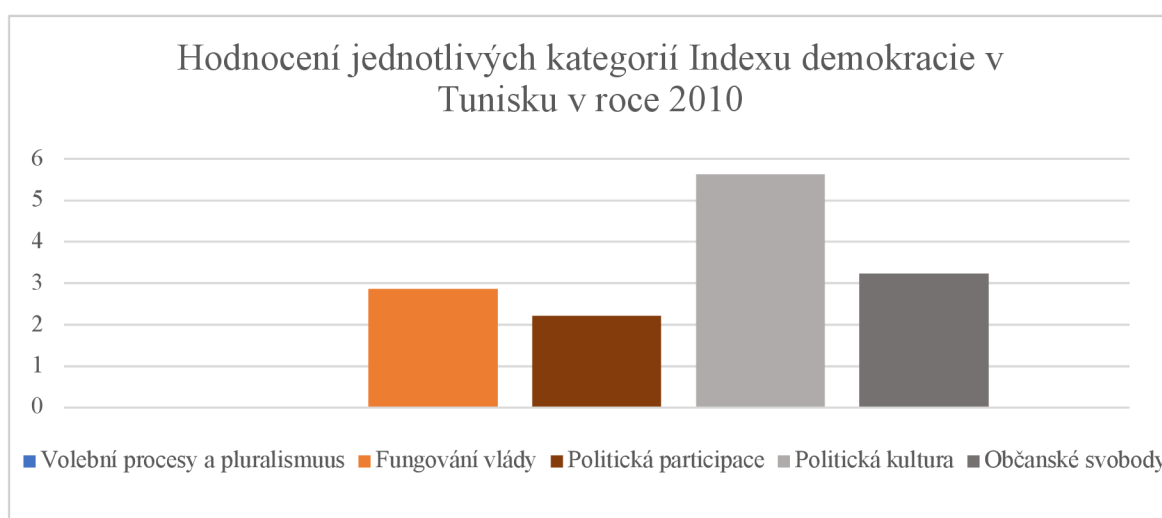
Identifikace těchto faktorů byla a stále je nezbytná, neboť neadekvátní reakce a řešení problémů může v nejhorším případě vést ke kolapsu národního státu. Jednotlivé faktory ve svém sborníku „*Arabské revoluce: Demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*“ identifikuje Beránek (2013) ve spolupráci s dalšími autory. Tyto faktory jsou rozděleny dle charakteru mezi sociální a ekonomické. Jako sociální faktory vedoucí k revoluci byla identifikována celková absence demokracie, porušování lidských práv a brutalita bezpečnostních složek, rozsáhlá cenzura a nespravedlivé volby. Ekonomickými faktory, jež vedly k revoluci jsou přetrvávající rostoucí inflace a vysoké spotřebitelské ceny, vysoká nezaměstnanost, chudoba a v neposlední řadě také vysoká korupce. Tyto faktory jsou navzájem propojeny a níže detailněji rozebrány.

2.3.1 Sociální faktory

Z počátku Ben Aliho vlády panovaly velké naděje na ustanovení demokratického státu, neboť sám Ben Ali se nechával často slyšet, že liberalizace země a demokratické hodnoty jsou jeho hlavními prioritami. Mimo jiné i díky této klamavé prezentaci byl Ben Ali v roce 1987 s vřelostí přivítán na post prezidenta. Jeho demokratická rétorika mu však vydržela pouhé dva roky a od roku 1989 se jeho vláda již projevovala silně represivně, a to především eliminací opozičních stran. Od roku 1994 až po konec Ben Aliho režimu, byla prezidentova vláda liberálně autoritativní. V praxi to pro zemi znamenalo, že ačkoliv byla ovládána úzkým kruhem mocného Ben Aliho okolí, současně docházelo k implementaci liberálních reforem (Beránek, 2013).

Úroveň demokracie

The Economist Intelligence Unit, jenž každoročně vydává hodnocení demokracie po celém světě, měří úroveň demokracie v Tunisku od roku 2006. Během posledních čtyř let před revolucí Tunisko vykazovalo hodnotu demokracie v průměru 2,94, čímž se řadilo mezi autoritářské režimy. V celkovém žebříčku zemí se Tunisko v roce 2010 umístilo na 144. místě ze 167 mezi Ománem a Jemenem. Jednotlivé kategorie indexu jsou graficky zpracovány v Grafu 2. Ze všech pozorovaných kategorií získaly nulové hodnocení volební procesy a pluralismus z důvodu absence svobodných voleb. Naopak nejvyšší hodnocení bylo dosaženo u kategorie politické kultury, která demonstruje demokratické tendence napříč společností (The Economist Intelligence Unit, 2010).

Graf 2: Hodnocení jednotlivých kategorií Indexu demokracie v Tunisku v roce 2010. Vlastní zpracování. Zdroj: The Economist Intelligence Unit, 2010.

Brutalita a porušování lidských práv

Jedním ze základních a naprosto nezbytných pilířů demokracie je respektování základních lidských práv. Tento pilíř byl v Tunisku systematicky porušován již od získání nezávislosti a během Burgibova režimu. S příchodem Ben Aliho a jeho liberální éry však přišly také naděje na uvolnění lidskoprávní situace. Za účelem získání popularity mezi tuniskými občany, ale také u západních spojenců, Ben Ali učinil několik populárních kroků, jako bylo například propuštění politických vězňů nebo také podepsání několika mezinárodních úmluv, z nichž nejvýznamnější byla ratifikace Úmluvy OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení. Nicméně již na počátku 90. let se Tunisko stalo jednou z nejautoritativnějších zemí na světě a z důvodu rozsáhlé sítě policejních složek bylo Tunisko pokládáno za policejní stát *par excellence*. Policie sloužila jako hlavní mocenská základna a hlavní nástroj represí. Během Ben Aliho režimu bylo Tunisko považováno za jednu z nejvíce hlídaných zemí na světě a policie byla nejvíce obávanou institucí s absencí důvěry ve společnosti. Napříč tomuto však ve srovnání s ostatními zeměmi v regionu Tunisko nikterak nevyčnívalo ze vzorce (Lutterbeck, 2015; Henry, 2007). Dle Henryho (2007) je obtížné odhadovat počty politických vězňů zadržených během Ben Aliho režimu, jelikož byl od roku 1991 zakázán přístup do tuniských věznic, tudíž nemohl být proveden census. Přesto lze hovořit v řádech několika set až tisíců uvězněných. Raritou také nebylo mučení a nelidské zacházení se zadrženými či nucená zmizení a úmrtí ve vězení. Nicméně režim upřednostňoval taktiku „administrativní kontroly“, která byla založena na několika kontrolách během dne tak, aby podezřelé či propuštěné osoby neměly příležitost způsobit hrozbu tehdejšímu režimu.

Po 11. září 2001 se Tunisko stalo důležitým globálním aktérem v nové „válce proti terorismu“, zejména po teroristickém útoku na synagogu na Djerbě v roce 2002, k němuž se přihlásila Al-Káida a při kterém zahynulo devatenáct osob. Tento útok umožnil vládě zcela beztrestně ospravedlnit své svévolné zatýkání a represe vůči islamistům a politickým odpůrcům (Andrieu, 2016).

Kritickým momentem v Ben Aliho režimu byly protesty v roce 2008 ve městě Gafsa, které byly vyvolány vysokou korupcí a nepotismem, které dopadaly zejména na nejchudší regiony. Stovky osob byly zadrženy, zbity a čtyři osoby byly zabity. Ben Aliho režim neumožnil návštěvu speciálního zpravodaje Komise OSN pro mučení a Human Rights Watch vydalo zprávu o záznamech nelidského přístupu k zadrženým, jenž zahrnoval

výhrůžky sexuálního zneužití vězně či jeho rodinných příslušníků, fyzická napadení konkrétně sestávající z bití do chodidel, odepírání spánku či přístupu ke vzduchu. Tyto tragické události znamenaly bod obratu a poukázaly na křehkost režimu (Andrieu, 2016; Henry, 2011).

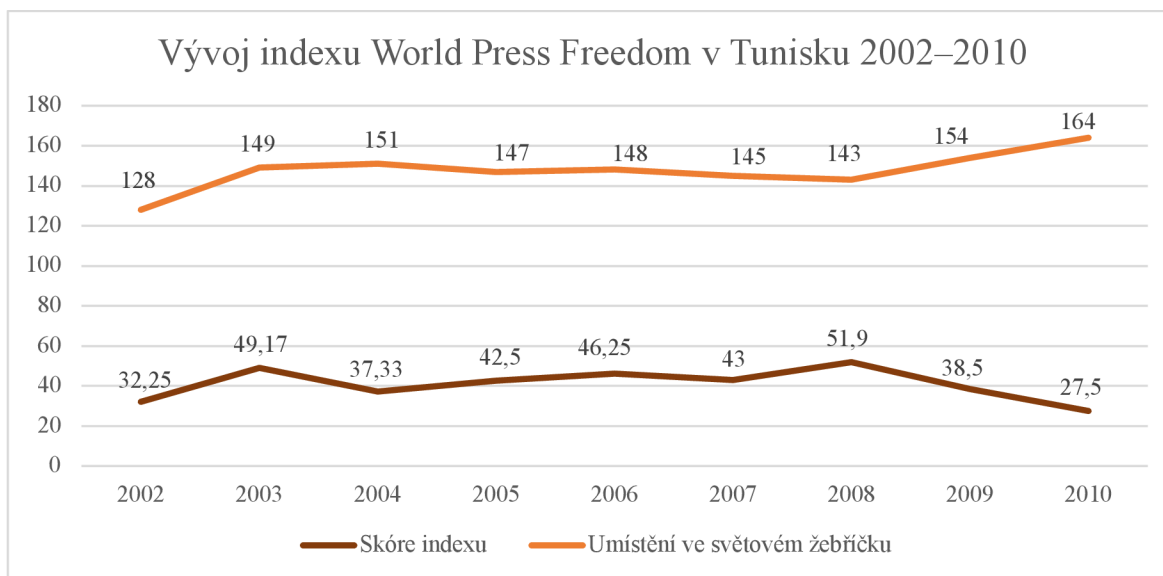
Cenzura

Na problematiku porušování lidských práv navazuje i rozsáhlý problém cenzury v Tunisku. Ačkoliv bylo Tunisko první arabskou zemí, jež měla ústavu a jako jedna z prvních zemí také povolovala svobodu tisku, během Ben Aliho režimu neexistovala svoboda projevu, tisku ani shromažďování. Také nebylo možné veřejně vyjadřovat vlastní postoje a názory, které by jakýmkoliv způsobem implikovaly nesouhlas či kritiku vůči současnému režimu. Veškerá informační média byla kontrolována režimem a ta která nebyla, neměla odvahu veřejně kritizovat režim. Již v roce 1998 byl Ben Ali newyorským Výborem pro ochranu novinářů prohlášen za jednoho z deseti největších nepřátel tisku, kvůli drsnému pronásledování novinářů, již nesouzněli s režimem (Beránek, 2013). Organizace Freedom House ve své zprávě z roku 2010 udává, že Tunisko ze všech arabských zemí vytvářelo jedno z nejhorších mediálních prostředí.

Během posledních několika let před revolucí Tunisko učinilo zásadní posun v rozvoji komunikačních technologií a získalo si titul IT lídra regionu. Režim také podporoval své obyvatele ve využívání komunikačních technologií zavedením nízkých cen internetu, nicméně všech 12 poskytovatelů internetu v zemi bylo pod přímou, či nepřímou kontrolou režimu, a tudíž byl veškerý internet přísně cenzurován. Facebook byl zakázán již v roce 2008, nicméně po rozsáhlých protestech byl opět v omezené verzi spuštěn. Národní agentura pro bezpečnost informací, jejímž oficiálním úkolem bylo chránit klienty před viry, se proměnila v kybernetickou policii pro sledování e-mailových schránek a webových stránek uživatelů internetu – zejména těch disidentských (Reporters Without Borders, 2010a).

Dle Reportérů bez hranic a jejich vydávaného indexu bylo skóre Tuniska v roce 2010 rekordně nízké s hodnotou 27,5, a ve srovnání na celosvětovém žebříčku si Tunisko pohoršilo až o 10 příček ze 154. na 164. místo (již v letech 2008 až 2009 Tunisko ztratilo 9 míst) viz Graf 3. Zhoršení v celosvětovém srovnání bylo dáno politikou systematické represe prosazované vládními představiteli v Tunisku proti každé osobě, která vyjádřila myšlenku v rozporu s ideologií režimu. Zvláště znepokojivé bylo podepsání dodatku k článku 61bis trestního zákoníku v červenci 2010. Tento dodatek měl tendenci

kriminalizovat jakýkoli kontakt se zahraničními organizacemi, který by v konečném důsledku mohl poškodit ekonomické zájmy Tuniska (Human Rights Watch, 2011; Reporters Without Borders, 2010b). Freedom House také ve své zprávě uvádí, že v roce 2009 byli tunišští novináři zadrženi, fyzicky napadeni, vyhozeni ze zaměstnání, bylo jim zabráněno opustit zemi a byli podrobena zdánlivě svévolnému policejnímu sledování. Z důvodu nebezpečí novinářské profese v Tunisku žilo více než 100 tuniských novinářů v exilu (Freedom House, 2010).

Graf 3: Vývoj indexu World Press Freedom v Tunisku 2002–2010. Vlastní zpracování. Zdroj: Reporters Without Borders, 2023)

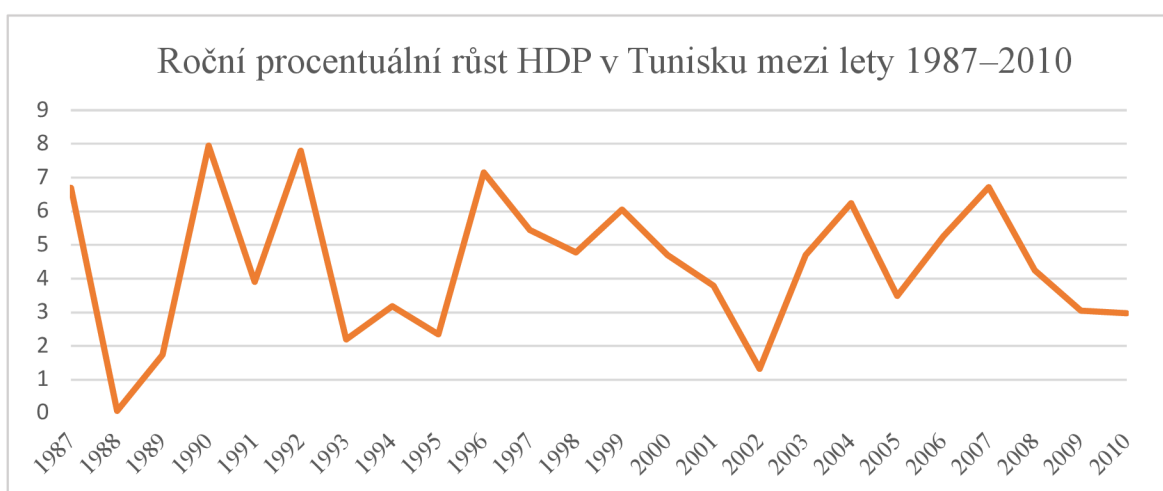
Volební procesy

Nemožnost informovat společnost o aktuálním pravdivém dění a také nulový mediální prostor pro volební kampaně konkurenčních kandidátů přispěly k tomu, že volby v Tunisku nebyly ani jednou během Ben Aliho režimu spravedlivé. Manipulovány byly jak parlamentní volby, tak i prezidentské. Od roku 1994 mohly být v parlamentu pouze strany, jež byly schváleny prezidentem, a tudíž pouze legální opozice mohla získat místo ve sněmovně. Přesto však v roce 1994 opozice tvořila pouhých 12 % parlamentu. Toto číslo se do posledních režimních parlamentních voleb v roce 2009 zvýšilo na 25 %, nicméně opozice byla takřka nefunkční, neboť byla tvořena podplacenými členy, kteří spolupracovali s vládnoucí stranou. Nejsilnější opoziční stranou byla již zmíněná strana Ennahda, která však přes demokratické tendence nebyla Ben Alim legalizována pod záminkou potenciálního extrémismu (Beránek, 2013).

Počínaje rokem 1989 Ben Ali zvítězil v pěti po sobě jdoucích prezidentských volbách, které byly přísně kontrolovány a buďto bez konkurentů, nebo proti kandidátům u nichž bylo dopředu jasné, že neztvídí. V 90. letech také Ben Ali různě upravoval ústavu a postupně kladl vyšší nároky na prezidentské kandidáty tak, aby co nejvíce eliminoval konkurenci ve volbách. Například v roce 1999 extrémně restriktivní podmínky povolovaly kandidaturu pouze vůdcům politických stran, kteří ve své pozici působili déle než pět let. Také museli být mladší 70 let a mít ve své straně minimálně jednoho poslance. Tímto sítém prošli pouze dva kandidáti, kteří byli Ben Alim vybráni (Gobe, 2009). Nejzásadnější zvrát v Ben Aliho prezidentském postu nastal v roce 2002 dříve zmíněným referendem, které mu umožnilo de facto neomezenou kandidaturu, proti které se před volbami v roce 1989 striktně vyhrazoval (Beránek, 2013). Podle oficiálních údajů se voleb zúčastnilo 99,59 % voličů a ve prospěch navrhovaných změn v referendu hlasovalo 99,52 % voličů. Kromě nerealistického charakteru jsou tyto údaje jasným ukazatelem autoritářské institucionalizace politického vyjádření (Gobe, 2009).

2.3.2 Ekonomické faktory

Ekonomické faktory se jevily v identifikaci příčin nepokojů jakožto nejzásadnější. Hafez Ghanem (2016) ve své knize „*The Arab Spring Five Years Later: Toward Greater Inclusiveness*“ prezentuje výzkum, podle kterého až 63 % respondentů uvedlo, že slabá ekonomika byla hlavním důvodem arabských povstání. Ačkoliv však v průběhu obou režimů docházelo k ekonomickým výkyvům, zejména během Ben Aliho režimu lze hovořit o kladném ekonomickém vývoji. Od roku 1987 docházelo k průměrnému ročnímu nárůstu reálného HDP

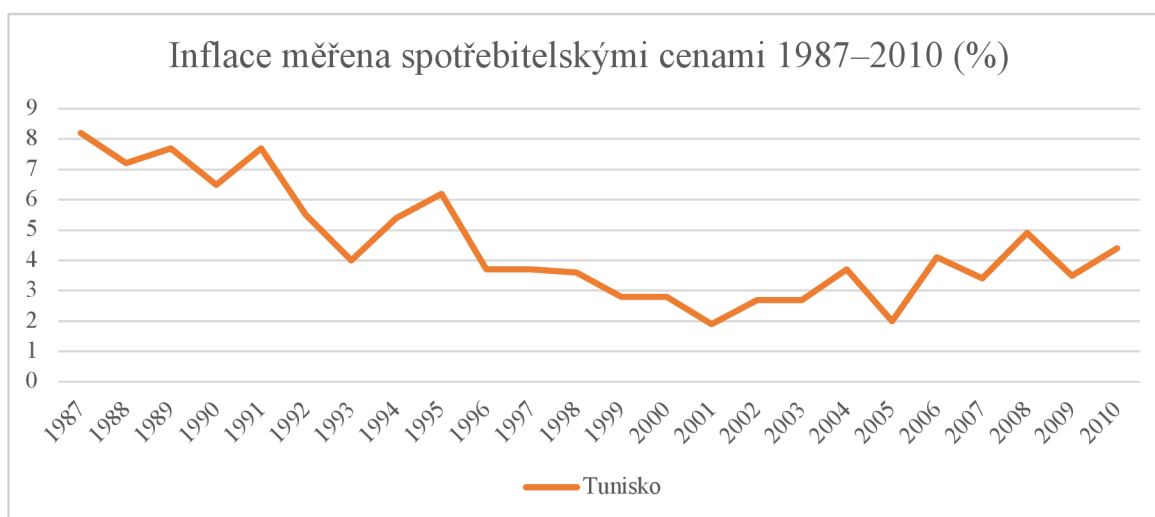

Graf 4: Roční procentuální růst HDP v Tunisku mezi lety 1987–2010. Vlastní zpracování. Zdroj: Světová banka, 2023b.

o 4,3 % viz Graf 4. Během samotné dekády před revolucí pak průměrný roční růst vykazoval 4,2 % a za celé pozorované období, vyjma roku 1988, růst neklesl pod 1 %. Tudiž tato společenská percepce byla zapříčiněna tím, že společnost nebyla pozitivně ovlivněna tímto růstem s čímž se úzce pojí následující faktory.

Inflace

Mezi další příčiny, jež vedly k nepokojům v roce 2010 se řadí inflace a rostoucí ceny potravin. Nicméně podobně jako v předešlém případě, souhrnná data pro Tunisko jednoznačně neznázorňují realitu. Na Grafu 5 nelze přehlédnout, že od nástupu Ben Aliho k moci došlo k poklesu inflace spotřebitelských cen o více než polovinu, a i navzdory potravinové krizi, jež zachvátila celý region v roce 2008, inflace v Tunisku vzrostla pouze mírně a během dekády před revolucí vykazovala průměr 3,3 %, což bylo o 1,3 % méně než průměr severoafrického regionu za stejné období (International Monetary Fund, 2024).

Graf 5: Inflace měřena spotřebitelskými cenami 1987–2010 (%). Vlastní zpracování. Zdroj: International Monetary Fund, 2024.

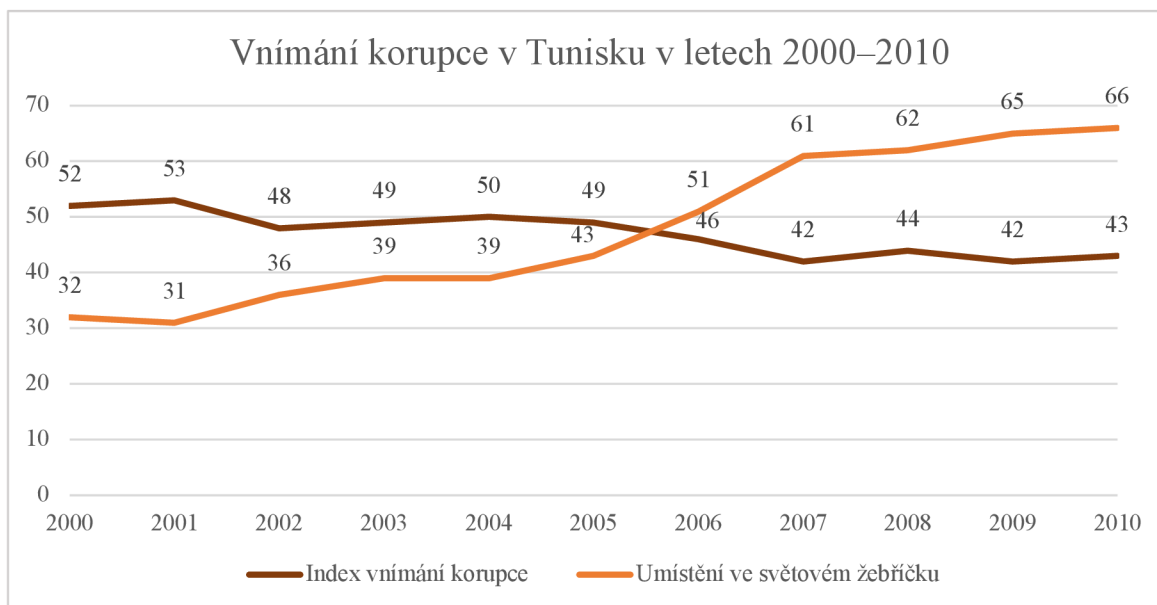
Ačkoliv se rostoucí ceny potravin neodrážely na celkové úrovni inflace, Newman (2018) zdůrazňuje, že dotazovaní Tunisané uvedli, že v roce 2010 jim chybělo více peněz na jídlo než v předešlém roce. Kalkulovaná inflace a inflace vnímaná lokálně mezi obyvateli vykazují značný nesoulad, neboť jsou to právě spotřebitelé, kteří v jejich každodenním životě zaznamenávají v reálném čase o kolik se jejich náklady zvýší a v případě znevýhodněných oblastí se jedná o zvláště citlivý faktor, jelikož i malé navýšení cen potravin může vést k chudobě, či jejímu prohloubení (Abderrahim & Castel, 2012). Nelze jednoznačně tvrdit, že rostoucí ceny a inflace byly jediným či hlavním pohonem revoluce, nicméně tento faktor hrál důležitou roli v podněcování nespokojenosti napříč společností

z důvodu sociálních a ekonomických nerovností, zvláště ve venkovských oblastech (Newman, 2018).

Korupce

Dalším aspektem, kvůli kterému se bohatství země nedistribovalo rovnoměrně, byla koncentrace příjmů tuniské ekonomiky v rámci úzkého kruhu, jenž byl přímo, či nepřímo spojován s režimem. Velkou roli v kontrole tuniské ekonomiky hrála Ben Aliho žena Leila Trabelsi a její rodina. Manipulace s majetky probíhala především prostřednictvím akvizice ekonomických a finančních institucí, nebo také skrze pozici zprostředkovatele na základě kterého byly vypočítavým členům Ben Aliho kruhu vypláceny procentuální podíly ze strany podnikatelů a vlastníků firem za usnadnění administračních a finančních procesů. Ben Aliho rodina včetně jeho ženy tak kontrolovali až 40 % ekonomické aktivity v Tunisku. Liberalizační politiky během Ben Aliho, díky kterým docházelo k rozsáhlé privatizaci podniků tak byly zdrojem bohatství Ben Aliho okolí (Sadiki, 2011). Vysoká životní úroveň tohoto úzkého kruhu se však brzy stala zdrojem společenské nespokojenosti a rozsáhlá korupce veřejným tajemstvím. Zkorumpovaná elita často vynakládala vysoké finanční obnosy na luxusní zboží a majetky a také kontrolovala nejvýznamnější obchodní transakce. Také dříve zmíněný nepotismus a klientelismus zvýhodňoval kohokoliv v přízni režimu na úkor vzdělané populace, která v zemi nemohla najít uplatnění (Beránek, 2013).

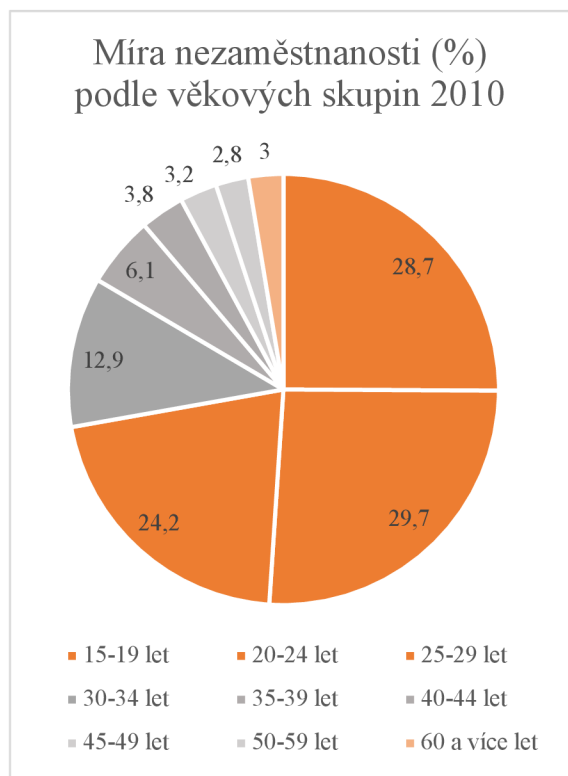
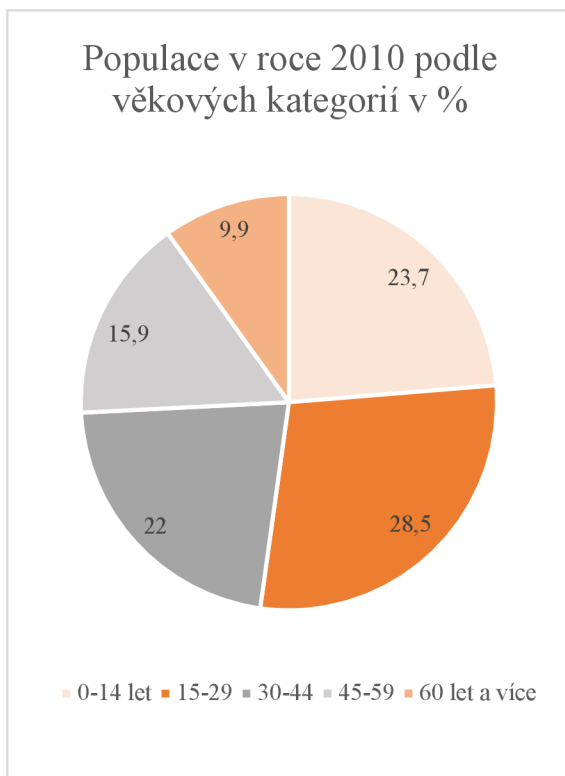
V roce 2010 Transparency International vydalo zprávu, ve které se Tunisko umístilo 66. ze 178 zemí na globální korupční škále viz Graf 6. Od roku 2000 sice docházelo pouze k mírnému poklesu hodnot vnímání korupce, nicméně stagnující až horšící se situace zapříčinila razantní posun v rámci celosvětového umístění, a to až o 34 příček nahoru, kdy země na prvním místě dosahuje nejmenší úrovně vnímání korupce. Global Financial Integrity, washingtonský think-tank monitorující nelegální finanční toky a korupci, odhadl náklady korupce v Tunisku ve výši 1 miliardy USD ročně mezi lety 2000–2008. S populací přibližně 10,6 milionu to znamenalo ztrátu téměř 110 USD na osobu za rok při nevidovaných převodech nelegálního kapitálu (Danziger, 2011).

Graf 6: Vnímání korupce v Tunisku v letech 2000–2010. Vlastní zpracování. Zdroj: Transparency International, 2023.

Nezaměstnanost

Jakožto spouštěcí mechanismus revoluce Beránek (2013) ve svém sborníku uvádí vysokou nezaměstnanost. Jak již bylo zmíněno, tuniská společnost se vyznačovala zejména velkým zastoupením mladých lidí. Mladí lidé ve věku 15–39 let tvořili 43,7 % populace a dále lidé ve věku 15–29 tvořili 28,5 % populace viz Graf 7. Tuniský národní statistický úřad ve své databázi uvedl okolo 491 000 nezaměstnaných osob v roce 2010, což představovalo 13 % populace schopné vykonávat práci. Ačkoliv toto číslo během deseti let před revolucí kleslo o 2 %, populace v Tunisku se zvýšila o téměř milion obyvatel. Problém nezaměstnanosti se tak dále rozšířil.

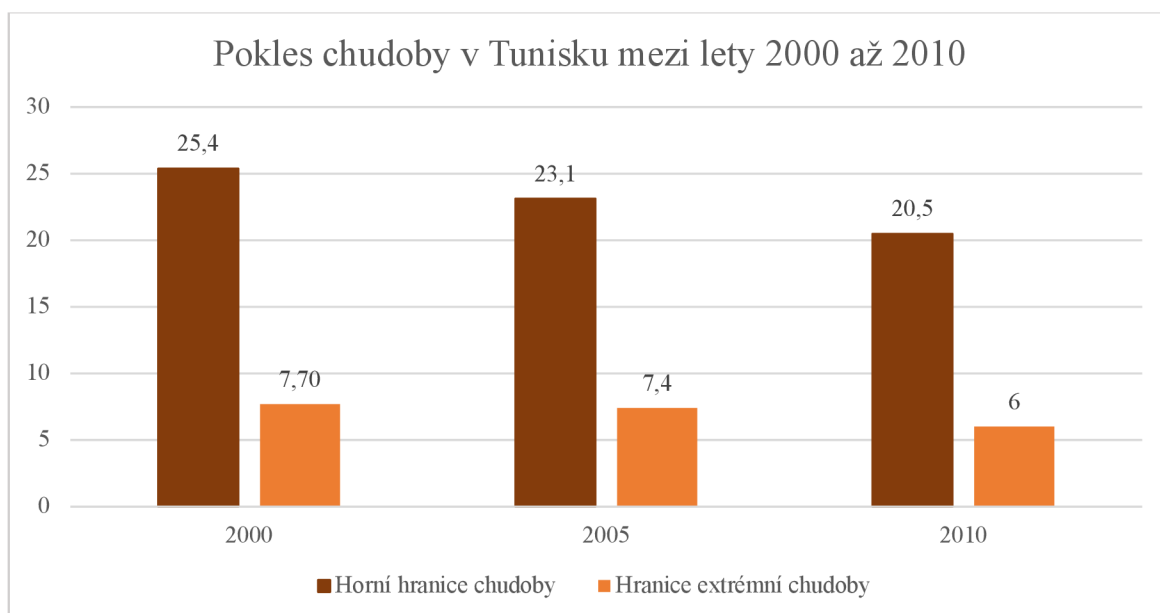
Graf 8: Populace v roce 2010 podle věkových kategorií v %. Vlastní zpracování. Zdroj: Tuniský národní statistický úřad, 2012.

Graf 7: Míra nezaměstnanosti (%) podle věkových skupin 2010. Vlastní zpracování. Zdroj: Tuniský národní statistický úřad, 2011.

Při bližším zkoumání rozložení nezaměstnaných osob v různých věkových skupinách, lze zjistit, že procento lidí bez zaměstnání ve věku 20–29 let téměř dosahovalo čísla 60 viz Graf 8. Problém nezaměstnanosti se navíc týkal především vzdělané populace. Nezaměstnanost u populace se středním a vyšším vzděláním dosahovala 39,4 % a 32 %, kdežto populace bez vysokoškolského vzdělání vykazovala pouze 4,5 % nezaměstnanosti. S problematikou nezaměstnanosti mladých lidí se také pojila řada sociálních problémů například i rodinné plánování. Až 40,5 % populace tvořily svobodné osoby nad 15 let. Toto demonstruje mimo jiné také nedostatečné finanční možnosti mladých lidí, kteří chtěli uzavřít manželství, nicméně ekonomické podmínky a šíření nezaměstnanosti jako hlavní faktor bránily tuniské mládeži zakládat rodiny a usazovat se (Sadiki, 2011; Tuniský národní statistický úřad, 2011, 2012; Světová banka, 2023a).

Chudoba

S nedostatkem pracovních míst se také pojí problematika chudoby napříč zemí. Ačkoliv chudoba za Ben Aliho režimu klesala, v roce 2010 žilo 20,5 % obyvatel pod horní hranicí chudoby⁹ a od roku 2000 se toto číslo snížilo pouze o necelých 5 % (cca 800 000 jednotlivců). Daleko méně znatelné změny však nastaly v poklesu extrémní chudoby¹⁰, kde došlo ve stejném období k poklesu o pouhých 1,7 % viz Graf 9. Chudoba tedy klesla jen mírně navzdory relativně vysokému růstu HDP o 4,3 % ročně během předrevoluční dekády mezi lety 2000 a 2010. Je zajímavé poznamenat, že extrémní chudoba zůstala až do roku 2010 poměrně vysoká, což odráží selhání sociálních programů při dopadech na nejchudší obyvatele (Kokas a kol., 2021).

Graf 9: Pokles chudoby v Tunisku mezi lety 2000 až 2010. Vlastní zpracování. Zdroj: Kokas a kol., 2021.

K rozsáhlé chudobě přispěla i příjmová nerovnost napříč zemí, která navzdory klesajícímu trendu vykazovala v roce 2010 hodnotu 35,8 % Giniho indexu¹¹, tato hodnota nebyla v regionu nijak výjimečná, neboť téměř všechny země v regionu (Alžírsko, Maroko,

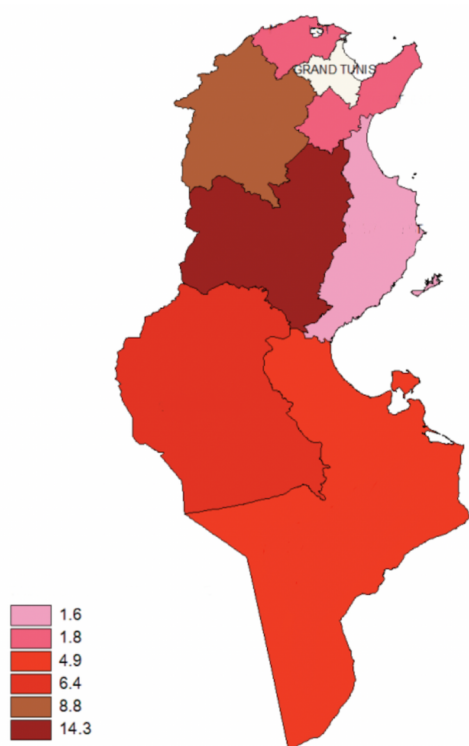
⁹ Národní horní hranice chudoby byla v roce 2010 v Tunisku stanovena na 1206 TND (844 USD) na osobu za rok.

¹⁰ Hranice extrémní chudoby byla v roce 2010 v Tunisku stanovena na 733 TND (513 USD) na osobu za rok.

¹¹ Giniho index měří, do jaké míry se rozdělení příjmů (nebo v některých případech spotřebních výdajů) mezi jednotlivci nebo domácnostmi v rámci ekonomiky odchyloje od dokonale rovného rozdělení. Gini index 0 představuje dokonalou rovnost, zatímco index 100 implikuje dokonalou nerovnost (Světová banka, 2024c).

Tunisko, Egypt) vykazovaly v roce 2010 společný průměr 35,5 % Giniho indexu (Světová banka, 2024c).

Údaje Národního statistického úřadu pro obecné životní podmínky z roku 2010 také ukazují, že 33,9 % celkové populace obývá oblasti, které nejsou obsluhovány místními úřady, což se odrazilo v nižších standardech služeb, jako jsou např. elektřina, voda (13,8 % tuniských rodin nedostávalo pitnou vodu od vodárenské společnosti), pozemní komunikace, likvidace odpadů a zdravotnická centra, jakož i další služby obvykle poskytované zastupitelstvem obcí. Stejně statistiky uvádějí, že toto procento se za šest let snížilo o pouhé 1,2 % z 35,1 % v roce 2004, což naznačuje selhání politik Ben Aliho kabinetu za poslední roky (Sadiki, 2011).

Obrázek 1: Mapa extrémní chudoby v Tunisku dle regionů (2010). Zdroj: Tuniský národní statistický úřad, 2010.

Městské oblasti Sidi Bouzid a Kasserine ve středozápadním regionu (viz Obrázek 1, vínově zbarvená oblast) představovaly dva extrémní případy naprosté chudoby s věčným problémem nezaměstnanosti a neschopností uspokojit základní potřeby tuniských rodin. V těchto regionech bylo možno pozorovat mnoho tuniských rodin žijících v chudinských čtvrtích kvůli extrémní chudobě a rozsáhlé nezaměstnanosti. Druhým nejvíce postiženým regionem byl severozápad Tuniska s hodnotami sahajícími k 8 % extrémní chudoby. Deprivace a marginalizace těchto oblastí sahaly až do éry Habíba Burgiby, ale nesnáze spojené s horší životní úrovní obyvatelstva v těchto oblastech se za vlády Ben Aliho zvýšily a dále kumulovaly společenský nesoulad. Naopak nejnižší míry chudoby bylo možno zaznamenat v oblasti regionu

Grand Tunisu a na východním pobřeží země s hodnotami nepřesahujícími 1,6 % (Sadiki, 2011).

3 ARABSKÉ JARO V TUNISKU

Revoluce celosvětově zvaná jako Arabské jaro započala dne 17. prosince 2010 v Tunisku, když se před kanceláří guvernéra upálil tuniský pouliční prodavač Mohamed Bouazizi. Učinil tak na protest proti nespravedlivě zřízenému a zkorumpovanému systému, jenž znevýhodňuje obyčejný lid a jemu znemožnil vydělávat peníze a zabezpečit svou rodinu (Hussain, 2018; Mendel, 2015).

Mohamed Bouazizi byl dvaceti šesti letý prodavač zeleniny pocházející z vesnice nedaleko středo-tuniského zemědělského města Sidi Bouzid, daleko od turismem prosperujících pobřežních oblastí. Dne 17. prosince, kdy Mohamed dorazil na své obvyklé prodejní místo, byl již po několikáté vykázán pod záminkou chybějící licence, jež je nezbytná pro pouliční prodej. Byla mu vyměřena pokuta, a navíc byl policistkou veřejně ponížen opakovanými údery do tváře a byly mu zabaveny jeho elektronické potravinářské váhy a veškeré zboží, které bylo navíc rozházeno po chodníku. Mohamed se později téhož dne dostavil do kanceláře guvernéra a požadoval navrácení svého zabaveného majetku. Jeho žádost byla okamžitě zamítnuta a Mohamed byl vykázán i přes hrozbu, že jeho nevyslyšení vyústí v sebeupálení, načež svá slova dodržel. Ačkoliv byl Mohamed okamžitě po svém zapálení hospitalizován, svým zraněním o 18 dní později podlehl (Hussain, 2018; Mendel, 2015).

Sebevražedný čin mladého prodavače byl zpočátku z hlediska muslimské víry odsouzen, nicméně mnohem hlasitěji se začali vyjadřovat ti, kteří se situací souzněli, a tak došlo k odstartování demonstrací a Mohamed se stal symbolem odporu. Povstání bylo charakterizováno tím, že nemělo žádného konkrétního lídra, nicméně zde figurovaly složky, jež povstání formovaly, dodávaly jim politický záměr a šířily je postupně do dalších měst. Zejména se jednalo o působení lokálně fungujícího Generálního sdružení tuniských pracujících (UGTT) (Miller a kol., 2012; Mendel, 2015).

Demonstrací a protestů se účastnila především mladá část tuniské společnosti, což bylo dáno tím, že více než 2/5 tuniské populace byly mladší 25 let a problémy především spojené s nezaměstnaností se jich týkaly nejvíce. Také to bylo dáno masivním rozvojem sociálních médií, která využívala zejména mladá část populace (Schraeder & Redissi, 2011).

Byla to právě zásluha sociálních sítí, že případ Mohameda zažehl pomyslnou jiskru v této revoluci. Tragická událost Mohamedova upálení nebyla v zemi prvním případem, nicméně jako jediná se dostala do mediálního prostoru a byla diskutována jak celonárodně, tak za hranicemi Tuniska. V té době byla 1/3 tuniské populace uživateli internetu, což činilo okolo

3,6 milionů osob. Případ se tak velmi rychle rozšířil do všech koutů země i mimo ni, a to zejména díky Facebooku, který jako jediný nebyl cenzurován (Ryan, 2011). Tato sociální síť se stala zdrojem informací o aktuálním dění a protestující na ní sdíleli záznamy brutálních praktik bezpečnostních složek, které zachytili na své mobilní telefony během demonstrací. Sociální média byla protestujícími využita nejen k rychlému šíření informací, ale také k mobilizaci a pořádání masových politických akcí. Vzájemná komunikace mezi aktivisty vytvořila širokou osvětu o tom, co zahrnují demokratické hodnoty a pomohla předejít strachu z bezpečnostních složek (Abushouk, 2016; Mendel, 2015). Brzy bylo možné setkat se i s označením „první facebooková revoluce“ a dle výzkumu provedeného Peterem Schraederem (2011) až 91 % studentů navštěvovalo Facebook alespoň jedenkrát denně a 2/3 studentů uvedlo, že Facebook byl jejich primárním zdrojem informací od propuknutí revoluce 17. prosince 2010 (Schraeder & Redissi, 2011).

Dva dny po vypuknutí protestů v Sidi Bouzid byl do města vyslán ministr, aby přislíbil navýšení pracovních nabídek v regionu. O dva dny později však došlo k dalšímu sebevražednému činu upálením a demonstrace sílily. Vláda na rostoucí nepokoje reagovala nasazením příslušníků stranických milicí a policie. Nasazené složky byly překvapeny intenzitou odporu a jednaly nepřiměřeně. Stejně tak byla brutalitou represivních složek překvapená i tuniská společnost, nicméně protesty nepolevily ani po 24. prosinci, kdy došlo k usmrcení prvních dvou demonstrantů ve městě Manzel Bouzayane. Naopak, brutalita pouze znásobila odpor a 27. prosince protesty naplno vypukly i v hlavním městě Tunisu. Drastické záběry z ulic Tunisu se skrze Facebook brzy dostaly do mezinárodních televizních vysílání a zcela ochromily i západní svět (Mendel, 2015; Miller a kol., 2012; Schraeder & Redissi, 2011).

Vyjádření Ben Aliho přišlo až 28. prosince, kdy veřejně vystoupil v národní televizi a označil protestující davy za zahraničně placené teroristy, kteří pouze ohrožují tuniskou ekonomiku a pod výhružkou násilné odplaty ze strany pracujícího lidu je vyzval k okamžitému stáhnutí. Ten samý den Ben Ali také navštívil popáleného Mohameda na jednotce intenzivní péče s očekáváním, že tato návštěva přinese pozitivní ohlasy společnosti. Opak však byl pravdou a oba Ben Aliho činy pouze znásobily pobouření mezi protestujícími, kteří začali požadovat Ben Aliho demisi (Mendel, 2015, Schraeder & Redissi, 2011).

Situace v celém Tunisku dále eskalovala a přibývalo úmrtí i zraněných. Ke dni 11. ledna již bylo evidováno na 35 úmrtí. Tuniská vláda nařídila uzavřít školy a univerzity a pozastavit vyučování, neboť spousta demonstrantů byla právě z řad studentů. Demonstrace se

projevovaly rabováním obchodů, zapálením banky a potyčkami s policií. O den později byla zpřísněna bezpečnostní opatření a byl zakázáno noční vycházení, nicméně opatření neměla téměř žádný účinek (ČT24, 2011b, c, d).

Situaci nepomohly utišit ani Ben Aliho veřejné projevy, ve kterých sliboval vytvoření 300 000 pracovních míst do roku 2012 (vláda pro tyto účely vyhradila v přepočtu téměř sto miliard korun), a že v dalších prezidentských volbách, které byly stanoveny na rok 2014, již nebude kandidovat. Veřejnost se dožadovala okamžité změny a ponechání Ben Aliho další čtyři roky v mandátu, nebylo uspokojivým výsledkem revoluce, která s sebou nesla oběti na životech (Abushouk, 2016; ČT24, 2011b, c, d).

Zlom nastal 13. ledna, kdy velitel tuniské armády generál Rachid Ammar odmítl uposlechnout Ben Aliho rozkazu, aby střílel do neozbrojených demonstrantů. Tím Ben Ali nemohl počítat již ani s armádou a v nátlaku vyhlásil výjimečný stav, rozpustil vládu a stanovil termín předčasných parlamentních voleb na podzim téhož roku. Ačkoliv tento krok vedl k částečnému naplnění požadavků Tunisánů, demonstrace pokračovaly s cílem konečného sesazení prezidenta. Ben Ali následně vyhodnotil bezvýchodnou situaci a po 28 dnech nepokojů se rozhodl společně se svou rodinou utéct ze země (ČT24, 2011e, f).

Poté co Ben Ali opustil zemi, ujal se prozatímní vlády Mohamed Ghannouchi, který sloužil jako premiér v Ben Aliho režimu od roku 1999. Mezi první kroky prozatímní vlády patřilo zrušení vládnoucí strany pomocí revolučního dekretu, vyhlášení všeobecné amnestie pro politické vězně a také vyhlášení mezinárodního zatykače na bývalého prezidenta Ben Aliho a jeho rodinu, který však nebyl uplatněn, neboť saúdskoarabský král odmítl Ben Aliho vydat se záměrem uklidnění situace (Mendel, 2015). Vláda Ghannouchiho však byla tuniskou společností brána jako polovičaté řešení kvůli premiérově provázanosti s bývalým režimem, a tak napříč zemí opět vypukly nepokoje s cílem rozpuštění prozatímní vlády a tehdejšího parlamentu. Protestující také žádali o pozastavení platnosti ústavy a vytvoření voleného shromáždění, které by sepsalo novou a také zorganizovalo volby a dohlíželo na přechod k demokracii (Willsher, 2011).

Konec revoluce a počátky stabilizace situace nastaly 27. února, kdy Ghannouchi společně se všemi ministry bývalého režimu rezignovali na své posty. Nová prozatímní vláda převzala moc pod vedením premiéra B. C. Essebsiho, jenž byl jmenován prozatímním prezidentem Fouadem Mebazou. Z pohledu tuniské společnosti byl zásadní Essebsiho kritický postoj vůči oběma režimům, především však vůči Ben Aliho diktatuře. Mezi jeho první činy patřilo

veřejné přijetí soudního rozhodnutí, které zakázalo Ben Aliho stranu RCD, nařízení zatčení a obvinění vysoce postavených zastánců bývalého režimu a rozpuštění politické policie – všechny kroky uvítala většina Tunisánů. Essebsiho vláda také zabavila majetek a podniky 110 členů Ben Aliho rodiny, včetně exprezidenta a jeho manželky (Schraeder & Redissi, 2011).

4 PROCES TRANZICE POLITICKÉHO SYSTÉMU V POREVOLUČNÍM OBDOBÍ

Čtyřletá politická tranzice pozvolna začala po útěku Ben Aliho z Tuniska, který v zemi způsobil politické vakuum. Bez jediné politické autority, jež by tuto tranzici vedla, se proces v jeho začátcích zdál velmi náhodný a během prvních dvou měsíců bylo Tunisko vedeno třemi přechodnými vládami (Miller a kol., 2012). Prozatímní vlády byly postaveny před nelehkou situací a čelily výzvě zavést fungující správu v zemi, jež po bývalém režimu zdělila korupci, regionální nerovnosti, absenci politických stran a velké množství politických vězňů (Yerkes, 2019).

Téměř okamžitě po odchodu Ben Aliho do exilu byla započata ústavní reforma, a to vytvořením Výboru pro politickou reformu, jenž plnil roli široce poradního orgánu a jehož účelem bylo podpořit a kontrolovat proces demokratické transformace. Výbor sestával z 12 právních expertů a později byl rozšířen o tři členy z každé politické strany. Finální počet výboru činil 150 členů. Úspěch tuniské politické tranzice je připisován právě zahrnutí širokého spektra politických elit z řad sekulárních, ale i fundamentálních politiků, již měli možnost dialogu a společného postupu při vytváření nového státu (Pickard, 2014).

Výbor v dubnu schválil rozhodnutí o poměrném volebním systému, jenž je typický pro parlamentní systémy a také rozhodl o zvolení Volebního výboru, který nesl zodpovědnost za volební procesy od registrace voličů až po sčítání hlasů. Tento výbor čítal 15 členů nezávislých na jakékoliv politické straně (Schraeder & Redissi, 2011). Ve věci plánovaných voleb, Výbor nakonec také rozhodl o kontroverzním zákazu účasti bývalých členů RCD ve volbách (Miller a kol., 2012).

Přechodná vláda se také snažila zajistit, aby byly vyřešeny záležitosti z minulosti a společnost se tak mohla posunout kupředu. Za tímto účelem byly vytvořeny další dva výbory tvořené experty. Národní vyšetřovací výbor pro zneužívání byl zaměřen na odhalování a dokumentování fyzického násilí jako bylo zejména zabíjení demonstrantů během revolučních měsíců prosince a ledna. Vyšetřovací výbor pro korupci a zpronevěru byl zaměřen na vyšetřování finančních přestupků bývalého prezidenta Ben Aliho a také aktivity jeho ženy (Schraeder & Redissi, 2011). V červnu roku 2011 byl také ratifikován římský statut Mezinárodního trestního soudu, který zavazuje zemi respektovat a konat dle rozhodnutí soudu v záležitostech závažného porušování lidských práv, jež mimo jiné

zahrnují případy týrání, nucených zmizení a zločinů proti lidskosti (Human Rights Watch, 2011).

Nově sestavený kabinet Essebsiho vlády měl také za úkol co nejdříve určit termín a připravit zemi na volby do Ústavodárného shromáždění. Tyto první volby byly pro Tunisko velmi zásadní, neboť výsledně zvolené zastoupení bylo zodpovědné nejen za zvolení prezidenta, ale především za sepsání a přijetí nové ústavy. Termín těchto voleb byl stanoven na 23. října 2011. S koncem revoluce a stanoveným termínem voleb v Tunisku zavládl politický chaos doprovázen ideologickými třenicemi, jenž byl vyvolán náhle nabytými svobodami a explozí nově zrozených politických stran a hnutí (Mendel, 2015).

Před revolucí existovalo pouze 8 legálních politických stran, které však postrádaly větší významnost. K prvním tuniským demokratickým volbám se v říjnu 2011 přihlásilo více než 120 politických stran (Miller a kol., 2012). Vítězství ve volbách bylo připísáno islámské straně Ennahda, která získala 44 % hlasů a obsadila tak 90 z 217 křesel nového Ústavodárného shromáždění, čímž se stala nejvýznamnější politickou stranou v zemi (Mendel, 2015). Jelikož strana nedosáhla absolutní většiny byla nucena vytvořit koalici, do které nakonec vstoupila se dvěma sekulárními stranami. Tato kombinace napomohla zabránit obávané ideologické polarizaci společnosti, nicméně působila také značné neshody a napětí mezi stranickými vůdci. V prosinci téhož roku byl Ústavodárným shromážděním zvolen také prozatímní prezident země, jímž se stal Moncef Marzouki (Arieff & Humud, 2014; Miller a kol., 2012; Turner, 2014).

Zdánlivě úspěšná revoluce však s sebou přinesla i spoustu problémů, na které tuniská společnost nebyla do té doby zvyklá a nově zřízená moc si nevěděla rady s jejich řešením. Ihned po revoluci zemi zachvátily ekonomické problémy vyvolané kombinací několika faktorů. Pro zemi velmi důležitý turismus a zahraniční investice se prudce propadly z důvodu politické nestability. Nejhůře tyto propady cítili právě obyvatelé, již se kvůli špatné ekonomické situaci zasadili o počátek revoluce. Tuniská společnost odmítala přijmout fakt, že zhoršená situace je daní za kolaps státních orgánů a budování demokracie. Se zhoršující se ekonomickou situací se rapidně zvyšovala i kriminalita v zemi, na kterou společnost během bývalého režimu nebyla zvyklá a v rámci nového politického uspořádání nebyly mechanismy, ani složky, jež by ji regulovaly po celém území státu. Napříč zemí tedy docházelo k rabování, přepadávání aut a linkových autobusů, k vykrádání obchodních domů či muzeí. Situaci také nepříspěl nával uprchlíků z válkou zmítané sousední Libye. Mezitím, co Tunisko přijímalo uprchlíky na jihu země, severními cestami se ze země snažili utíkat

mladí Tunisané do Evropy. Napjatá situace v sousední Libyi měla také za následek prosakování extrémistických skupin na území Tuniska a rozvoj nelegálních aktivit v podobě pašování zbraní a munice pro podporu skupin svou náturou podobných Al Qaedě (Mendel, 2015).

V prvním roce po svržení režimu chyběly kapacity pro adresování problémů mladé generace. Osobnosti, jež se v tomto období dostaly k moci, svou veškerou pozornost věnovaly budování nových politických struktur a plánování a uskutečnění voleb (Mendel, 2015). Pro mnohé tak svržení režimu působilo spíše jako zklamání. Nenaplněné představy se odrážely ve výsledcích mnohých společenských výzkumů. Dle Pew Research Center (2014) se důvěra v demokracii během období tranzice snížila z 63 % na pouhých 48 %. Většina Tunisánů také na konci období tranzice uvedla, že by preferovala vůdce s pevnou rukou v otázce řešení národních problémů raději než demokratickou formu vlády. Tato preference vzrostla z původních 37 % na 59 %. Většina těchto obrátů byla zapříčiněna právě zhoršenou ekonomickou situací a v otázce zvážení dobré demokracie vs silné ekonomiky státu se 73 % respondentů přiklonilo k tomu, že prosperující ekonomika je pro ně vyšší prioritou. Dále 51 % respondentů uvedlo, že za bývalého režimu se jim žilo lépe. Přesto však většina obyvatel zůstávala pozitivní, co se týkalo zlepšení situace v nadcházejících letech.

První národní krize potkala nově zvolenou vládu v roce 2013 a to z důvodu nesouladu mezi stranami ve věci obsahu nové ústavy. Došlo k zavraždění dvou vůdců levicové opozice Chokri Belaida a Mohameda Hrahmi, což vedlo k masivním protestům v rámci, nichž byla vláda obviňována ze zastávání se násilného extrémismu a bylo požadováno její rozpuštění. Díky organizacím civilní společnosti, především UGTT, však byla krize zažehnána. Vznikl tzv. Kvartet pro národní dialog, jenž byl tvořen právě UGTT, tuniskou advokátní komorou, asociací tuniských zaměstnanců a skupinou obránců lidských práv. Kvartet požadoval nový volební zákoník, sesazení premiéra, obměnu kabinetu a konečně přijetí dlouho očekávané ústavy. V rámci národního dialogu byla Ennahda nucena ustoupit a přivést novou technokratickou vládu k moci. Kvartet pro národní dialog také napomohl vyřešit kontroverzní body budoucí ústavy. Za aktivní účast v demokratizačním procesu a odvrácení chaosu v zemi byl tuniský Kvartet pro národní dialog oceněn Nobelovou cenou míru v roce 2015 (The Guardian, 2015; Yerkes, 2019),

Těsně před přijetím nové ústavy členové Ústavodárného shromáždění zvolili devět členů do dlouho očekávaného Nezávislého úřadu pro volby (ISIE). ISIE je stálým volebním řídicím orgánem a nezávislým veřejným orgánem, který je pověřen prováděním demokratických,

svobodných, pluralitních, spravedlivých a transparentních voleb a referend. Volba komisařů byla tuniskou veřejností vnímána jako nezbytný krok k vyřešení současné patové politické situace a vytvoření nezávislé vlády, která zemi povede do dalších voleb (IFES, 2014).

Dne 26.ledna 2014 Ústavodárné shromáždění přijalo s 92 % hlasů novou „Ústavu druhé tuniské republiky“ (proti hlasovalo pouze 12 poslanců z 217). Se zněním souhlasila i většina poslanců strany Ennahda, ačkoliv museli učinit spousty ústupků. Nová ústava nastavila zcela odlišné politické uspořádání od předchozího režimu a byla charakterizována omezenými výkonnými pravomocemi, parlamentním dohledem, veřejnou odpovědností, systémem brzd a protiváh a respektem k lidským právům a právnímu státu. Ústava také vytvořila smíšený prezidentský systém s přímo volenou hlavou státu, jejíž výkon pravomocí je omezen zejména na oblasti obrany a zahraničních věcí. Ústava také brala v potaz důležitou roli islámu, jakožto národního náboženství v zemi a také stanovila, že prezidentem může být pouze muslim. Mezinárodní společenství ocenilo tuniskou ústavu za její závazek k demokracii a lidským právům. Jednalo se o nejprogresivnější ústavu v regionu a v některých případech dokonce nastavovala standard pro zavedení demokracie (Arieff & Humud, 2014; Mendel, 2015; Pickard, 2014).

5 VÝVOJ DEMOKRACIE V TUNISKU OD JEJÍHO VZNIKU PO SOUČASNOST (2014–2024)

Od přijetí nové ústavy se první parlamentní a prezidentské volby konaly na podzim roku 2014. Vzhledem ke klesající popularitě bývalé vládnoucí strany Ennahda, vítězství získala nově vytvořená sekularistická strana Nidaa Tounes¹² (Volání Tuniska) se 37,6 % hlasů a obsazením 85 křesel. Islámská Ennahda však z politického prostoru nevymizela a zaujala hned druhé místo se ziskem 69 křesel (Heath-Brown, 2015).

Měsíc po parlamentních volbách se konalo první kolo prezidentských voleb. Proti prozatímnímu prezidentu M. Marzoukimu se postavilo na 30 prezidentských kandidátů, nicméně jakožto potenciálním vítězem byl vnímán charismatický vůdce vítězné strany Nidaa Tounes B. C. Essebsi. Dle očekávání do druhého kola postoupili Essebsi a Marzouki se získanými 39,5 % a 33,4 % hlasů. S 55,7 % hlasů ve druhém kole zvítězil Essebsi, čímž se stal prvním demokraticky zvoleným prezidentem Tuniské republiky (BBC, 2014; Heath-Brown, 2015).

5.1 Vláda Beji Caida Essebsiho (2014–2019)

Beji Caid Essebsi byl významnou, avšak kontroverzní figurou v tuniské historii. Bývalý prezident se narodil za Francouzského protektorátu v roce 1926 ve městě Sidi Bouzid. V roce 1950 získal právní titul na Pařížské Univerzitě, nicméně právní profesi se vrátil vykonávat do Tuniska, kde od roku 1952 hájil aktivisty strany Neo-Destour. Poté co Tunisko získalo nezávislost, byla Essebsimu nabídnuta pozice poradce nového tuniského prezidenta Habíba Burgiby (Heath-Brown, 2015; Legg, 2019).

V 60. letech, tedy v období zvýšené domácí represivní politiky, Essebsi zaujímal pozici šéfa národní bezpečnosti a později se stal také ministrem vnitra¹³. Poté sloužil jako velvyslanec v Paříži a tato zkušenost Essebsiho přiměla využít své spojení s tehdejšími prezidentem a pokusil se o prosazení ekonomických a demokratických reforem. Jednání Habíba Burgiby

¹² Moderní a sekulární strana Nidaa Tounes, kterou v polovině roku 2012 založil B. C. Essebsi, je popisována jako mozaika politických tendencí – volební fronta složená především ze sekulárních levičáků, progresivních liberálů, podnikatelů a také členů spojených s bývalou Ben Aliho stranou RCD, kterým bylo za vlády Ennahdy zakázáno angažovat se v politice. Různorodé složení strany Nidaa Tounes spojuje téměř výhradně odpor k Ennahdě, kterou členové vykreslují jako neprogresivní, nekulturní a nekompromisní (Marks, 2014).

¹³ Právě kvůli tomuto období byl Essebsi pro část společnosti kontroverzní postavou a později po roce 2011 byl také obviněn ze zatajování případů týrání (Al Jazeera, 2019a).

jej však utvrdilo o absenci nejmenší tendence zemi demokratizovat a po návratu ze zahraničí se rozhodl vystoupit z politiky. Toto rozhodnutí však netrvalo dlouho a při nástupu liberálnějšího premiéra Mohameda Mzali na začátku 80. let, Essebsi nastoupil do pozice ministra zahraničí, kde setrval do roku 1986 (Legg, 2019).

V roce 1989 se Essebsi na chvíli znovu navrátil do politiky, a to během Ben Aliho liberálního období. Mezi lety 1990–1991 byl Essebsi zvolen předsedou poslanecké sněmovny. Pokračoval v prosazování demokratických a ekonomických reforem, ale za prezidenta Ben Aliho došlo pouze k nepatrnému pokroku (Heath-Brown, 2015, Legg, 2019).

Essebsi se do politiky navrátil až po dvacetileté pauze a sloužil jako prozatímní premiér přechodné vlády v chaotickém porevolučním období během roku 2011. Ačkoliv byl Essebsi všemi svými hodnotami sekularista, v rámci zachování stability a respektu k demokratické tranzici, přenechal svou moc po volbách vládě vedené tuniskými islamisty. Ve věku 88 let se Essebsi v roce 2014 stal po královně Alžbětě II. druhou nejstarší hlavou státu na světě (Al Jazeera, 2019a; Amara & Laessing, 2019; Burke, 2019; Legg, 2019).

Krátce po volbách v roce 2014 Essebsi šokoval společnost náhlou kolaborací s vůdcem islamistické strany Ennahda Rachedem Ghannouchim. V důsledku toho strana Nidaa Tounes vstoupila do koalice s Ennahdou. Toto spojení obou rivalů vyslalo zprávu společnosti, že dny hořké politické rivality jsou u konce a záležitosti minulosti jsou ponechány minulosti, aby se země mohla vydat kupředu a řídit se demokratickými hodnotami. Tuniská politická scéna byla otevřena širokému spektru politiků ať už se jednalo o islamisty, sekularisty, liberály či konzervativce (Yerkes, 2019). Tato spolupráce však během čtyřletého funkčního období působila frustraci příznivců jednotlivých stran, neboť kompromisy nenaplňovaly představy ani jedné z nich (Grewal, 2019).

V roce 2018 vládu postihla politická krize, když došlo k rozporu mezi premiérem Chahedem a synem prezidenta Essebsiho, jenž byl kontroverzně dosazen do čela strany Nidaa Tounes svým otcem, což způsobilo rozpolčení strany a také rezignaci mnoha členů. Prezidentův syn Chahed Essebsi obvinil premiéra ze selhání při pokusu o oživení ekonomiky země a požadoval jeho sesazení z postu. Premiér obvinil prezidentova syna Hafedha Essebsiho z destrukce strany Nidaa Tounes a požadoval reformu strany. Pro koalici byl tento spor rozhodující a ti, co se postavili na stranu premiéra vypadli z přízně prezidenta, včetně strany Ennahda. Díky převaze hlasů v parlamentu byla premiérovi umožněna částečná obměna kabinetu, a to deseti novými ministry. Tato obměna však byla zpočátku blokována ze strany

prezidenta pod záminkou, že nebyl zahrnut do její konzultace, ta však nebyla ústavně vyžadována a Essebsiho kroky tak překračovaly jeho pravomoci. Premiér Chahed byl později kvůli těmto změnám v kabinetu souzen pod obviněním z pokusu o státní převrat (Ajroudi & Allahoum, 2018; Amara, 2018a; Amara, 2018b; Speakman Cordall, 2019).

Mimo eskalující napětí uvnitř vládních struktur se však Tunisko i po pěti letech od ratifikace nové ústavy potýkalo s problémy s jejím praktickým zavedením a implementací jejího obsahu. Největší nedostatky v rámci konsolidace tuniské demokracie byly znatelné především napříč soudnictvím, bezpečnostním sektorem a v boji proti korupci. Mimo absenci ústavního soudu, kvůli které bylo schváleno mnoho kontroverzních zákonů, bylo také nezbytné zavést reformy k docílení transparentnosti a nezávislosti soudnictví. Další reformy byly nezbytné také v rámci bezpečnostního sektoru, jenž fungoval netransparentně, neefektivně a bez parlamentního dohledu. Zastaralý systém boje proti korupci, jenž byl zřízen krátce po revoluci byl zaměřen pouze na Ben Aliho bezprostřední okolí a státní instituce, jež se zabývaly touto problematikou zůstaly bez politické podpory (Garren & Werenfels, 2019).

Přesto lze konstatovat, že se tuniská demokracie těšila relativnímu úspěchu. Ten se však neodrážel na životních podmínkách tuniského obyvatelstva. Za účelem zlepšení socio-ekonomických podmínek země, snížení chudoby a nerovností napříč zemí vešel v roce 2016 v platnost pětiletý Národní rozvojový plán. Tento plán předpokládal meziroční 4% růst HDP a kladl si za cíl zlepšit podíl vysoce růstových aktivit o 30 %, snížit rozdíl v ukazatelích regionálního rozvoje o 30 %, vytvořit 400 000 pracovních míst a tím snížit nezaměstnanost z 15 na 12 % a snížit míru chudoby o 2 %. Cíle však byly sestaveny nerealisticky a při zhodnocení plánu na konci roku 2020 se ukázalo, že i přes cíl snížit regionální nerovnost byly preferovány právě bohaté východní regiony. Toto dokazuje mapování veřejných investic napříč zemí, jež poukazuje na to, že rozvojové projekty z veřejných investic byly nejméně realizovány v nejchudších částech Tuniska (Dridi, 2021).

Těživá ekonomická situace ve společnosti vedla od propuknutí revoluce ke zdvojnásobení výskytu sebevražd mezi mladou populací a za osm let po revoluci ze země emigrovalo téměř na 100 000 vysoce vzdělaných jedinců. Essebsi i parlament ztratili důvěru napříč společností a z výzkumu provedeného na začátku roku 2019 vyplývá, že parlamentu i prezidentu věřila pouze třetina populace. Každoročně se především v chudých oblastech Tuniska pořádalo na 9 000 protestů, ve kterých převážně mladí obyvatelé z marginalizovaných oblastí vyjadřovali své obavy a nespokojenost. Naději se staly nadcházející volby s očekáváním větší

akceschopnosti zvolených zástupců (Yerkes, 2019). Nespokojenost se také projevila na důvěře v demokracii, která dle výzkumu Afrobarometru (2018a) klesla o 24 % z původních 71 % v roce 2013 na 47 % v roce 2018. Zároveň se snížil počet odpůrců autoritářské vlády z původních 78 % v roce 2013 na 61 % v roce 2018.

Překážkou rozvoje Tuniska se staly také aktivity extrémistických skupin, které měly značný dopad na ekonomiku a téměř pozastavily turismus, který tvořil 8 % tuniského HDP. Stagnující ekonomika a vysoká nezaměstnanost byly hnacím pohonem pro mnoho mladých Tunisánů se k takovým skupinám přidat. Do konce roku 2015 bylo Tunisko unikátní v regionu nejen pro udržení demokracie, ale také jako největší exportér džihádistů do Iráku, Sýrie a Libye. Podle OSN do roku 2016 více než 5 500 Tunisánů většinou ve věku mezi 18 a 35 lety vstoupilo do džihádistických organizací. Spousta z nich bojovalo pod záštitou Islámského státu, který se přihlásil hned k několika teroristickým útokům v Tunisku (The Arab Weekly, 2016; Yerkes, 2019). Prvním z masových útoků bylo ostřelování muzea Bardo v hlavním městě Tunisu v březnu 2015, při kterém zemřelo 21 lidí včetně zahraničních turistů. O pár měsíců později došlo k útoku v přímořském resortu města Sousse a k sebevražednému útoku na vozidlo přepravující prezidentskou stráž (Legg, 2019).

V reakci na teroristické útoky tuniská vláda zavedla několik bezpečnostních opatření včetně mobilizace 100 000 dodatečných armádních a policejních členů, z nichž 3 000 bylo pověřeno hlídáním hotelů a turistických sítí. Tunisko také začalo budovat systém zdí a příkopů podél 168 kilometrů dlouhé hranice s Libyí, jelikož jak se ukázalo střelec v Sousse, podobně jako teroristé z muzea Bardo, absolvovali před útokem výcvik v Libyi. Po sérii teroristických útoků v roce 2019 dokonce premiér Chahed nařídil zákaz nosit nikáb na veřejných prostorech s odůvodněním bezpečnostního opatření (iRozhlas, 2019; The Arab Weekly, 2015).

Essebsi nestihl dokončit své prezidentské období, a to z důvodu úmrtí ve věku 92 let pár měsíců před volbami 25. července 2019. Během Essebsiho prezidenství se Tunisku nepodařilo vymanit se z ekonomické krize ani odstranit mezitřídní rozdíly a chudobu. Rozsáhlý problém nezaměstnanosti se dále prohloubil, čímž se pouze zvýšila frustrace ve společnosti. Nicméně i přes problematiku extrémistických skupin a teroristických útoků se alespoň podařilo zemi ušetřit násilí, jež propuklo v ostatních zemích v regionu po Arabském jaru. Essebsiho vláda je také oceňována za řadu ústupků a koncentraci na konsensus za účelem udržení stability v zemi (Al Jazeera, 2019b).

5.2 Vláda Kaise Saieda (2019 – současnost; 2024)

Prezidentské volby v Tunisku se nakonec musely konat dříve, a to již v září 2019, tedy dva měsíce po úmrtí bývalého prezidenta Caida Essebsiho. Na rozdíl od předešlých voleb se tentokrát o prezidentský post ucházeli nejen islamisté a anti islamisté, ale škála politických pólů se rozšířila také o sekularisty, populisty a zastánce bývalého Ben Aliho režimu (iRozhlas, 2019). Celkem se k volbách přihlásilo 26 kandidátů včetně dvou žen. Mezi kandidáty byl i bývalý premiér Chahed, nicméně do druhého kola voleb se překvapivě dostali bývalý profesor práv Kais Saied a trestně stíhaný filantrop Nabil Karoui (Yerkes, 2020). Při téměř 58% účasti s naprostou převahou 73 % hlasů ve druhém kole zvítězil Kais Saied. Bývalý profesor sklídl podporu zejména mezi mladými Tunisany, a zvláště mezi revolucionáři, kteří i přes Saiedovy konzervativní postoje věřili, že právě tento kandidát bude bojovat za jejich zájmy a vymýtí korupci. Ve věkové kategorii 18–25 let volilo Kaise Saieda až 90 % voličů (Safi, 2019; Yerkes, 2020).

Saied byl relativně neznámou figurou v tuniské politice a svou nezávislou kandidaturu oznámil v roce 2018 poté, co ve věku 62 let odešel do důchodu. Před kandidaturou Saied po několik dekád působil na Univerzitě v Tunisu, kde vyučoval ústavní právo. Dle analytiků byla právě jeho obyčejnost a absence silného charisma ku prospěchu při volbách, neboť společnost volila právě kandidáta, který vyznává hodnoty spravedlnosti a namísto zkušeností v politice se jedná spíše o člověka z davu¹⁴(Marzouki, 2022; Safi, 2019). Saied vedl kampaň téměř bez reklamy, nesla silně protikorupční narativ a cílila převážně na mladé Tunisany. Mezi jeho veřejné příspěvky patřila například účast v komisi při konstrukci nové ústavy, jež byla přijata v roce 2014 a výjimečně se také objevoval v národní televizi jakožto politický komentátor (BBC, 2019).

V době své kandidatury se Saied zastával zrušení parlamentního systému země ve prospěch decentralizovaného demokratického modelu. Také dával najevo své sociálně konzervativní postoje. Saied deklaroval, že podporuje trest smrti¹⁵ a je proti projednávanému zákonu, který by rozděloval dědictví rovnoměrně mezi muže a ženy. Hovořil hanlivě o homosexualitě a tvrdil, že po zvolení by se snažil omezit práci zahraničních nevládních organizací v zemi (Safi, 2019).

¹⁴ Mimočodem stejným způsobem byla na světě zvolena velká většina populistických lídrů (Marzouki, 2022).

¹⁵ Trest smrti byl v Tunisku pozastaven v roce 1994 (BBC, 2019).

Parlamentní volby se uskutečnily v mezidobí prezidentských voleb 6. října 2019 (iRozhlas, 2019). Parlamentní volby byly jasným odmítnutím statusu quo. Z 220 politických stran hlasování v roce 2019 přineslo zvolení 31 stran, včetně 17 s pouze jedním mandátem ve 217místním parlamentu. Dvě největší strany, Ennahda a Karaouiho Srdce Tuniska, získaly pouze 24 % a 18 % křesel v parlamentu (tedy 52 a 39 míst) , což poukazuje na roztržičnost tuniského parlamentu. Essebsiho strana Nidaa Tounes vyhrála pouhá tři křesla v parlamentu (Yerkes, 2020). Saied dosadil do pozice předsedy vlády nezávislého technokrata Hichema Mechichi, který byl také schválen parlamentem (Tamburini, 2023).

Nově zvolený prezident a sestavená vláda byli postaveni před nelehký úkol znovu nabyt důvěru ve společnosti, a to okamžitým řešením ekonomické krize, jež se od propuknutí revoluce v Tunisku pouze prohlubovala a hlavní faktory, které vedly k revoluci, vykazovaly po devíti letech zhoršené hodnoty. S příchodem roku 2020 však celý svět zasáhla pandemie COVID-19, která ochromila také tuniskou ekonomiku. Turismus, jenž tvořil 8 % tuniského HDP se opět téměř pozastavil poté, co se postupně zotavil z teroristických útoků. Virus také poukázal na existující nerovnosti mezi regiony. Projevily se značné nedostatky ve veřejných službách zvláště ve vnitrozemí a jižní části Tuniska. Distribuce zdravotnických služeb byla zvláště alarmující. Region hlavního města Tunisu byl opatřen až 10x větším počtem doktorů, než ostatních 19 regionů Tuniska (Yerkes, 2020). Nerovnosti napříč zemí, chudoba a vysoká nezaměstnanost přiměly občany znovu vyjít do ulic a dožadovat se větší pozornosti. Tentokrát se již protesty neobešly bez násilí a protestující nahlásili několik případů zatčení a porušování lidských práv zadržených. V reakci na erodující svobody Tunisko zachvátily nejsilnější protesty za několik posledních let, které byly navíc podpořeny UGTT a protestující při nich znovu požadovali pád režimu (iRozhlas, 2021a).

Nezvládnutá epidemická situace byla dalším katalyzátorem nespokojenosti ve společnosti. V reakci na tuto nespokojenost vyjádřenou táhnoucími se protesty, prezident Saied 25. července 2021 vyvolal ústavní článek 80 a vyhlásil „výjimečný stav“, kterým odvolal premiéra, pozastavil činnost parlamentu a dosadil se do pozice výkonu pravomocí těchto orgánů. Nejsilnější strana Ennahda označila tento krok za puč a dle analytiků se jednalo o do té doby nejsilnější zpochybnění ústavy od roku 2014. Čin také odsoudilo 51 % dotazovaných Tunisánů (iRozhlas, 2021b; Middle East Monitor, 2021; Tamburini, 2023). Prezident tento krok hájil tvrzením, že jedná ve jménu ústavy, ta však takto nekontrolovanou koncentrací moci zakazuje (Marzouki, 2022).

O měsíc později Saied informoval o prodloužení těchto opatření na dobu neurčitou. Dne 22. září prezident vydal prezidentský dekret, kterým potvrdil pozastavení imunity poslanců parlamentu a také uvedl, že zákon bude „vypracován ve formě dekretu vyhlášeného prezidentem“. Saied také uvedl dlouhý seznam pravomocí závisti hodný každého diktátora na světě. Všechny tyto dekrety byly v rozporu s ústavou z roku 2014, která byla v ten moment de facto zrušena. Prezidentský dekret znamenal konec demokratického přechodu, který Tunisko zahájilo před deseti lety po svržení dlouholetého diktátora Ben Aliho (Marzouki, 2022).

Dále prezident Saied v únoru 2022 nařídil rozpuštění Nejvyšší soudní rady, v březnu odvolal parlament a v dubnu převzal kontrolu nad volební radou, čímž připravil půdu pro ústavní referendum konané v červenci. Tři týdny před konaným referendem Saied zveřejnil novou verzi ústavy, jež byla konstruována čistě pod dohledem prezidenta a bez konzultace s jinými aktéry či organizacemi občanské společnosti, jak tomu bylo v případě ústavy z roku 2014. Nová ústava podtrhuje autoritářský hyper-prezidentský systém, který má pouze omezenou kontrolu nad prezidentovými činy. Následné referendum tak formalizovalo přechod Tuniska od parlamentní demokracie k modelu zaměřenému na prezidentskou nadvládu. Účast v referendu byla nízká, zúčastnilo se ho pouhých 30,5 % registrovaných voličů, což signalizuje nesouhlas s vládou prezidenta Saieda (Petkanas, 2023; The Economist Intelligence Unit, 2023).

V září, několik měsíců před plánovanými prvními volbami, Saied nahradil stávající volební zákon z roku 2014, čímž začal plnit kandidátský slib o omezení politických stran. Do nadcházejících voleb mohli kandidovat pouze nezávislí kandidáti, kteří předem nasbírali 400 podpisů od voličů a také vedli kampaň na vlastní náklady. Saiedovy změny ve volebním zákoně podkopaly možnost politického pluralismu zejména se zaměřením na ženy a mladé lidi (Petkanas, 2023).

V prosinci 2022 se konaly v Tunisku první volby po zavedení nové ústavy, ve kterých si Tunisané volili zástupce do parlamentu. Účast v těchto volbách byla druhá nejnižší na světě od roku 1945 a to 8,8 % v prosincových volbách a 11 % v lednových volbách. Většina hlavních politických stran a organizací občanské společnosti tyto volby bojkotovaly a Saiedovi oponenti byli stíháni (Ghannouchi, 2023; Petkanas, 2023). Dne 18. dubna 2023 byl zatčen hlavní opoziční lídr Rached Ghannouchi a později odsouzen k celkem čtyřem letům vězení kvůli údajnému spiknutí proti státní bezpečnosti a přijímání externích financí. Stíhání politické opozice bylo definitivní známkou rychlého přesunu země k diktátorství pod

prezidentem Kaisem Saiedem. Následně Saied veřejně prohlásil, že za účelem odstranění veškerého odporu vůči své autoritě, odmítá respektovat lidská práva kritiků či právní stát (Guesmi, 2023; Reuters, 2024).

Nyní Saied působí větší hrozbu pro zemi než sám Ben Ali během jeho režimu. Podkopáváním vládních institucí navíc Saied mění Tunisko ve zhroucený stát. Po několika letech Saiedovy vlády Tunisko bojuje s naplněním základních funkcí státu, jimiž jsou bezpečnost, základní služby a stabilní politický systém (Guesmi, 2023).

V posledních několika letech se také staly výpadky elektřiny a nedostatek vody běžnou součástí každodenního života Tunisánů. Neschopnost zajistit základní potřeby, jako je jídlo, voda a bydlení působí napětí a politické rozhořčení ve společnosti. Také se dále prohlubuje nedůvěra ve stát, neboť většina společnosti věří, že sám prezident a jeho členové vlády se zajímají spíše o vlastní cíle, než o prospěch společnosti (Guesmi, 2023).

Tabulka 2 níže demonstruje vývoj důvěry v tuniskou vládu, jenž vyplývá z průzkumu Arab Barometru během let 2010–2021. Prezident Saied a jeho vláda ve srovnání s dosavadními vládami získali nejmenší důvěru, nicméně klesající důvěra v průběhu let také vysvětluje náchylnost tuniské společnosti k populismu, díky čemuž byl prezident Saied zvolen. Polarizace napříč politickými stranami a také ve společnosti zapříčinily postupný pokles občanské angažovanosti v politických procesech, jenž umožnil následný úpadek demokracie (Huber & Pisciotta, 2023).

Období	Vláda (Premiér/prezident)	Hodnota
2010/11	Essebsi / Mebazaa	62
2012/14	Jebali, Laarayedh/Marzouki	39
2016/17	Chahed / Essebsi	32
2018/19	Chahed / Essebsi	20
2021	Mechichi, Bouden / Saied	15

Tabulka 2: Srovnání důvěry v tuniskou vládu 2010–2021. Vlastní zpracování. Primární zdroj: Arab Barometer Wave II-VII. Převzato z Huber & Pisciotta, 2023.

Průzkumy napříč tuniskou společností však stále potvrzují, že Tunisané zastávají demokratické hodnoty a preferují politický systém, jenž odpovídá demokratickému uspořádání. Z průzkumu Statisty (2023b) vyplývá, že více než polovina (53 %) dotazovaných preferuje demokracii před jakýmkoliv jiným systémem vládnutí.

6 VÝVOJ TUNISKÉ DEMOKRACIE Z HLEDISKA VYBRANÝCH FAKTORŮ

Následující kapitoly přebírají rámec faktorů, jež vedly k propuknutí Arabského jara v Tunisku. Tento rámec byl využit již v předchozích kapitolách, kde byly faktory rozebrány v rámci předrevolučního období. V následujících kapitolách jsou faktory dále zkoumány za účelem analýzy vývoje demokracie, ale také za účelem zjištění potenciálních příčin úpadu demokracie v Tunisku a zjištění do jaké míry byly faktory, jež vedly k revoluci vyvíjeny se změnou politického systému. Na grafickém znázornění analyzovaných dat je zaznamenána časová osa sahající až do roku 2010, tedy lze jednotlivé trendy sledovat již od počátku revoluce, a to pro ucelenější představu vývoje jednotlivých indikátorů po změně politického režimu.

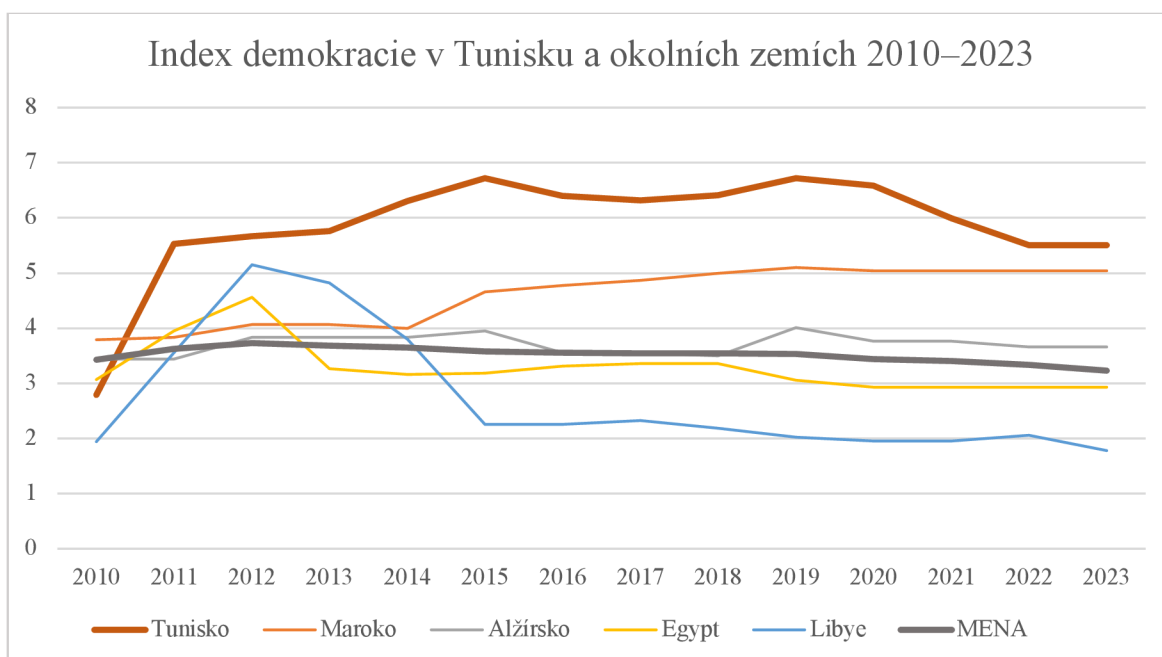
6.1 Sociální faktory

V rámci sociálních faktorů, jež vedly ke vzniku revoluce lze hovořit o značném zlepšení oproti úrovni před revolucí. Po svržení diktátora Ben Aliho Tunisané prožívali nejsvobodnější období od vzniku Tuniské republiky. Při bližším zkoumání však lze snadno odhalit, že stopy bývalého režimu v Tunisku stále přebývají a zejména od roku 2021 dochází k degradaci ve všech zkoumaných aspektech života tuniské společnosti. Následné kapitoly analyzují vývoj celkové úrovně demokracie dále s konkrétním zaměřením na brutalitu a porušování lidských práv, cenzuru a volební procesy.

6.1.1 Úroveň demokracie

V roce 2011, tedy v rok svržení diktátora Ben Aliho došlo v Tunisku k nejvýraznějšímu posunu v Indexu Demokracie ze všech zemí. Na Grafu 10 lze pozorovat, že jeho hodnota se změnila z 2,79 v roce 2010 na 5,53 v roce 2011, čímž se země dostala z kategorie autoritářských režimů do kategorie hybridních režimů. Arabské jaro způsobilo podobný, avšak mírnější vývoj i v některých dalších zemích. Například pozitivní trend vykazovala úroveň demokracie také v Egyptě po svržení vůdce Husního Mubáraka, nicméně s nástupem současného prezidenta Abd-Al-Fattáha Sísího v roce 2013 se úroveň demokracie v Egyptě vrátila na původní hodnoty, kde nadále setrvala. Velmi výrazný skok lze pozorovat také v případě Libye, jejíž hodnota Indexu Demokracie se zvýšila mezi lety 2010–2012 až o 3,21 bodů a přiblížila se tak úrovni Tuniska. Propuknutí občanské války v Libyi však vedlo k okamžitému poklesu demokratických hodnot a setrvává hluboko pod průměrem celého

regionu. Lze tedy konstatovat, že Tunisko zůstává jedinou zemí, ve které došlo k významné demokratizaci díky Arabskému jaru a stalo se tak jedinou demokracií v arabském světě (ČT24, 2020; iRozhlas, 2021c; The Economist Intelligence Unit, 2012).

Graf 10: Index demokracie v Tunisku a okolních zemích 2010–2023. Vlastní zpracování. Zdroj: The Economist Intelligence Unit, 2024.

K dalšímu velkému posunu Tuniska z hlediska demokratizace, který se odráží na vývoji křivky Grafu 10, došlo v letech 2014 a 2015. V tomto důležitém období byla uvedena v platnost nová ústava a konaly se první řádné prezidentské i parlamentní volby dle nově zavedené ústavy. Demokracie byla považována za konsolidovanou a již v roce 2014 Tunisko povýšilo z kategorie hybridních režimů do kategorie demokracií s chybami (The Economist Intelligence Unit, 2016).

Hodnoty Indexu demokracie se stabilně držely nad úrovní 6,3 bodů až do roku 2019, kdy se konalo druhé kolo prezidentských a parlamentních voleb v Tunisku. Země se posunula o deset příček v celkovém hodnocení zemí, a to na 53. místo. Nicméně rostoucí frustrace napříč společností z důvodu ekonomické krize způsobila úpadek v rámci politické participace a politické kultury oproti předešlému roku (The Economist Intelligence Unit, 2020).

V roce 2021 bylo Tunisko opět unikátní zemí v regionu, avšak z opačného důvodu než v předchozích letech. Hodnota Indexu demokracie v Tunisku klesla nejvíce ze všech zemí v regionu a to o 0,60 bodů, čímž bylo Tunisko z hlediska hodnocení demokracie

degradováno z „chybné demokracie“ na „hybridní režim“. Důvodem prudkého zhoršení skóre země byl ústavní převrat vedený prezidentem Kaisem Saiedem v červenci 2021. Jeho následné pozastavení platnosti ústavy a odvolání demokraticky zvolené vlády znamenalo konec přechodu Tuniska k demokracii. Prezidentská kontrola nad pákami moci v Tunisku byla v roce 2022 dále upevněna referendem, což vedlo k poklesu občanských svobod a volebních procesů v Tunisku a skóre plurality (The Economist Intelligence Unit, 2022 & 2023).

Z důvodu velmi nízké účasti voličů ve volbách (referenčních a parlamentních) v roce 2022 došlo ke značnému zhoršení skóre politické participace Tuniska v Indexu demokracie, které kleslo ze 7,22 v roce 2021 na 6,11 v roce 2022. Naproti tomu se skóre politické kultury Tuniska zlepšilo z 5,00 v roce 2021 na 5,63 v roce 2022, a to díky rostoucí dynamice protivládních protestů v zemi organizovaných odbory, organizacemi občanské společnosti a politickými stranami, které se staví proti upevňování moci současného prezidenta (The Economist Intelligence Unit, 2023).

6.1.2 Brutalita a porušování lidských práv

Jedním ze stěžejních bodů revoluce v roce 2011 bylo vyjádření nesouhlasu s Ben Aliho policejním státem a tvrdými praktikami policejních složek, jež prakticky neumožňovaly svobodný projev nesouhlasu s Ben Aliho režimem. Kvůli zavedeným praktikám ozbrojených složek však policejní násilí proti demonstrantům pokračovalo i těsně po svržení Ben Aliho, kdy policie napadla několik demonstrantů a přihlížejících, svévolně je zatkla a vystavila je tvrdému zacházení. Přestože Tunisané měli právo demonstrovat v mnohem větší míře než v minulosti, bezpečnostní aparát nadále spoléhal na své násilné metody z minulosti. Prozatímní vláda v prvním roce po revoluci nedostatečně řešila reformy nezávislého soudnictví a prosazování svobody projevu (Human Rights Watch, 2012).

Ani v následujících letech před přijetím nové ústavy se protesty neobešly bez násilí ze strany bezpečnostních složek. Například v roce 2013 došlo k usmrcení dvou protestujících během demonstrací, při kterých policie zasáhla za využití slzného plynu a dalšího násilí. Problémem bylo především selhání státu při investigaci těchto případů a podněcování beztrestnosti (Human Rights Watch, 2014).

V roce 2014 došlo k významným reformám včetně přijetí nových zákonů k boji proti mučení a založení komise k vyšetřování případů porušování lidských práv v minulosti. Přesto však byly opakovaně zaznamenány případy špatného zacházení ve věznicích a zadržovacích

centrech. Za účelem inspekci těchto zařízení byl již v roce 2013 schválen zákon k vytvoření Vysokého úřadu prevence proti mučení, nicméně jeho členové byli zvoleni až o tři roky později v roce 2016 (Human Rights Watch, 2015 & 2017).

Po teroristických útocích v roce 2015 prezident Essebsi využil dekret z roku 1978 a vyhlásil stav ohrožení, který umožňuje zákaz stávek či demonstrací považovaných za ohrožující veřejný pořádek a zákaz shromáždění „vyvolávajících či udržujících nepokoje“. Tento vyhlášený stav také umožňuje umísťovat osoby do domácího vězení. Stav ohrožení je v Tunisku stále aktivní a pouze během prvních tří let působení byly stovky podezřelých z inklinace k extrémistickým skupinám uvedeny do domácího vězení. Většině z nich bylo také zakázáno vycestovat nejen do zahraničí, ale také vnitřně v rámci Tuniska. Tento proces, který povoluje zákaz pohybu nese název „S17“ a do roku 2019 se proti němu odvolalo až 800 osob z nichž bylo úspěšných pouze 51 případů. Celkový počet osob podléhající procesu „S17“ není znám, odhaduje se však na více než 100 000. Po roce 2021 byl proces zneužíván také ze strany prezidenta Saieda za účelem odrazení členů opozice od účasti v politice (Human Rights Watch, 2016 & 2019 & 2020; Snoussi, 2023).

V rámci boje proti terorismu byl v roce 2015 také vydán nový protiteroristický zákon, jenž nahrazuje zákon vydaný Ben Alim v roce 2003. Nový zákon udává trest smrti jako možný trest za řadu „teroristických“ trestných činů a umožňuje úřadům zadržovat osoby podezřelé z terorismu po dobu až 15 dnů bez přístupu k právnímu zástupci. Co se týče délky zadržení podezřelých, nový zákon je dokonce přísnější než zákon vydaný Ben Alim, který povoloval zadržení osob na dobu maximálně šesti dnů (Sadiki, 2015). Ačkoliv byl nový zákon kritizován lidskoprávními organizacemi a hnutími, zpravodajství The Arab Weekly (2015) zveřejnilo veřejné průzkumy, z nichž vyplývá, že 78,4 % dotazovaných bylo ve prospěch radikálního zakročení proti terorismu.

Začátkem roku 2018 Tunisko opět zachvátila vlna protestů. Tentokrát se jednalo o reakci na zvýšení daní za účelem snížení státního schodku. V mnoha případech policie respektovala právo shromažďovat se a vyjadřovat svůj názor, nicméně na některých místech došlo k hromadnému zatýkání a násilným střetům. Nejzávažnějším se stalo úmrtí demonstranta ve městě Tebourba v noci 8. ledna, které následně vedlo k eskalaci demonstrací. Očití svědci zdokumentovali incident, při kterém policejní vůz mířil na dav demonstrantů s cílem rozehnat jej. Video zaznamenala střet vozu s demonstrantem hned dvakrát po sobě, a to poprvé při čelním nárazu a podruhé při zpětném chodu vozidla, tedy se jednalo o úmyslné ublížení na zdraví, které nakonec vedlo k úmrtí (Human Rights Watch, 2018).

Dohromady úřady zatkly více než 930 lidí, kteří čelili různým obviněním včetně rabování, útoků na veřejný majetek, zakládání požárů a stavění silničních zátaras. Dle svědectví byli zadrženi podrobeni násilí a nátlaku při vyslýchání. Úřady zatkly nejméně 50 aktivistů za rozšiřování letáků kritizujících vládu, či za psaní sloganů na zdi. Zadrženi byli hodiny vyslýcháni a poté buďto propuštěni bez obvinění nebo předáni státnímu zastupitelství k případnému obvinění. Nejméně osm lidí čelilo soudu za „distribuci materiálu škodlivého pro veřejný pořádek“ (Human Rights Watch, 2018).

Další rozsáhlé protesty propukly napříč Tuniskem na začátku roku 2021. Tunisané v nich při výročí deseti let od revoluce vyjadřovali nesouhlas s finanční nerovností, marginalizací chudých oblastí, a především hrubým zacházením policejních složek vůči civilistům. V období mezi 14. lednem a 11. březnem došlo k zatčení více než 2 000 osob včetně cca 30 % nezletilých, jejichž rodiče nebyli řádně informováni. Dostupné video záznamy potvrdily nepřiměřené využití slzného plynu a fyzické násilí vůči nebránícím se demonstrantům. Následkům násilného střetu s policií podlehl celkem dva demonstranti (Al Jazeera, 2021; Boussen, 2021; Human Rights Watch, 2021).

Simon S. Cordall (2023a) pro zpravodajství Al Jazeera také uvádí, že chování policejních složek se změnilo se Saiedovým převzetím moci v červenci 2021. Do té doby policie na neklid v zemi a protesty reagovala spíše zdrženlivě a bez okamžitého použití slzných plynů a tvrdých zásahů, jako tomu je v posledních pár letech. Vliv policie čím dál více roste s podporou ministra vnitra Kamala Fekiho, jenž je blízkým spojencem současného prezidenta a veřejností přezdívaný jako „tuniský Stalin“. Bez politické strany se bezpečnostní složky také staly přirozeným spojencem prezidenta a z jeho strany je jim přisuzována vyšší váha než samotné soudní moci a také garantována beztrestnost.

Dále je od prezidentova převzetí moci vyšetřováno 21 osob, včetně členů opozice, právníků a podnikatelů, z nichž nejméně 7 je aktuálně zadrženo. Zatčení jsou vyšetřováni v souvislosti s vykonstruovanými obviněními ze spiknutí podle článku 10 tuniského trestního zákoníku včetně článku 72, který nařizuje trest smrti za pokus „změnit povahu státu“. Čelí také tuctu obvinění podle zákona o boji proti terorismu z roku 2015, včetně článku 32, který nařizuje až 20 let vězení za „založení teroristické organizace“. Žádný z obviněných nebyl zapojen do činů, které by podle mezinárodního práva byly trestnými, a obvinění proti nim jsou proto nepodložená (Amnesty International, 2023).

6.1.3 Cenzura

Po letech opresí a omezeného přístupu k informacím si tuniská společnost byla vědoma významnosti nově nabitých svobod, ale také toho, že jejich udržení a další prohlubování je nezbytnou součástí pro úplnou demokratickou tranzici. V oblasti svobody tisku a bezpečnosti novinářů proběhly reformy již v roce 2011. Na začátku listopadu byl vydán zákon č. 2011-115 na ochranu novinářů a zajištění zodpovědnosti novinářské profese v rámci kterého byla také vytvořena Nezávislá komise pro audio-vizuální komunikaci (HAICA), jež započala své působení v roce 2013. Zákon také nahradil represivní tiskový kodex z roku 1975. Nový kodex umožnil novinářům volný přístup k informacím a odstranil požadavek na předchozí povolení ministerstva vnitra pro šíření některých druhů publikací. Změny postoupily také části garantující ochranu státním úředníkům před pomluvami a informacemi týkajícími se státní bezpečnosti (Benarous, 2021).

I přes značný posun se však Tunisku nepodařilo zajistit zcela bezpečné prostředí pro výkon novinářské profese, a i po přijetí nové ústavy z roku 2014 se objevovaly případy obtěžování novinářů, či vyhrožování násilím. Teroristické útoky v Tunisku a následný boj proti terorismu se staly velkou výzvou pro novináře. V roce 2015 bylo více než 30 novinářů fyzicky i verbálně napadeno při dokumentaci teroristického útoku na vůz převážející prezidentskou stráž (Benarous, 2021; Reporters without borders, 2015). V březnu roku 2017 Národní výbor pro tuniské novináře (SNJT) spustil nový monitorovací mechanismus pro sledování útoků proti novinářům. O půl roku později výbor vydal výsledky půlročního monitoringu, jež odhalily až 100 případů útoků na novináře během uplynulých šesti měsíců. Více než jedna čtvrtina útoků byla spáchána agenty ministerstva vnitra (Middle East Monitor, 2017; UNESCO, 2017).

Od nástupu prezidenta Saieda k moci v roce 2019 přestal prezidentský palác přijímat novinářské návštěvy. Dne 26. července 2021 byla z tuniského sídla vyhoštěna pobočka zpravodajských služeb Al Jazeera a o den později byl nahrazen ředitel národního televizního kanálu Wataniya, který ve svých vysíláních přestal dávat prostor osobám, které jakkoliv zpochybnily osobnost prezidenta Saieda (Goldstein, 2022).

Během roku 2021 vzrostly případy napadání svobody slova. Během protestu byl 17. ledna zatčen 25letý student za facebookové příspěvky kritizující policejní represe, systém vládnutí a údajnou korupci úředníků a beztrestnost. Zadržen byl 11 dní, a tedy propuštěn až 28. ledna (Human Rights Watch, 2021). Po červenci 2021 se těmito případy začal zabývat vojenský

soud, který následně během tří měsíců řešil více případů než během celých deseti let od revoluce. Vojenský soud, který by neměl soudit civilisty, jich během roku 2021 soudil více než 10, z nichž 4 byli souzeni za kritiku prezidenta Saieda (Amnesty International, 2021).

Od 25. července 2021 úřady zahájily vyšetřování proti nejméně 39 lidem za pokojné vyjádření svého názoru, který však byl kritický vůči prezidentu Saiedovi. Součet zahrnuje i případy stíhaných osob dle zákona č. 54 o počítačové kriminalitě, který nařizuje tvrdé tresty odnětí svobody na základě tzv. „falešných zpráv“ a dává úřadům rozsáhlé pravomoci sledovat, jak lidé využívají internet. Od přijetí tohoto zákona dne 13. září 2022 zahájily úřady vyšetřování proti nejméně devíti jednotlivcům, včetně novinářů, právníků a politických aktivistů (Amnesty International, 2023).

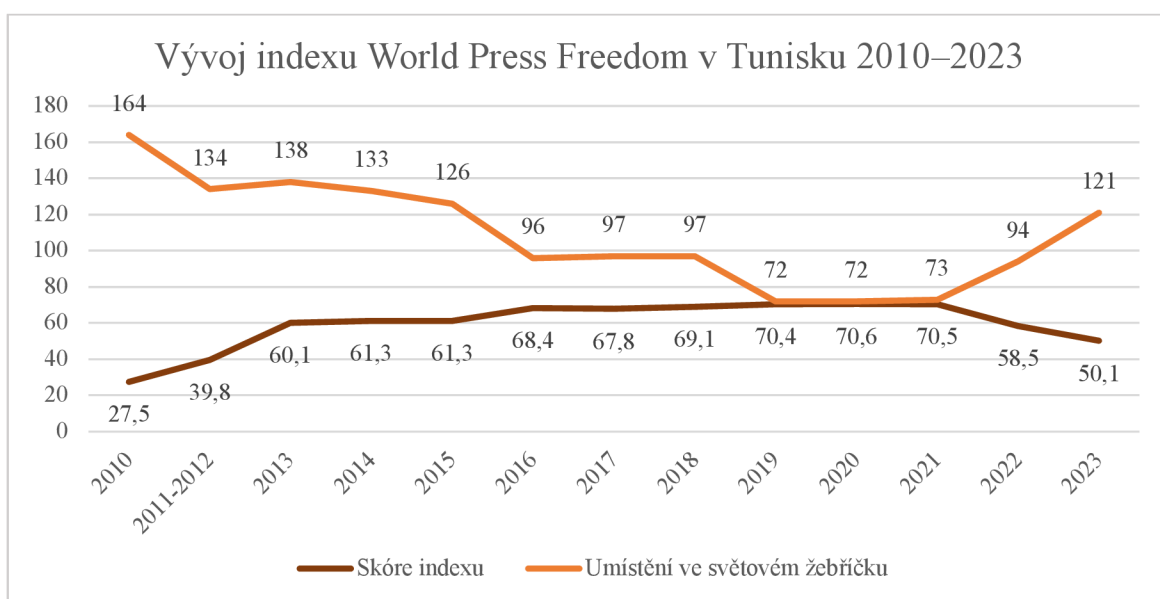
Podepsání zákona č. 54 rychle ukázalo, že nový zákon byl navržen tak, aby omezoval svobodu projevu a veřejné diskuse. Legislativa byla zkonstruována k zadržování, vyhrožování a obtěžování novinářů, osobností veřejného života a občanů za to, že vykonávají svou práci nebo vyjadřují kritické názory. Mezi novináři, kteří byli vystaveni zákonnému zastrášení a zadržování, se nachází i Mohamed Yassine Jelassi, prezident SNJT (International Federation of Journalists, 2023).

Dne 16. května 2023 byl novinář Khalifa Guesmi ze soukromého rádia Mosaique FM v Kairouanu, odsouzen k pěti letům vězení na základě obvinění z vyzrazení informací o národní bezpečnosti. Později v květnu soud po třech měsících zadržování propustil na kauci ředitele rádia Mosaique FM Noureddine Boutara, jenž čeká na soud kvůli obvinění ze „spiknutí proti státní bezpečnosti“ a praní špinavých peněz (Human Rights Watch, 2024).

Dne 16. června 2023 Parlament oznámil, že novináři se již nebudou moci účastnit parlamentních debat. Informace o práci parlamentu budou dostupné pouze prostřednictvím oficiálních prohlášení parlamentu. Toto rozhodnutí zabrání veřejnosti v pochopení práce parlamentu a omezí její schopnost monitorovat práci parlamentu a chování poslanců (International Federation of Journalists, 2023).

O den později soud zabývající se protiteroristickými záležitostmi zakázal médiím zveřejňovat jakékoli zprávy o 20 opozičních vůdcích, právnících, aktivistech a novinářích, kteří jsou ve vězení po svém zatčení na základě obvinění ze „spiknutí proti státní bezpečnosti“. Jedná se o svévolné rozhodnutí, které brání novinářům a veřejnosti zkoumat práci vyšetřovatelů ve vysoce sledovaných případech (International Federation of Journalists, 2023).

Výše popsanému vývoji také odpovídá Graf 11, který analyzuje vývoj svobody tisku v Tunisku od období těsně před revolucí až po současnost. Hned ze začátku pozorovaného období je zaznamenán razantní posun nejen v hodnotách indexu, ale také co se týče umístění Tuniska ve světovém žebříčku. Oba trendy nabývají pozitivního posunu od konce revoluce až po zlomový rok 2021 a to i přes omezení vyvstávající z proti teroristických politik vydaných v roce 2015. Největší svobody tisku Tunisko dosahovalo během posledních dvou let Essebsiho prezidentství a také v pandemickém období, kdy Saied vládl pod ústavou z roku 2014. V tomto období se podařilo Tunisku posunout až o 92 příček níže na světovém žebříčku oproti předrevolučnímu stavu. Na bodové škále si Tunisko udržovalo stabilní pozici lehce nad 70 body, což však stále bylo vzdálené například evropským poměrům, kde standard Indexu se nachází nad 75 body. Stále se však Tunisko pohybovalo vysoko nad průměrem severoafrických zemí, jenž činil lehce přes 53 bodů. Upevnění Saiedovy moci a intolerance vůči kritice jeho osoby však zapříčinily poměrně rychlý spád svobody tisku, jenž se odrazil i na vývoji křivky Indexu. Během posledních dvou let si Tunisko pohoršilo až o 48 příček na světovém žebříčku a nyní se na 121. místě mezi Rovníkovou Guineou a Kyrgyzstánem.

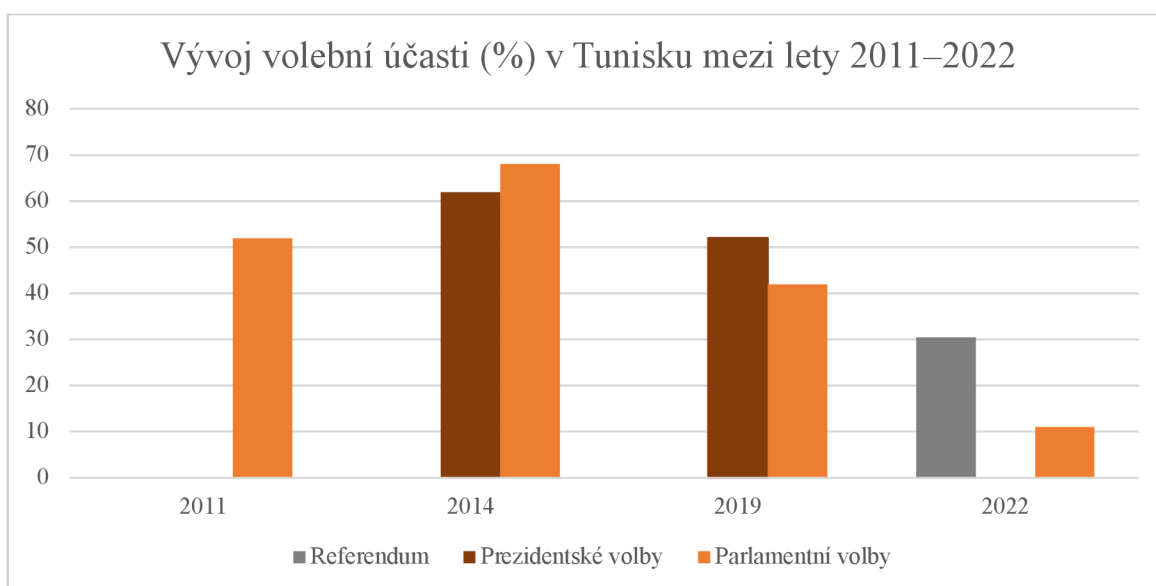
Graf 11: Vývoj indexu World Press Freedom v Tunisku 2010–2023. Vlastní zpracování. Zdroj: Reporters Without Borders, 2023.

6.1.4 Volební procesy

Spravedlivé a svobodné volby byly dalším zásadním požadavkem před tuniskou revolucí v roce 2011. Od svržení bývalého diktátora se v Tunisku konalo celkem osm voleb. V letech

2014 a 2019 si Tunisané ve volbách volili svého prezidenta. V letech 2011 se konaly volby do ústavodárného shromáždění a následně v letech 2014, 2019, 2022 a 2023 se konaly parlamentní volby. V roce 2018 navíc došlo k uskutečnění prvních komunálních voleb od roku 2011.

Volební právo je jedním ze základních práv dospělého jedince a zároveň jedním ze základních pilířů demokratického uspořádání. Volební účast demonstruje zájem občanů angažovat se v politických procesech a spolurozhodovat o budoucnosti jejich země. Již od prvních porevolučních voleb v Tunisku byla účast ve volbách poměrně vysoká. Graf 12 znázorňuje, že více než polovina voličů se dostavila do volební místnosti. Maxima voličů dosáhlo Tunisko v roce 2014 v prvních volbách od přijetí nové ústavy, kdy ve volbě prezidenta i parlamentu hlasovalo více než 60 % voličů. Toto číslo však postupně během následujících let kleslo až na rekordně nízkou úroveň 11 % v roce 2022. Výrazný pokles se dostavil po referenčním přijetí nové ústavy v téže roce, pro které hlasovala naprostá většina z 30,5 % zúčastněných voličů.

Graf 12: Vývoj volební účasti v Tunisku mezi lety 2011–2022. Vlastní zpracování. Zdroj: Election Guide, 2023.

Dne 23. října 2011 se konaly volby do Ústavodárného shromáždění. Tyto první volby v Tunisku zaznamenaly velký zájem mezinárodních aktérů a k jejich pozorování bylo přizváno několik pozorovatelských misí. Mimo jiné byli pozváni také pozorovatelé 21 členských zemí Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), dle jejichž úsudku byly volby stejně jako dle ostatních pozorovatelských misí prohlášeny za spravedlivé a svobodné. Kampaň do Ústavodárného shromáždění se vyznačovala férovým mediálním pokrytím, díky čemuž měli voliči možnost skutečně si vybrat z velkého počtu stranických

kandidátek, které zahrnovaly více než 11 000 kandidátů. Hlasování v den voleb bylo vnímáno jako klidné a uspořádané a sčítání hlasů obecně považováno za čestné (OSCE PA, 2011). Pozorovatelé Carterova centra uvedli, že volební orgány plnily své povinnosti s vysokou mírou oddanosti. V relativně krátkém časovém rámci a bez předchozích zkušeností vypracovaly základní předpisy a postupy, připravily a provedly volební operace a vybudovaly důvěru mezi zúčastněnými stranami (The Carter Center, 2011). Objevily se ojedinělé zprávy o nesrovnalostech a jednom případě porušení pravidel financování kampaně, ale přechodné orgány jednaly okamžitě a v nejzávažnějších případech zneplatnily neprávem získaná křesla (Freedom House, 2012).

O tři roky později byla přijata nová ústava, na niž navázaly parlamentní a prezidentské volby ve dnech 26. října, 23. listopadu a 21. prosince 2014. Kandidáti měli prostor svobodně vést kampaň a byla respektována práva svobody projevu a sdružování. Ačkoliv volební komise (ISIE) obdržela více než 5 000 stížností ohledně volebních kampaní, většina z nich byla menších a neměla zásadní vliv na volební proces. Všechny tři volební dny byly dobře zorganizované a proběhly poklidně spořádaně a transparentně. Pozorovatelé také uvedli, že atmosféra uvnitř volebních místností byla profesionální, organizovaná a transparentní. Na některých volebních místech se objevily potíže s neinformovaností voličů ohledně volebních procesů (The Carter Center, 2014). Vnímání voleb opět narušily stížnosti týkající se porušování pravidel financování kampaně a kupování hlasů, ale nebyly předloženy žádné důkazy, které by naznačovaly systematické porušování pravidel nebo významný dopad na volební výsledky. V porovnání s volbami v roce 2011 došlo ke zlepšení komunikace s širokou veřejností a domácími pozorovateli a zrychlení reakcí na mezinárodní kritiku a rady. Díky řádným volbám, které byly v souladu s mezinárodními právními standardy Tunisko získalo maximální počet bodů v hodnocení politických procesů a plurality dle Freedom House (Freedom House, 2015).

V roce 2018 se Tunisko po letech odkládání dočkalo zásadního decentralizačního kroku, a to komunálních voleb. Decentralizace byla ustanovena v roce 2014 za účelem poskytnutí příležitosti komunitám rozhodovat samy za sebe tím se dále rozvíjet a prosperovat. Volby se konaly 6. května ve 350 municipalitách se 7,212 dostupnými křesly. Navzdory obtížným podmínkám z důvodu politické a socioekonomické situace země, byly úspěšně ukončeny v souladu s mezinárodními normami a právními standardy. Ačkoliv byly volby uznány jako svobodné a spravedlivé, do volebních místností se dostavilo pouze 35,6 % registrovaných

voličů, což bylo dáno nedůvěrou ve volební procesy a dominující strany Ennahda a Nidaa Tounes (Carnegie 2018; Council of Europe, 2018; Freedom House, 2019).

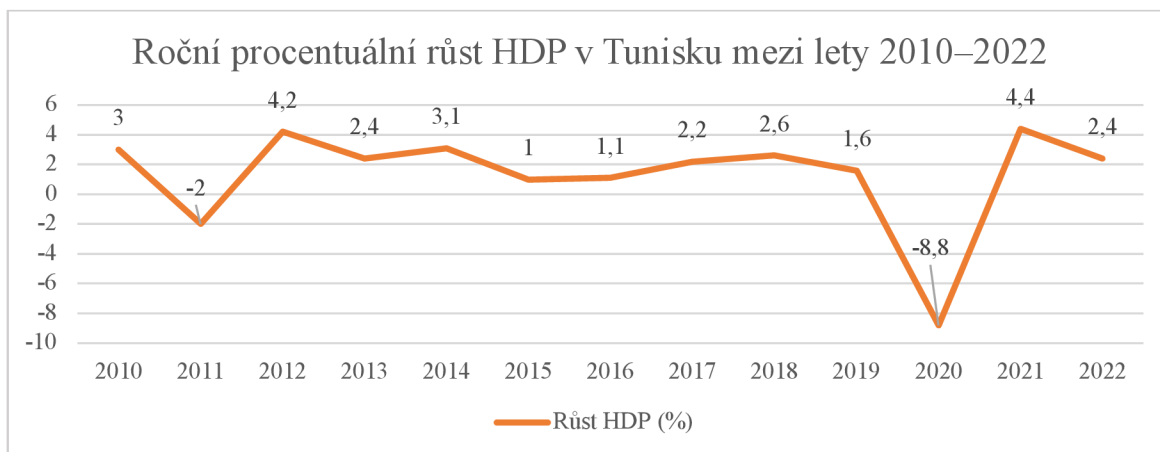
Po téměř dokončeném pětiletém mandátu prezidenta Essebsiho se v roce 2019 znovu konaly prezidentské a parlamentní volby, a to ve dnech 15. září, 6. října a druhé kolo prezidentských voleb 13. října. Lokální pozorovatelé zhodnotili parlamentní i prezidentské volby jako obecně svobodné, soutěživé a věrohodné, nicméně volební proces byl poskvrněn nedostatkem transparentnosti a selháním v komunikaci s veřejností. Společnost a volební aktéři nebyli dostatečně informováni o detailech a důvodech některých rozhodnutí volebního výboru (ISIE), například odmítnutí až 3/4 prezidentských kandidátů, což vedlo ke snížení důvěry ve volební proces (The Carter Center, 2019). Vyzdviženy byly také námitky ohledně omezené kampaně Saiedova oponenta Karouia, který byl po většinu kampaně ve vězení kvůli obvinění z praní peněz a daňových úniků (Freedom House, 2019). Krom toho však i přes zkrácené období kampaně, které trvalo pouhé dva týdny z důvodu úmrtí bývalého prezidenta, všichni kandidáti dostali dostatečný prostor pro kampaň. Poprvé se v rámci kampaně konaly i televizní debaty. Všechny tři volební dny byly dobře zorganizované a hlasování probíhalo v klidném prostředí se zachováním tajné volby. Tabulační proces byl zpožděn z logistických důvodů a pozorovatelům Carterova Centra nebylo umožněno pozorovat proces z dostatečné blízkosti (The Carter Center, 2019).

Pozorovatelé z Carterova Centra byli zapojeni také do zhodnocení voleb v referendu a následně také nových parlamentních voleb v prosinci 2022. Pozorovatelská mise zjistila, že ačkoli byly volby technicky dobře řízeny, proces, který je základem volebního rámce, postrádal legitimitu a nesplňoval mezinárodní a regionální standardy a závazky. Nový volební zákon, jenž vytvořil prezident prostřednictvím dekretů byl kritizován ze stran tuniských pozorovatelských skupin mimo jiné za to, že nebyl navržen participativním způsobem zahrnujícím klíčové zúčastněné strany. Kvůli nové ústavě a volebnímu zákonu byly volby z velké části bojkotovány, což se odrazilo na nízké volební účasti. Jestliže při volbách v roce 2014 Tunisko dosáhlo maximálního počtu bodů v hodnocení volebních procesů Freedom House, v roce 2022 tato hodnota klesla o 38 % na 16 bodů z 26 (Freedom House, 2023; The Carter Center, 2022). Druhé kolo parlamentních voleb se odehrálo 29. ledna 2023, nicméně opět nedokázalo motivovat voliče, což pouze potvrdilo odmítnutí tuniského lidu přispět politickému procesu zahájenému Saiedem v červenci 2021. Mimo to volební dny samotné proběhly klidně bez zásadních problémů stejně jako všechny volby konané od revoluce v roce 2011 (The Carter Center, 2023).

6.2 Ekonomické faktory

Mezitímco v rámci sociálních faktorů došlo ke zlepšení po propuknutí revoluce navzdory zhoršení v posledních několika letech, téměř všechny ekonomické faktory vykazují horší hodnoty než před vznikem revoluce. Dle výzkumu Afrobarometru (2023) až 72 % dotazujících odpovědělo, že Tunisko směřuje špatným směrem. Jako nejzásadnější problémy, jež by mělo Tunisko adresovat bylo na prvních třech pozicích z 94 % uvedeno lepší řízení ekonomiky, dále nezaměstnanost (45 %) a chudoba (21 %). Některé ostatní průzkumy (např. Afrobarometer, 2018b) však na třetí pozici udávají korupci (22 %), tudíž mezi hlavní problémy tuniské společnosti stále patří právě tyto čtyři faktory, které vedly k revoluci v roce 2010.

Od roku 2011 došlo v Tunisku ke značnému poklesu růstu HDP, což vyústilo ve ztracenou dekádu, která byla dále prohloubena pandemickou krizí. Tento vývoj znázorňuje Graf 13, kde lze zaznamenat okamžitý pokles růstu HDP během politické nestability těsně po revoluci. V následujících letech došlo do jisté míry k obnově ekonomického růstu nicméně od propuknutí teroristických úroků a během vlády prezidenta Essebsiho byl růst HDP velmi nízký, ačkoliv stále pozitivní. Během pandemie došlo v Tunisku k historicky nejhlubšímu poklesu HDP v zemi, a to až na -8,8 %, což bylo však o rok později následováno 4,4% růstem. Z důvodu nízkého růstu a vysoké volatility byl průměrný růst HDP v Tunisku mezi lety 2011–2022 o více než polovinu nižší než v předešlé dekádě a to 1,2 %. Politická nestabilita během tranzitního období, bezpečnostní situace, ekonomické zpomalení v eurozóně a libyjská krize přispěly ke zpomalení růstu tuniské ekonomiky. Obtíže s implementací strukturálních reforem navíc vedly ke značným makroekonomickým nerovnováhám, což přimělo zemi využívat finanční podpory od mezinárodních institucí jako jsou Mezinárodní měnový fond, Světová banka a Africká rozvojová banka. Od roku 2010 také došlo k rapidnímu navýšení veřejného dluhu země, a to z původních 40,7 % HDP na 90 % HDP v roce 2023 (Al-Ghwell, 2023; Světová banka, 2023c; UNDP, 2019).

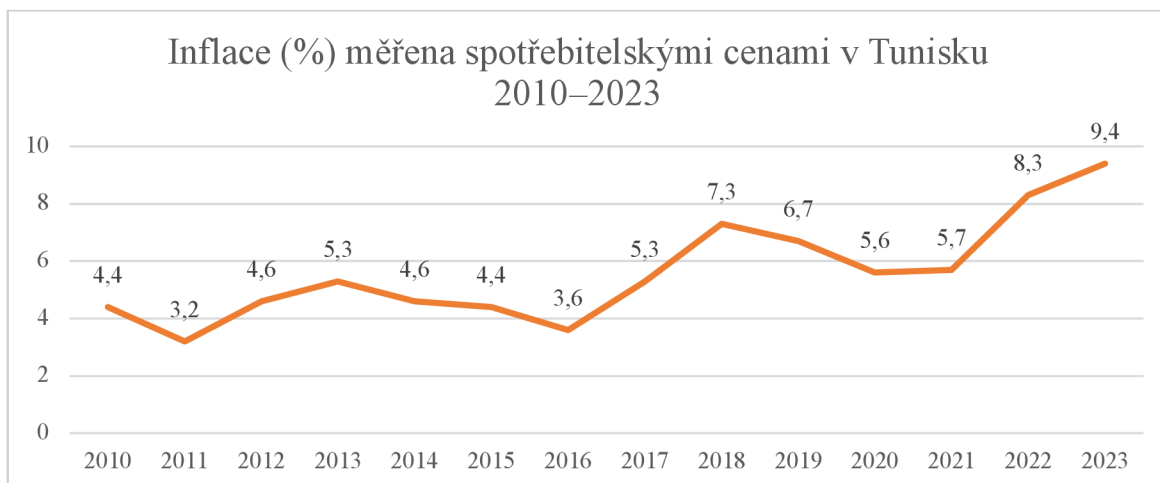

Graf 13: Roční procentuální růst HDP v Tunisku mezi lety 2010–2022. Vlastní zpracování. Zdroj: Světová banka, 2023b.

Do procesu demokratické tranzice Tunisko vstoupilo pod statusem vyšší střední příjmové třídy, kterou si dle hodnocení Světové banky udrželo do roku 2014. V následujícím roce bylo Tunisko v rámci kategorizace degradováno do třídy s nižšími středními příjmy, kde dle nejnovějších dat (2022) setrvává nadále stejně jako ostatní země severoafrického regionu s výjimkou Libye, která je již více než třicet let zařazena do kategorie s vyššími středními příjmy (Hamadeh a kol., 2023).

6.2.1 Inflace

Zásadní zhoršení, jež doprovázelo tuniskou ekonomiku od Arabského jara, nastalo i v rámci měření inflace spotřebitelských cen. Na Grafu 14 lze pozorovat, že ačkoliv rostoucí spotřebitelské ceny byly jedním z faktorů vedoucích k revoluci, v předrevolučním roce inflace vykazovala jednu z nejnižších hodnot v rámci pozorovaného období. V průběhu uplynulých 13 let se zemi povedlo inflaci zregulovat pod předrevoluční úroveň pouze těsně po revoluci a poté v roce 2016, a nyní inflace dosahuje nejvyšších hodnot od počátku 80. let, kdy inflace v Tunisku dosahovala rekordních 13,7 % v roce 1982. V porovnání s ostatními zeměmi v severoafrickém regionu si Tunisko vede jako druhé nejhorší. Z průměru nejzřetelněji vybočuje Egypt, který v roce 2023 dosahoval 32,2% úrovně inflace spotřebitelských cen. Dále se nachází Tunisko na aktuální úrovni 9,8 %, Alžírsko s 6,8 %, Maroko a Libye s 3,5 a 2,9 % (International Monetary Fund, 2024).

Graf 14: Inflace měřena spotřebitelskými cenami v Tunisku 2010–2023. Vlastní zpracování. Zdroj: *International Monetary Fund, 2024.*

Nyní si Tunisko prochází nejvíce problematickým obdobím, neboť globální krize způsobena pandemií COVID 19 a následné propuknutí ruské agrese na Ukrajině, vedly ke značnému zdražení a nedostupnosti základních potravin. Nedostatky byly zaznamenány napříč celou zemí a obzvláště v chudých regionech. Supermarkety a místní obchody vyřadily některé produkty z prodeje, či musely prodávat základní zboží, jako je cukr, mléko, máslo a olej na vaření na přiděly. Razantně stouply také ceny za pohonná paliva a energie, ceny kuchyňských plynových bomb vzrostly v roce 2022 o 14 %, což bylo největším zdražením za posledních 12 let (Al Jazeera, 2022; The Arab Weekly, 2023).

Zvýšení cen bylo také výsledkem velmi nepopulárních, ale nezbytných kroků vlády, jak dosáhnout podmínek Mezinárodního měnového fondu pro poskytnutí finanční pomoci. Od 70. let Tunisko reguluje volatilitu potravinových cen dotacemi, na kterých je závislá nejen nejchudší část tuniské populace. Tyto dotace však působí značnou zátěž pro tuniskou ekonomiku a za účelem dosáhnutí podmíněné finanční pomoci musela vláda učinit škrt v této oblasti. V roce 2022 stát na potravinové dotace vynaložil 3,7 milionů dinárů, což bylo v roce 2023 sníženo na 2,5 milionů dinárů, tedy 4,6 % HDP země. Země by měla také upustit od dotací na energie, které během porevoluční dekády stály stát 2,1 % HDP ročně a v roce 2022 vystoupaly na 5,3 % HDP. Úplné upuštění od těchto dotací by však postihlo až 8 milionů Tunisianů, proto prezident Saied odmítá přistoupit na podmínky Mezinárodního měnového fondu a země se tak čím dál více přibližuje bankrotu (Al-Ghwel, 2023; Al Jazeera, 2022; Speakman Cordall, 2023b; Světová banka, 2023d).

V uplynulém roce 2023 navíc Tunisko zasáhla sucha, která negativně ovlivnila zemědělský sektor a úrodu a dále prohlubuje závislost na importu potravin, což vytváří další tlak na

tuniskou ekonomiku. Toto dále vedlo k nedostupnosti základních potravin (zvláště rýže, cukr, mléčné výrobky, těstoviny a mouka) a zvyšování cen a nákladů na život v zemi. Ceny potravin vzrostly o téměř 12 %, přičemž nejvyšší nárůst byl hlášen u kávy (35 %), oleje na vaření (29 %) a jehněčího masa (28 %) (Mbarek, 2023).

6.2.2 Korupce

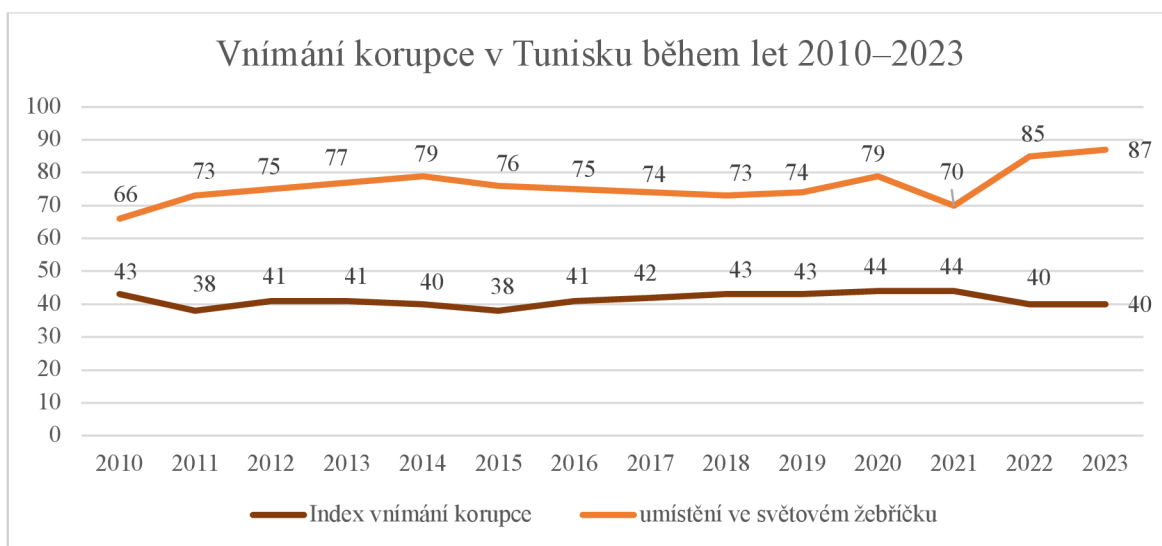
Korupce byla jednou z hlavních příčin upálení Mohameda Bouazizihho a následného propuknutí revoluce, proto ji tuniská vláda a občanská společnost adresovali ihned po svržení diktátora Ben Aliho a již v roce 2011 vznikl hlavní protikorupční orgán, a to Národní výbor pro boj proti korupci (INLUCC). Protikorupční agenda byla také jednou z hlavních složek ústavy přijaté v roce 2014 a byl zřízen plně nezávislý protikorupční úřad (IBGLCC), který měl nahradit stávající INLUCC a jehož funkce měla vejít v platnost v roce 2017. Orgán však zůstal nefunkční, a tudíž INLUCC pokračoval ve své činnosti s nedostatečným financováním a malou pravomocí vynutit si právní kroky (Freedom House, 2023; Transparency International, 2022).

V roce 2017 byl schválen zákon na ochranu oznamovatelů a přijaty další právní předpisy kodifikující přístup k informacím pro všechny a zřízení zvláštního soudu pro přezkoumávání složitých finančních trestných činů. Také byl však Essebsim podepsán kontroverzní zákon o hospodářském usmíření, který uděloval amnestii tuniským úředníkům, jenž byli obviněni z korupce během Ben Aliho režimu. Tento krok vyvolal vlnu protestů a opozice nařkla Essebsiho z podněcování beztrestnosti. Původní ustanovení zákona však bylo částečně zrušeno kvůli nesouhlasu veřejnosti (Freedom House, 2023; Speakman Cordall, 2017; Transparency International, 2022).

Samotné převzetí moci prezidentem Saiedem v roce 2021 bylo ospravedlněno nezbytností vymýtit korupci ve vládních strukturách. Hned po převzetí moci však bylo policií uzavřeno sídlo hlavního protikorupčního výboru (INLUCC) a jeho bývalý ředitel byl umístěn do domácího vězení. Složky případů, jimiž se zabýval INLUCC byly předány ministerstvu vnitra. V důsledku toho byl pozastaven systém vykazování výdělků a případů střetu zájmů mezi vedoucími státními zaměstnanci. Narušeny byly stovky otevřených vyšetřování a také postupy na ochranu oznamovatelů, z nichž mnozí se tak stali oběťmi odvet (Daimi, 2022; Transparency International, 2022).

V březnu 2022 Saied vydal dekret o „trestním usmíření“, který umožňuje majitelům podniků uniknout stíhání z korupčních obvinění zaplacením pokut nebo vytvořením národních, regionálních nebo místních rozvojových projektů (Daimi, 2022).

Navzdory veškerým snahám tuniská protikorupční legislativa zůstává příliš slabá a neefektivní, což se také odráží na hodnocení TI, jež je demonstrováno na Grafu 15. Ačkoliv se zdá, že hodnoty vnímání korupce se v průběhu posledních 12 let neměnily příliš razantně, Tunisko si na světovém žebříčku pohoršilo o 21 míst v porovnání s předrevolučním rokem. Nyní se Tunisko nachází na 87. místě ze 180 porovnávaných zemí a vykazuje historicky nejnižší hodnotu 40 bodů, ke které kleslo již v roce 2014 a nyní si ji udržuje již druhým rokem.

Graf 15: Vnímání korupce v Tunisku 2010–2023. Vlastní zpracování. Zdroj: Transparency International, 2023.

Výslednému hodnocení TI odpovídají také další výzkumy veřejného mínění. Například Galal (2023) zveřejnil výsledky průzkumu z něhož vyplývá, že 61 % dotazovaných věří, že došlo ke značnému nárůstu korupce v zemi od roku 2011 a dalších 27 % tvrdilo alespoň mírný nárůst. Tedy naprostá většina věří, že korupce je po propuknutí revoluce vyšší než během Ben Aliho režimu. Toto veřejné vnímání však pramení hned z několika zásadních porevolučních změn, co se týče povědomí o korupci a jejím charakteru. V Tunisku již korupce není zakázané téma a po ukončení Ben Aliho režimu se stala veřejně debatovanou problematikou, což se také odráží na vyšší vůli účastnit se ve výzkumech, jež korupci odhalují (Yerkers & Muasher, 2017).

Oproti Ben Aliho režimu také nastala změna ve charakteru korupce v Tunisku. Za bývalého režimu se jednalo o korupci, jež byla regulována a v rukou úzkého kruhu vládnoucí elity.

Tedy korupce byla zejména prospěšná pro Ben Aliho blízké a jejich zástupce na místní úrovni, kteří však byli monitorováni a museli dodržovat příkazy shora. Zkrátka Ben Aliho síť kontrolovala druh a množství korupce v zemi. Nyní je mnohem běžnější praxí, že se Tunisané setkávají s korupcí osobně napříč všemi sektory. Z korupce vysokého stupně se tedy stala řada drobných korupčních případů (Yerkes & Muasher, 2017). V poslední zprávě z roku 2019 TI uvádí, že 18 % dotazovaných, kteří v předešlých 12 měsících využili veřejných služeb, platili úplatek za poskytnutí základních služeb. Výsledky ukazují, že policie má nejvyšší míru úplatkářství a je to veřejná služba, která s největší pravděpodobností požaduje a přijímá úplatky. Téměř každý čtvrtý Tunisán osobně zažil korupci u policie (23 %) a téměř každý pátý Tunisán osobně zažil korupci v nemocnicích (18 %). Celkově má korupce negativní dopad na 78 % obyvatel Tuniska (International Republican Institute, 2021).

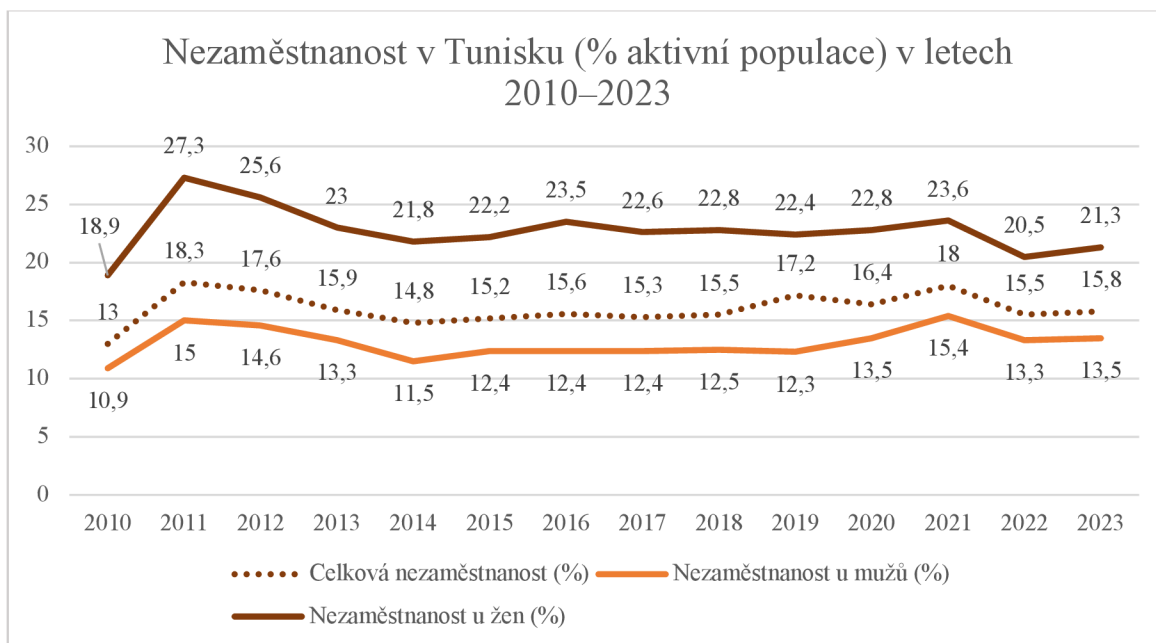
Podle odhadů stojí korupce Tunisko 4 % jeho HDP, což v roce 2022 činilo 1,54 miliardy USD z jeho plánovaného HDP 38,5 miliardy USD. Země se také potýká s nelegálním pašováním zboží do a ze země, což přináší zisky z pašování převáděných mezi Tuniskem a sousedním Alžírskem a Libyí jen ve výši 4,2 miliardy USD. Oligopoly ovládají tuniský trh a každodenní korupce je rozšířená (Daimi, 2022).

Dle výzkumu Afrobarometru (2018b) až 64 % dotazovaných tvrdí, že vláda boj s korupcí zvládá špatně, či velmi špatně. Vládní mechanismy pro řešení korupce selhávají ze dvou hlavních důvodů. Tím prvním je, že Tunisko vede boj proti korupci na dvou frontách, a to řešení případů korupce z minulosti a boj proti aktuální korupci. Vláda se z velké části soustředí na uzákonění legislativy, která odsunuje špatné aktéry porevolučního prostředí na vedlejší kolej a také odrazuje jednotlivce od korupčních praktik. Naopak občanská společnost se zaměřuje na přechodnou spravedlnost a vyrovnání se s minulostí. Druhým z důvodů je aktuální vládní metoda řešení korupce shora dolů, která vedla k nedůvěře a nedostatku veřejného zájmu, neboť není založena na konsensu a diskutována s dalšími aktéry tak jako předchozí snahy boje proti korupci (Yerkes & Muasher, 2017).

6.2.3 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost v Tunisku zůstává jedním z hlavních důvodů nepokojů a frustrace napříč společností. I v tomto případě hodnoty před revolucí vykazovaly nižší procento, než tomu bylo po jejím propuknutí. Graf 16 znázorňuje rapidní nárůst především těsně po revoluci, a ačkoliv v následujících letech nezaměstnanost klesla, nepodařilo se ji snížit pod

předrevoluční úroveň. Pro porovnání lze uvést, že v předrevoluční dekádě nezaměstnanost průměrně vykazovala 13,6 %, kdežto porevoluční vývoj je o 2,4 % vyšší, a to 16 %. Nejaktuálnější údaje z Tuniského národního statistického úřadu uvádějí nezaměstnanost v Tunisku ve výši 15,8 %, čímž se země řadí na poslední příčky v regionu MENA, jehož průměrná nezaměstnanost byla v roce 2022 dle Světové banky 9,6 %.

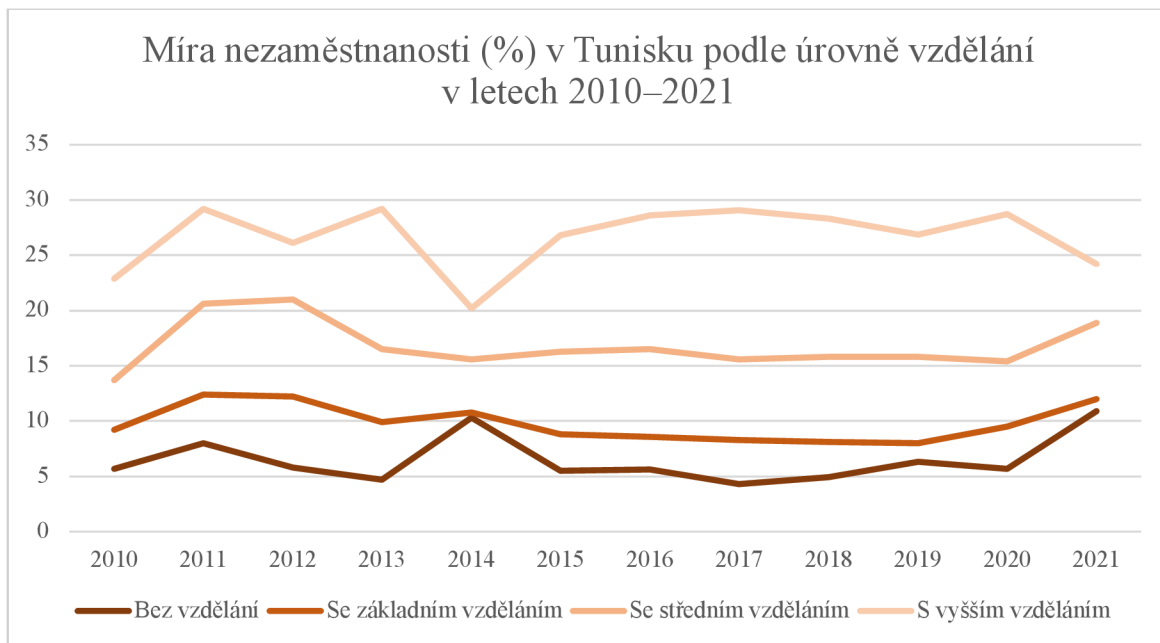
Graf 16: Nezaměstnanost v Tunisku (% aktivní populace) v letech 2010–2023. Vlastní zpracování. Zdroj: Tuniský národní statistický úřad, 2016, 2021, 2023.

Z Grafu 16 také vyplývá, že ztlačně více jsou krizí trhu práce postihnuty ženy. Průměrně se jedná až o 10% rozdíl v porovnání se zaměstnaností mužů. Míra nezaměstnanosti je nejvyšší především mezi ženami s vysokoškolským vzděláním, a zvláště u mladých vzdělaných žen, které jsou více geograficky omezeny, tedy zejména ženy žijící v zaostávajících venkovských oblastech. Překážky v zaměstnanosti se odrážejí na jejich nízké míře účasti. Na trhu práce jsou méně než tři ženy z deseti a pouze dvě jsou zaměstnány. Přesto jsou mladé ženy mnohem vzdělanější, než mladí muži a došlo k úplnému odstranění, či dokonce obrácení genderové propasti v dosaženém vzdělání ve prospěch žen. Přesto však v reálných číslech na trhu převažuje počet nezaměstnaných mužů, a to v poměru 377 500:260 600, tedy procentuálně 59:41 (Boughazala, 2019, Tuniský národní statistický úřad, 2023).

Obecně se však nezaměstnanost nejvíce dotýká právě mladé a vzdělané populace. Od propuknutí revoluce se míra nezaměstnanosti pro věkovou kategorii 15–24 let pohybuje nad úrovní 35 % a dle nejaktuálnějších dat je nyní 37 % aktivní populace v tomto věkovém

rozpětí nezaměstnaných. V předrevolučních letech se toto číslo pohybovalo pod hranicí 30 % (Statista, 2023a).

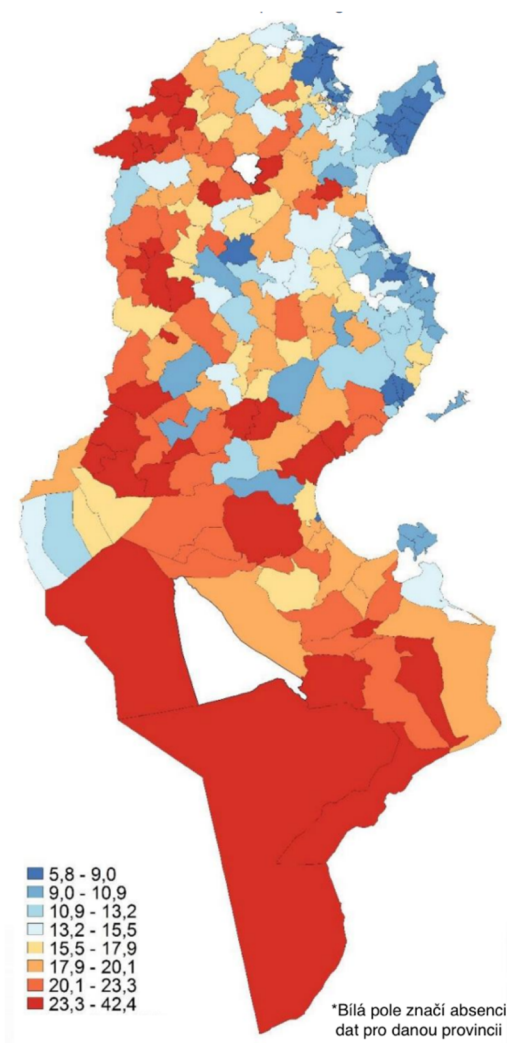
Graf 17 demonstruje vztah nezaměstnanosti a úrovně vzdělání. Lze pozorovat, že míra nezaměstnanosti úměrně roste s výší dosaženého vzdělání. Nejmenší nezaměstnanost tedy převládá u populace bez a se základním vzděláním. Znatelně vyšší je poté u populace se středním a vyšším vzděláním. U osob s dokončeným vysokoškolským vzděláním je tedy nejvyšší riziko, že uchazeč nebude schopen najít uplatnění v rámci pracovního trhu.

Graf 17: Míra nezaměstnanosti (%) v Tunisku podle úrovně vzdělání (2010–2021). Vlastní zpracování. Zdroj: Tuniský národní statistický úřad, 2018, 2021.

S vysokou nezaměstnaností se v zemi velmi rozšířilo neformální zaměstnání, ve kterém je zaměstnáno až 44 % ekonomicky aktivní populace a v některých sektorech zabírá více než 60 % (zejména zemědělský sektor a rybolov), což působí další přítěž pro tuniskou ekonomiku. Neformální zaměstnání je silně spojeno s úrovní vzdělání a rozšířeno především mezi obyvateli s absencí vyššího vzdělání. Až 80 % neformální pracovní síly dosáhlo pouze základního či středního vzdělání a 10 % je negramotných. Naprostá většina osob s vyšším vzděláním odmítá být součástí neformálního zaměstnání bez benefitu sociálního zabezpečení, nicméně 78 % absolventů uvedlo, že ani soukromý sektor není pro ně výhodný a raději budou vyčkávat, dokud se nenaskytne příležitost zaměstnání ve veřejném sektoru,

který nyní zaměstnává 21 % pracujících oproti 35 % v soukromém sektoru (Belgacem & Vacher, 2023).

Obrázek 2: Míra nezaměstnanosti v Tunisku podle provincií. Zdroj: Tuniský národní statistický úřad, 2020.

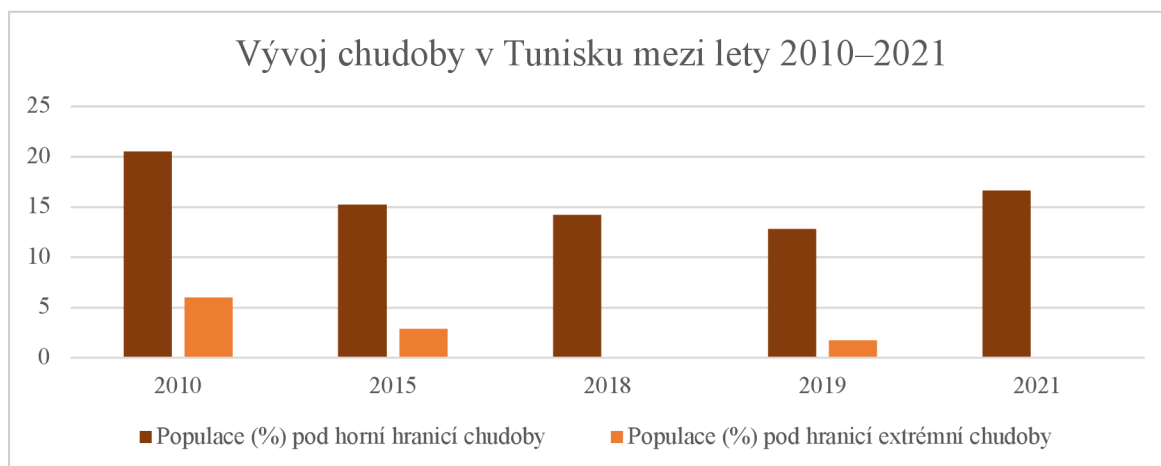
V rámci Tuniska je problém nezaměstnanosti velmi kontrastní viz Obrázek 2. Zatímco severovýchodní a středovýchodní pobřežní oblasti vykazují nejnižší nezaměstnanost, a to v rozmezí 6–12 %, vnitrozemní provincie především na jihu a západě země přesahují hodnoty 25 %. Hodnoty nezaměstnanosti na severozápadě dosahují 33 %, na jihozápadě 26,3 %, na středozápadě 23,0 % a na jihovýchodě 22,5 %. Tato nerovnost je dána nerovným rozložením přírodních a lidských zdrojů, nerovnou úrovní industrializace, nerovnými geografickými výhodami a slabými politikami decentralizace. Studie nezaměstnanosti také prokazují, že existuje vysoká korelace mezi nezaměstnaností a chudobou, tudíž oblasti s největší koncentrací chudoby (viz následující kapitola) jsou také oblastmi s nejvyšší nezaměstnaností (Bousnina, 2022; Carnegie, 2021; Schaefer a kol., 2018).

Mezi hlavní příčiny vysoké nezaměstnanosti patří nesoulad mezi odbornou přípravou nabízenou vzdělávacím systémem a potřebami trhu práce. Vzdělávací systém produkuje další kohorty absolventů vstupujících na trh práce, přičemž neexistuje odpovídající poptávka po práci ze strany soukromého sektoru. Tento nesoulad je způsoben především velkým nárůstem absolventů vysokých škol na jedné straně a ekonomickým systémem, kterému dominují sektory zaměstnávající převážně nekvalifikované pracovníky na straně druhé. Problematický je také malý počet pracovních míst vytvořených soukromým sektorem z důvodu institucionálního a finančního rámce, jenž není příznivý pro podnikání (Schaefer a kol., 2018; UNDP, 2019). Příznivé podmínky pro Tunisko nenastavuje ani regionální kontext, globální ekonomický a finanční vývoj, či domácí politická situace. Války v Sýrii a Libyi, přítomnost Islámského státu a dalších

radikálních násilných skupin v Maghrebu ohrožují malé země jako Tunisko a odrazují zahraniční a domácí investory. Zvláště negativní vliv na tuniskou nezaměstnanost způsobil právě konflikt v Libyi, kvůli kterému se vrátilo velké množství tuniských pracovních migrantů a také imigrovala spousta libyjských uprchlíků (Schaefer a kol., 2018).

6.2.4 Chudoba

Tunisko má jednu z nejnižších mír chudoby ve srovnání s ostatními zeměmi MENA. Podle nejnovějších odhadů Světové banky žije pouze 0,1 % populace za méně než 2,15 dolaru na den (2017 PPP). Dochází také k rapidnímu poklesu extrémní chudoby, což lze sledovat na Grafu 18, který znázorňuje, že oproti roku 2010, kdy se v Tunisku 6 % populace nacházelo pod hranicí extrémní chudoby, toto číslo kleslo na 1,7 % v roce 2019¹⁶. Problematické je však stále vysoké procento populace, jenž se nachází pod horní hranicí chudoby¹⁷. Ačkoliv od roku 2010 došlo ke značnému snížení a to o 8 % do roku 2019, tento progres byl značně narušen ekonomickou krizí a pandemií COVID-19 a v roce 2021 hodnota stoupla na 16,6 %. V rozmezí uplynulých 11 let také došlo k nárůstu tuniské populace o téměř 1,4 milionu lidí, tudíž reálný počet lidí nacházejících se pod horní hranicí chudoby v roce 2021 klesl pouze o cca 200 000 v porovnání s rokem 2010. Během pandemie COVID-19 se tak v reálných číslech počet lidí pod hranicí chudoby zvýšil mezi lety 2019–2021 o téměř 500 000 (Světová banka, 2024a,b).

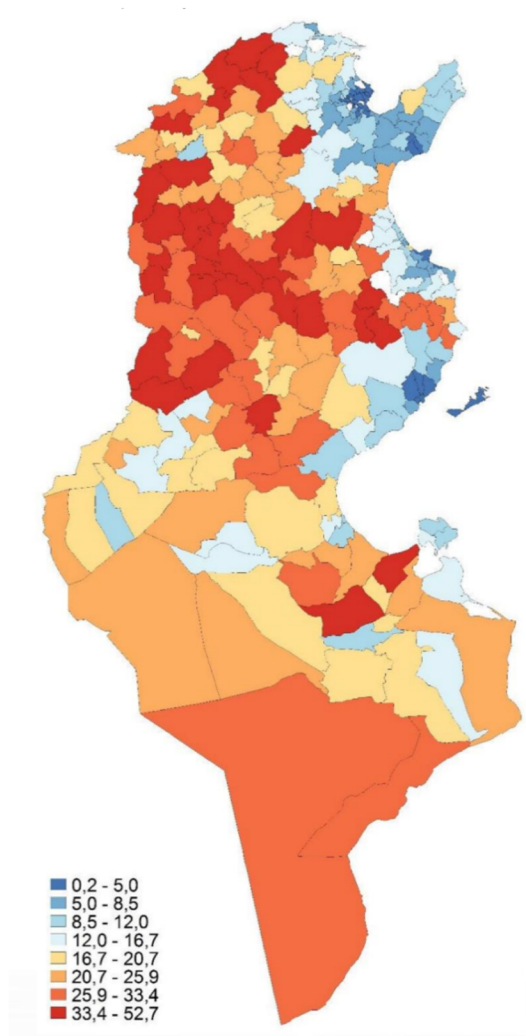

Graf 18: Vývoj chudoby v Tunisku mezi lety 2010–2021. Vlastní zpracování. Zdroj: Světová banka, 2024a; Kokas a kol. 2021.

¹⁶ Chybějící data pro populaci žijící pod hranicí extrémní chudoby v letech 2018 a 2021 jsou zapříčiněna jejich nedostupností, nikoliv hodnotami vykazujícími nulu.

¹⁷ V roce 2015 byla horní hranice chudoby vypočítána na 1 706 TND (870 USD) na osobu za rok. Hranice extrémní chudoby byla stanovena na 1032 TND (527 USD) na osobu za rok. (Kokas a kol., 2021).

K nejvýraznějšímu poklesu chudoby došlo právě v porevolučním období, a to mezi lety 2010 a 2015. Toto může mít dvě vysvětlení a jednak, že došlo k rozšíření programu zprostředkovávajícího finanční převody pro rodiny v nouzi (PNAFN), kdy roční rozpočet na hotovostní převody vzrostl ze 100 milionu dinárů v roce 2010 na 315 milionů dinárů v roce 2014, díky čemuž došlo i k rozšíření dosahu ze 130 000 domácností v roce 2010 na 220 000 domácností v roce 2014. A druhým potenciálním důvodem mohlo být masivní nabírání zaměstnanců ve veřejném sektoru v letech 2011 a 2013, či zvyšování mezd, nicméně z důvodu absence příjmových dat se tyto faktory těžko potvrzují (Kokal a kol., 2021).

Obrázek 3: Mapa chudoby. Zdroj: Tuniský národní statistický úřad, 2020.

Obrázek 3 poukazuje na nerovnoměrné rozmístění chudoby v Tunisku. Největší kontrast lze zaznamenat především mezi západem a východní pobřežní oblastí. Nejvyšší koncentrace chudoby se nachází na středozápadě, kde chudoba dosahuje až 37 % a na severozápadě, kde se chudoba pohybuje okolo 22,5 %. Naopak nejméně chudoby lze zaznamenat v pobřežní oblasti Gran Tunisu se 4,7 % a na severovýchodě a středovýchodně s 15,2 a 13,2 % chudoby (Tuniský národní statistický úřad, 2020; World Bank Group, 2023).

Velká část nerovnosti je způsobena také rozdíly v městských a venkovských oblastech mezi regiony. Giniho index měřící nerovnost se v průběhu let snižoval a v roce 2015 vykazoval hodnotu 32,8, nicméně v roce 2021 opět vzrostl na 35,3, tedy téměř stejná hodnota jako v roce 2010 (Světová banka, 2024c; World Bank Group, 2023). Ačkoli chudoba zůstává ve venkovských oblastech velká, rozdíly v míře chudoby mezi venkovskými a městskými oblastmi se od roku 2010 zmenšily. V roce 2010 žilo přibližně 36 % venkovského obyvatelstva v chudobě a 13,6 % v extrémní chudobě. Míra chudoby a extrémní chudoby ve

venkovských oblastech se v roce 2019 snížila na 23,4 a 4,1 %. Zatímco chudoba na venkově zůstává významným problémem, rozdíly mezi venkovskými a městskými oblastmi se v průběhu posledního desetiletí zmenšují. Rozdíly v míře chudoby na venkově a ve městech se mezi lety 2010 a 2019 snížily z 23,5 na 14,1 %, zatímco rozdíly v míře extrémní chudoby se uzavřely z 11,5 na 3,5 % (Kokas a kol. 2021).

ZÁVĚR

Od založení Tuniské republiky se země v severoafrickém regionu potýkala převážně s autoritářskou formou vlády, jež tuniské společnosti nastavovala prostředí nepříznivé vůči lidským právům, osobním svobodám a možnosti volit si vlastní zástupce. Země se také potýkala s nepříznivými ekonomickými okolnostmi, jež způsobovaly vysokou nezaměstnanost, rostoucí ceny potravin a prohlubující se chudobu zejména ve znevýhodněných oblastech. Autoritářský systém vládnutí také poskytl ideální prostředí pro šíření korupce ve vládních strukturách, což se stalo jednou z hlavních příčin frustrace ve společnosti. Všechny tyto faktory v roce 2010 vyústily v revoluci, jejímž cílem bylo svržení diktatury a změny politického systému na demokratický. Od této změny tuniská společnost však očekávala nejen nabytí nových svobod a možnost volit si své zástupce, ale především změny vedoucí ke zlepšení ekonomické situace.

Od revoluce, jež změnila politický řád v Tunisku proběhlo již více než 13 let. Během tohoto období došlo v Tunisku k naprostému obratu v řadě pozorovaných faktorů, nicméně ve většině případech chaos pramenící ze změny politického systému způsobil zhoršení ve většině zejména ekonomických faktorech. Toto také potvrzuje první hypotézu, se kterou se autorka v rámci diplomové práce zabývala. V případě Tuniska bylo větší stability v socio-ekonomických ukazatelích docíleno během předešlých nedemokratických režimů. V rámci ekonomické oblasti byly zkoumány faktory nezaměstnanosti, inflace, korupce a chudoby. Všechny čtyři faktory a jejich ukazatele vykazují znatelně horší hodnoty po propuknutí revoluce. Politická a vládní nestabilita, opakované teroristické útoky, pandemie COVID-19 a nedostatek realistických strategií ekonomických reforem, to vše vedlo k ekonomické recesi, která je patrná do dnes.

Ačkoliv s sebou demokracie přináší výhody v podobě stabilizace ekonomiky a nižších ekonomických výkyvů, ekonomický růst není samotným politickým systémem garantován. Institucionální transformace zároveň poskytuje nepříznivé podmínky pro hospodářský rozvoj zejména v počátcích demokratické politické tranzice. Průzkumy však dokazují, že ačkoliv se podpora demokracie napříč tuniskou společností v průběhu let měnila, její zastání je stále nadpoloviční.

V rámci sociálních faktorů, jež vedly k revoluci a přímo se pojí s demokratickými hodnotami, byla v diplomové práci pozorována celková hodnota demokracie, brutalita a porušování lidských práv, cenzura a volební procesy. Ve všech těchto faktorech bylo

pozorováno jednoznačné zlepšení a do roku 2021 byly hodnoceny lépe než v předrevolučním období. Díky nabytým svobodám, neomezenému přístupu k informacím a zejména volným a spravedlivým volbám, došlo v Tunisku ke zlepšení demokratického skóre a posunu z kategorie autoritářských režimů do kategorie demokracie s chybami v rámci hodnocení The Economist Intelligence Unit. Po zvolení populistického prezidenta a jeho vládním převratu však dochází k rapidnímu zhoršení ve všech pozorovaných faktorech. Nadměrné pravomoci prezidenta, stíhání opozice, umlčování novinářů a nízká účast ve volebních procesech signalizují postupný návrat do starých kolejí.

Lze tedy konstatovat, že očekávání tuniské společnosti byla po revoluci částečně naplněna alespoň v rámci sociálních faktorů, což potvrzuje druhou hypotézu, jež udává, že zatímco základní demokratické hodnoty byly po revoluci naplněny, vývoj ekonomických faktorů působí hrozbu demokracii. Po revoluci bylo dosaženo nových politických svobod, nové ústavy a řady demokratických reforem. Tato koncentrace primárně na institucionální reformy za účelem co nejrychlejšího procesu tranzice však způsobila ekonomickou stagnaci, která umožnila nástup populistického vůdce k moci, což vyústilo v celkové zhoršení situace v zemi, a tudíž i pokles v hodnotách sociálních faktorů a základních demokratických hodnot. Aktuálními problémy, jež sužují tuniskou demokracii jsou tudíž těmi samými problémy, jež vedly v Tunisku k revoluci před téměř 14 lety.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

Abderrahim, K. & Castel, V. (2012). Inflation in Tunisia: Perception and Reality in a Context of Transition. The African Development Bank. Dostupné z: https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/ECON%20Vincent%20notes%20avril%202012%20anglais_ECON%20Vincent%20notes%20avril%202012%20anglais.pdf

Abushouk, A. (2016). The Arab Spring: A Fourth Wave of Democratization? The Arab Spring. DOMES: Digest of Middle East Studies. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/301672188_The_Arab_Spring_A_Fourth_Wave_of_Democratization_The_Arab_Spring

Afrobarometer (2018a). Support for democracy dwindles in Tunisia amid negative perceptions of economic conditions. Afrobarometer dispatch No. 232.

Afrobarometer (2018b). Losing the war on graft? Tunisians dissatisfied with government's anti-corruption performance. Afrobarometer Dispatch No. 247.

Afrobarometer (2023). Tunisian's view of economic crisis: The struggle continues. Afrobarometer dispatch No. 637.

Ajrouti, A. & Allahoum, R. (2018). Tunisia's Nidaa Tounes n shambles amid political turbulence. Al Jazeera. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/features/2018/12/5/tunisia-nidaa-tounes-in-shambles-amid-political-turbulence>

Al Jazeera (2022). Protests in Tunisia's capital amid inflation, food shortages. Al Jazeera. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/26/protests-in-tunisia-capital-amid-inflation-food-shortages>

Al Jazeera, (2011). Tunisia's Ben Ali Flees amid unrest [online]. Al Jazeera. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2011/1/15/tunisia-ben-ali-flees-amid-unrest>

Al Jazeera, (2012). Tunisia's Ben Ali sentenced to life in jail [online]. Al Jazeera. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2012/7/19/tunisia-ben-ali-sentenced-to-life-in-jail>

Al Jazeera, (2019a). Beji Caid Essebsi: Veteran who ushered in democracy in Tunisia. Al Jazeera. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2019/7/25/beji-caid-essebsi-veteran-who-usherred-in-democracy-in-tunisia>

Al Jazeera, (2019b). Tunisian president Beji Caid Essebsi dies at 92. Al Jazeera. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2019/7/25/tunisian-president-beji-caid-essebsi-dies-at-92>

Al Jazeera, (2021). ‚Police everywhere, justice nowhere‘: Hundreds protest in Tunisia. Al Jazeera. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2021/1/30/police-everywhere-justice-nowhere-hundreds-protest-in-tunisia>

Al-Ghwell, H. (2023). Saied’s strategy to revitalize Tunisia’s beleaguered finances and stimulate economic growth. The Arab News. Dostupné z: <https://arab.news/m28xs>

Alexander, C. (1997). Back from the Democratic Brink: Authoritarianism and Civil Society in Tunisia. *Middle East Report*, 205, 34–38. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/3013093>

Amara, T. (2018a). Tunisia ruling party suspends PM’s membership after row with president’s son. Reuters. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/idUSKCN1LU2UU/>

Amara, T. (2018b). Tunisian parliament approves prime minister’s cabinet shuffle. Reuters. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-tunisia-politics-government-idUSKCN1NH2L2/>

Amara, T. & Laessing, U. (2019). Tunisia’s Essebsi shaped transition since overthrow of Ben Ali. The Reuters. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/uk-tunisia-politics-obituary/tunisia-essebsi-shaped-transition-since-overthrow-of-ben-ali-idUKKCN1UK1DM/>

Amnesty International, (2021). Tunisia: Alarming increase in number of civilians facing military courts. Amnesty International. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/11/tunisia-alarming-increase-in-number-of-civilians-facing-military-courts/>

Amnesty International, (2023). Human rights under assault two years after president Saied’s power grab. Amnesty International. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2023/07/human-rights-under-assault-two-years-after-president-saieds-power-grab/>

Andrieu, K. (2016). Confronting the Dictatorial Past in Tunisia: Human Rights and the Politics of Victimhood in Transitional Justice Discourses Since 2011. *Human Rights Quarterly*, 38(2), 261–293. <http://www.jstor.org/stable/24738052>

Arieff, A. & Humud, C. E. (2014). Political transition in Tunisia. Congressional Research Service. CRS Report for Members and Committees of Congress. 2014.

Balík, S. (2007). Totalitní a autoritativní režimy. SBORNÍK PRACÍ FILOZOFICKÉ FAKULTY BRNĚNSKÉ UNIVERZITY STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS C 54, 2007.

BBC (2019). Tunisia election: Kais Saied to become president. BBC News. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-africa-50032460>

BBC, (2014). Tunisia Election: Essebsi wins presidential run-off. BBC. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-30579662>

Belgacem, A. & Vacher, J. (2023), Why is Tunisia's Unemployment so High? Evidence from Policy Factors. IMF Working Paper No. 2023/219, Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.5089/9798400255960.001>

Benarous, R. (2021). Tunisia: The long path towards freedom of speech, University of Gothenburg. Gothenburg: Nordicom. Strana 229-237. ISBN 978-91-88855-18-3

Beránek, O. ed. (2013). Arabské revoluce: Demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady. 1. vyd. Praha; Academia. 2013. ISBN 978-80-200-2298-1

Bernstein, A. (2019). Zine el-Abidine Ben Ali, Tunisian despot whose ouster elped spark Arab Spring, dies at 83. The Washington Post. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/local/obituaries/zine-el-abidine-ben-ali-tunisian-despot-whose-ouster-helped-spark-arab-spring-dies-at-83/2019/09/19/a0b3825e-77c9-11e7-8839-ec48ec4cae25_story.html

Boughazala, M. (2019). Unemployment in Tunisia: why it's so high among women and youth. Economic Research Forum Policy Portal. Dostupné z: <https://theforum.erf.org/2019/05/07/unemployment-tunisia-high-among-women-youth/>

Boulby, M. (1988). The Islamic Challenge: Tunisia since Independence. Third World Quarterly, 10(2), 590–614. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3992658>

Bousnina, A. (2022). The unemployment in Tunisia. The characteristics and the main factors. The results of an inquiry» Revue Africaine des Sciences Humaines et Sociales, n ° 3, 2022, pp. 64- 110

Boussen, Z. (2021). The Unfinished Revolution: Police Brutality at the Heart of the 10th Anniversary of the Tunisian Revolution. Arab Reform Initiative. Dostupné z: https://www.arab-reform.net/wp-content/uploads/pdf/Arab_Reform_Initiative_en_the-unfinished-revolution-police-brutality-at-the-heart-of-the-10th-anniversary-of-the-tunisian-revolution_19205.pdf

Burke, J. (2019). Tunisia's president Beji Caid Essebsi dies aged 92. The Guardian. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2019/jul/25/tunisia-president-beji-caid-essebsi-dies>

Cabada, L., Kubát, M. a kol. (2004). Úvod do studia politické vědy. 1. vyd. Praha; Eurolex Bohemia, 2004. 294 stran. ISBN 80-86432-63-7

Carnegie, (2018). Tunisia's Municipal elections. Carnegie Endowment for international peace. SADA Middle East Analysis. Dostupné z: <https://carnegieendowment.org/sada/76299>

Cavatorta, F. & Haugbølle, R. H. (2012). The End of Authoritarian Rule and the Mythology of Tunisia under Ben Ali. *Mediterranean Politics*, 17(2), 179–195. doi:10.1080/13629395.2012.6940

Cooke, J (2023). Habib Bourguiba [online]. Salem Press Biographical Encyclopedia 2023.

Council of Europe (2018). Informal report on the municipal elections in Tunisia (6 May 2018). Congress of local and regional authorities. Dostupné z: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808e4a52>

Council of Europe, (2023). Manual for Human Rights Education with Young People – Democracy. Council of Europe. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/compass/democracy>

ČT24, (2011a). Tuniský prezident dostal 35 let za zpronevěru. Zpravodajství ČT24. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1257295-tunisky-exprezident-dostal-35-let-za-zproneveru>

ČT24, (2011b). Po nepokojích zavřela tuniská vláda školy. Zpravodajství ČT24. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1292503-po-nepokojich-zavrela-tuniska-vlada-skoly>

ČT24, (2011c). Protesty v Tunisu mají už 35 obětí. Zpravodajství ČT24. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1292206-protesty-v-tunisu-maji-uz-35-obeti>

ČT24, (2011d). V Tunisku hlídají vojáci, platí zákaz vycházení. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1292135-v-ulicich-tunisu-hlidkaji-vojaci-plati-zakaz-vychazeni>

ČT24, (2011e). Tuniský prezident rozpustil vládu, v zemi je výjimečný stav. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1291603-tunisky-prezident-rozpustil-vladu-v-zemi-vyjimecny-stav>

ČT24, (2011f). Tuniská pouliční bouře smetla prezidenta. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1291497-tuniska-poulicni-boure-smetla-prezidenta>

ČT24, (2020). Před deseti lety se rohnalo Blízkým východem „arabské jaro“. Ohně revoluce v některých zemích hoří dodnes. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/svet/pred-deseti-lety-se-prohnalo-blizkym-vychodem-arabske-jaro-ohne-revoluce-v-nekterych-zemich-hori-dod-40737>

Dahl, R. A. (1971). *Polyarchy: participation and opposition*. New Haven; London; Yale University Press. 1971. 257 stran. ISBN 0-300-01391-4

Dahl, R. A. (1995). *Demokracie a její kritici*. 1. vyd. Praha; Victoria Publishing. 1995. 349 stran. ISBN 80-85605-81-3

Daimi, I. (2022). *Fighting Tunisia's rampant Corruption with Autocracy – Kais Saied's Chimera*. JUST SECURITY. Dostupné z: <https://www.justsecurity.org/84193/fighting-tunisia-rampant-corruption-with-autocracy-kais-saieds-chimera/>

Danziger, M. P. (2011). *Corruption, Tax Evasion, Criminal Activity Cost Tunisia US\$1.16 Billion Per Year from 2000-2008*. Global Financial Integrity. Dostupné z: <https://gfindegrity.org/press-release/corruption-tax-evasion-criminal-activity-cost-tunisia-us1-16-billion-per-year-2000-2008/>

Dočekalová, P. a kol. (2010). *Úvod do politologie*. 1. vyd. Havlíčkův Brod; Grada Publishing. 2010. 264 stran. ISBN 978-80-247-2940-4

Doorenspleet, R. (2005). *Democratic Transitions: Exploring the Structural Sources of the Fourth Wave*. Lynne Rienner Publishers: 2005. ISBN 9781588263063.

Dridi, M. (2021). *Tunisia Facing Increasing Poverty and Regional Inequalities*. Carnegie – Endowment for International Peace. Dostupné z: <https://carnegieendowment.org/sada/85654>

Election Guide (2023). *Tunisian Republic*. International Foundations for electoral systems. Election Guide Democracy assistance and election news. Dostupné z: <https://www.electionguide.org/countries/id/217/>

Feng, Y. & Zak, P. J. (1999). The determinants of democratic transitions. *Journal of Conflict Resolution*. Volume 43. Issue 2. School of Politics and Economics. Claremont Graduate University.

Fitouri, S. (2021). Remembering the day Tunisia's President Ben Ali fled. *Al Jazeera*. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/features/2021/1/14/remembering-the-day-tunisias-president-ben-ali-fled>

Freedom House (2010). Freedom in the World 2010 – Tunisia. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/4c2aff9a28.html>

Freedom House (2012). Freedom in the world 2012 – Tunisia. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/4f6b21038.html>

Freedom House (2015). Freedom in the world 2015 – Tunisia. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/5502f33b9.html>

Freedom House (2019). Freedom in the world 2019 – Tunisia. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/tunisia/freedom-world/2019>

Freedom House (2020). Freedom in the world 2020 – Tunisia. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/tunisia/freedom-world/2020>

Freedom House (2023a). Freedom in the World 2023 Methodology Questions. Freedom House. Dostupné z: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-03/FITW_2023%20MethodologyPDF.pdf

Freedom House (2023b). Freedom in the world 2023 – Tunisia. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/tunisia/freedom-world/2023>

Galal, S. (2023). Opinions on corruption levels after the Revolution in Tunisia 2019. *Statista*. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/1202865/opinions-on-corruption-levels-after-the-revolution-in-tunisia/>

Gallen, M. & Werenfels, I. (2019). Is Tunisia really democratising? *German Institute for International and Security Affairs*.

Ghanem, H. (2016). Roots of the Arab Spring. In *The Arab Spring Five Years Later: Toward Greater Inclusiveness* (pp. 39–64). Brookings Institution Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctt1657tv8.6>

Ghannouchi, R. (2023). A return to democracy is the only way out for Tunisia. EURACTIV. Dostupné z: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/opinion/a-return-to-democracy-is-the-only-way-out-for-tunisia/>

Girgle, P. (2007). Tunisko. Stručná historie států. 1. vyd. Praha; Libri. 2007. ISBN 978-80-7277-313-8.

Gobe, E. (2009). Deceptive Liberal Reforms: Institutional Adjustments and the Dynamics of Authoritarianism in Tunisia (1997–2005). Eberhard Kienle. Democracy Building & Democracy Erosion. Political Change North and South of the Mediterranean,, Saqi, p. 93-111.

Goldstein, E. (2022). In Tunisia, State Television the Latest Battleground. Human Rights Watch. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2022/03/22/tunisia-state-television-latest-battleground>

Grewal, S. (2019). Tunisian Democracy at a crossroads. Policy Brief. Foreign Policy at Brookings. Dostupné z: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/02/FP_20190226_tunisia_grewal.pdf

Guesmi, H. (2023). Kais Saied's Tunisia is becoming a failed state. Al Jazeera. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/opinions/2023/5/5/kais-saieds-tunisia-is-becoming-a-failed-state>

Hamadeh, N. a kol., (2023). World Bank Group country classifications by income level for FY24 (July 1, 2023 – June 30, 2024). World Bank Blogs. Dostupné z: <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-world-bank-group-country-classifications-income-level-fy24>

Heath-Brown, N. (2015). Tunisia. The Statesman's Yearbook 2016, 1198–1202. doi:10.1007/978-1-349-57823-8_342

Henry, C. (2007). "Tunisia's 'Sweet Little' Regime'." In Worst of the Worst. Dealing with Repressive and Rogue Nations, edited by Robert Rotberg, 300–323. Washington, DC: Brookings Institution Press.

Henry, C. M. (2011). Countries at the Crossroads 2011: Tunisia. Freedom House. Dostupné z: https://freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/TUNISIAfinal.pdf

Heynes, J. (2001). Democracy in the Developing World: Africa, Asia, Latin America and the Middle East. Chapter 1: The Third Wave of Democracy. 1. vyd. Polisher. ISBN: 978-0-745-62142-5

Holzer, J. & Balík, S. (2007). Postkomunistické nedemokratické režimy: tudie k proměnám politické teorie v postranzitivním čase. 1. vyd. Brno: Centrum ro studium demokracie a kultury. 223 s. ISBN 9788073251284

Huber, D. & Pisciotta, B. (2023). From Democracy to hybrid régime. Democratic backsliding nd populism in Hungary and Tunisia. *Contemporary Politics* 29.3 (2023): 357-378.

Human Rights Watch (2011). Tunisia's Repressive Laws. The reform agenda. Dostupné z: <https://www.hrw.org/report/2011/12/16/tunisias-repressive-laws/reform-agenda>

Human Rights Watch (2012). World Report 2012: Tunisia. Events of 2011. Dostupné z: <https://www.hrw.org/world-report/2012/country-chapters/tunisia>

Human Rights Watch (2014). World Report 2014: Tunisia. Events of 2013. Dostupné z: <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/tunisia#fd2631>

Human Rights Watch (2015). World Report 2015: Tunisia. Events of 2014. Dostupné z: <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/tunisia>

Human Rights Watch (2016). World Report 2016: Tunisia. Events of 2015. Dostupné z: <https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/tunisia>

Human Rights Watch (2017). World Report 2017: Tunisia. Events of 2016. Dostupné z: <https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/tunisia>

Human Rights Watch (2018). Tunisia: Abusive Treatment During Protests. Human Rights Watch. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2018/01/31/tunisia-abusive-treatment-during-protests>

Human Rights Watch (2019). World Report 2019: Tunisia. Events of 2018. Dostupné z: <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/tunisia>

Human Rights Watch (2020). World Report 2020: Tunisia. Events of 2019. Dostupné z: <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/tunisia>

Human Rights Watch (2021). Tunisia: Police Use Violent Tactics to Quash Protests. Human Rights Watch. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2021/02/05/tunisia-police-use-violent-tactics-quash-protests>

Human Rights Watch (2024). World Report 2024: Tunisia. Events of 2023. Dostupné z: <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/tunisia#70059c>

Huntington, S. P. (1991). Democracy's Third Wave. *Journal of Democracy*, 2(2), 12–34. doi:10.1353/jod.1991.0016

Hussain, H. (2018). Remembering Mohamed Bouazizi and the start of the Arab Spring. *Middle East Monitor*. Dostupné z: <https://www.middleeastmonitor.com/20181217-remembering-mohamed-bouazizi-and-the-start-of-the-arab-spring/>

IFES, (2014). Elections in Tunisia: Selection of the New Independent High Authority for Elections. International Foundation for Electoral Systems.

International Federation of Journalists, (2023). Tunisia: The country is sliding into totalitarianism, warn the Global Unions. International Federation of Journalists. Dostupné z: <https://www.ifj.org/media-centre/news/detail/article/tunisia-the-country-is-sliding-into-totalitarianism-warn-the-global-unions>

International Monetary Fund (2024). Inflation rate, average consumer prices. IMF Datamapper. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/datamapper/PCPIPCH@WEO/TUN/NAQ>

International Republican Institute (2021). A Decade After the Revolution, Tunisians Worried About the Future. Dostupné z: <https://www.iri.org/resources/a-decade-after-the-revolution-tunisians-worried-about-the-future/>

iRozhlas, (2011). Tunisko soudí svrženého prezidenta. V nepřítomnosti. iRozhlas. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/tunisko-soudi-svrzeneho-prezidenta-v-nepřítomnosti-_201106201807_mtaborska

iRozhlas, (2019). Tunisané vybírají hlavu státu. Prezidentské volby jsou testem pro mladou demokracii v zemi. iRozhlas. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/prezidentske-volby-tunisko-kandidati-kaid-sibsi-2019_1909150812_ako

iRozhlas, (2019). Tuniský premiér zakázal nikáb na veřejných místech. ‚Bezpečnostní důvody‘, vysvětloval opatření. iRozhlas. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/tunis-nikab-tunisko-bezpecnost-zakaz-muslim_1907051644_cen

iRozhlas, (2021a). ‚Lidé chtějí pád režimu‘ Tisíce Tunisů vyšly do ulic na protest proti policejní brutalitě. iRozhlas. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/tunis-tunisko-demonstrace-protest-policie-policejni-brutalita-nasili-afrika_2102061933_gak

iRozhlas, (2021b). Protivládní protesty v Tunisku. Prezident odvolal premiéra a přebírá výkonnou moc. iRozhlas. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/protesty-tunisko-prezident-odvolal-premiera_2107261443_piv

iRozhlas, (2021c). Před deseti lety začalo v Egyptě rabské jaro. Nyní se ukazuje, že dopadlo jinak, než lidé chtěli. iRozhlas. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/egypt-arabske-jaro-demonstrace-protesty_2101250843_pj

Jermanová, T. (2019). Proč neuspělo arabské jaro? Mohou arabské demokracie vůbec uspět? Online deník Alarm. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2019/01/proc-neuspelo-arabske-jaro-mohou-arabske-demokracie-vubec-uspel/>

Kokas, D. a kol. (2021). Poverty and Inequality in Tunisia: Recent trends. IZA – Institute of Labor Economics. Discussion Paper No. 14597. Dostupné z: <https://docs.iza.org/dp14597.pdf>

Komise OSN pro lidská práva (2002). Rezoluce 2002/46.

Legg, P. (2019). Beji Caid Essebsi obituary. The Guardian. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2019/jul/25/beji-caid-essebsi-obituary>

Linz, J. J. (1990). Transitions to Democracy. *The Washington Quarterly*, 13(3), 143–164. doi:10.1080/01636609009445400

Linz, J. J. a kol. (2013). Democratization Theory and the Arab Spring [online]. *Journal of Democracy*, vol. 24, no. 2, Apr. 2013, pp. 15-30. Dostupné z: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/democratization-theory-and-the-arab-spring/>

Louden, S. (2015). “Political Islamism in Tunisia: A History of Repression and a Complex Forum for Potential Change”, *Journal of Islamic and Middle Eastern Multidisciplinary Studies: Mathal*. Dostupné z: <https://doi.org/10.17077/2168-538X.1060>

Lutterbeck, D. (2015). Tool of rule: the Tunisian police under Ben Ali. *The Journal of North African Studies*, 20(5), 813–831. doi:10.1080/13629387.2015.1059

Marks, M. (2014). The Tunisian election result isn't simply a victory for secularism over Islamism. The Guardian. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/oct/29/tunisian-election-result-secularism-islamism-nidaa-tounes-ennahda>

Marzouki, M. (2022). Coup in Tunisia: Is Democracy Lost?. *Journal of Democracy*, 33(1), 5–11.

Mbarek, G. B. (2023). 'We are breathing through a straw': Tunisians plagued by food shortages and price hikes. *The National News MENA*. Dostupné z: <https://www.thenationalnews.com/mena/tunisia/2023/12/29/we-are-breathing-through-a-straw-tunisians-plagued-by-food-shortages-and-price-hikes/>

McDowall, A. & Amara, T. (2019). Tunisia's ousted resident Ben Ali dies in Saudi exile. *Reuters*. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/idUSKBN1W4206>

Mendel, M. (2015). *ARABSKÉ JARO: Historické a kulturní pozadí událostí na Blízkém Východě*. Vyd. 1. 2015. Praha: Academia. 349 s. ISBN 978-80-200-2474-9

Middle East Monitor, (2017). Tunisian journalists faced 100 attacks the last six months. *Middle East Monitor*. Dostupné z: <https://www.middleeastmonitor.com/20171005-national-syndicate-of-tunisian-journalists-announced-record-of-100-attacks-on-media-professionals-in-six-months/>

Middle East Monitor, (2021). Poll: 81 % of Tunisians are afraid of the future of democracy in their country. Dostupné z: <https://www.middleeastmonitor.com/20211018-poll-81-percent-of-tunisians-are-afraid-of-the-future-of-democracy-in-their-country/>

Miller, L. E. a kol. (2012). *The Regime Transition in Tunisia and Emerging Challenges*. In *Democratization in the Arab World: Prospects and Lessons from Around the Globe* (pp. 57–78). RAND Corporation. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg1192rc.12>

Mostyn, T. (2019). Zine el-Abidine Ben Ali obituary. *The Guardian*. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/19/zine-al-abidine-ben-ali-obituary>

Murphy, E. C. (1996). Women in Tunisia: a survey of achievements and challenges. *The Journal of North African Studies*, 1(2), 138–156. doi:10.1080/13629389608718272

Newman, E. (2018). Food security and political unrest in Tunisia. Case Study report. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/330875344_Food_security_and_political_unrest_in_Tunisia_Case_study_report

OSCE PA (2011). Parliamentary observers applaud Tunisian elections. Organisation for Security and Cooperation in Europe – Parliamentary Assembly. Dostupné z:

<https://www.oscepa.org/en/news-a-media/press-releases/press-2011/parliamentary-observers-applaud-tunisian-elections>

Parent, G. (2022). Zine El Abidine Ben Ali [online]. Salem Press Biographical Encyclopedia 2023.

Petkanas, Z. (2023). Kais Saied and the demise of democracy. *The Journal of North African Studies*. VOL. 28, NO 4, 733-740

Pew Research Center (2014). Tunisian Confidence in Democracy Wanes. Dostupné z: <https://www.pewresearch.org/global/2014/10/15/tunisian-confidence-in-democracy-wanes/>

Pickard, D. (2014). Prospects for Implementing Democracy in Tunisia. *Mediterranean Politics*, 19(2), 259–264. doi:10.1080/13629395.2014.917796

Reporters Without Borders (2010a). Tunisia current state report. Dostupné z: <https://rsf.org/en/tunisia-1>

Reporters Without Borders (2010b). World Press Freedom Index 2010 Report. https://rsf.org/en/node/79180?year=2010&data_type=general

Reporters Without Borders (2023). Methodology used for compiling the World Press Freedom Index. Dostupné z: https://rsf.org/en/methodology-used-compiling-world-press-freedom-index-2023?year=2023&data_type=general

Reporters Without Borders, (2015). Need to combat terrorism does not justify attacks on reporters. Reporters without borders. Dostupné z: <https://rsf.org/en/need-combat-terrorism-does-not-justify-attacks-reporters>

Reuters (2024). Tunisian opposition leader Ghannouchi sentenced to three years in prison. Reuters. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/middle-east/tunisian-opposition-leader-ghannouchi-sentenced-three-years-prison-2024-02-01/>

Rodrik, D. (1997). *Democracy and Economic Performance*. Harvard University, 1997.

Ryan, Y. (2011). How Tunisia's revolution began. Al Jazeera. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/features/2011/1/26/how-tunisias-revolution-began>

Říchová, B. (2000). *Přehled moderních politologických teorií*. 1. vyd. Praha; Portál. 2000. 303 stran. ISBN 80-7178-461-3

Sadiki, L. (2002). Political Liberalization in Bin Ali's Tunisia: Façade Democracy. *Democratization*, 9(4), 122–141. doi:10.1080/714000286

Sadiki, L. (2011). Tunisia: Revolution of the citizenry ... a revolution without a head. Arab Center for Research & Policy Studies. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/resrep12708>

Sadiki, L. (2015). Tunisia is sacrificing its democracy for safety. Al Jazeera. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/opinions/2015/8/10/tunisia-is-sacrificing-its-democracy-for-safety>

Safi, M. (2019). Tunisia election: ‚Robocop‘ Kais Saied wins presidential runoff. The Guardian. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/14/tunisia-election-exit-polls-point-to-landslide-win-for-robocop-kais-saied>

Safwan M. M. (2017). Tunisia : An Arab Anomaly [online]. New York: Columbia University Press. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib&db=nlebk&AN=1628800&authtype=shib&lang=cs&site=eds-live&scope=site>

Saral, M. (2019). The Protection of Human Rights in Transitional Tunisia: Capacity, Willingness and Capacity Building. Muslim World Journal of Human Rights [online]. Dostupné z: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/mwjhr-2019-0005/html>

Sartori, G. (1987). The Theory of Democracy Revisited. New Jersey; Chatham House Publishers, Inc. 1987. ISBN 0-934540-46-2

Sen, A. (1999). Democracy as a Universal Value. *Journal of Democracy*, 10(3), 3-17.

Schaefer, I. a kol. (2018). Political Revolt and Youth Unemployment in Tunisia. Exploring the Education-Employment Mismatch. ISBN: 978-3-319-65084-5. Dostupné z: [doi:10.1007/978-3-319-65085-2](https://doi.org/10.1007/978-3-319-65085-2)

Schmitter, P. C. & Terry Lynn, K. (1991). What Democracy is...and is not. *Journal of Democracy*. Dostupné z: <https://www.ned.org/docs/Philippe-C-Schmitter-and-Terry-Lynn-Karl-What-Democracy-is-and-Is-Not.pdf>

Schraeder, P. J. & Redissi, H. (2011). Ben Ali's Fall. *Journal of Democracy*, 22(3), 5–19. doi:10.1353/jod.2011.0047

Schupmeter, J. A. (1959). Capitalism, Socialism and Democracy. London: George Allen and Unwin, 1959. 8th print. 431 pages.

Snoussi, A. (2023). In Tunisia, travel bans are weaponised to silence opposition. The New Arab news. Dostupné z: <https://www.newarab.com/analysis/tunisia-travel-bans-are-weaponised-silence-opposition>

Sofi, M. D. (2015). Modernization and Secularization in the Post-Independent Tunisia: An Analysis of Bourguiba's Reforms (1956-1970). *Hamdard Islamicus*, 38(2), 7–38.

Speakman Cordall, S. (2017). 'Amnesty of the corrupt': Tunisia's move to heal old wounds branded a sham. *The Guardian*. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/global-development/2017/oct/27/tunisia-reconciliation-act-dismissed-amnesty-of-the-corrupt>

Speakman Cordall, S. (2023a). As Saied entrenches himself in power, police brutality grows in Tunisia. *Al Jazeera*. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/23/as-saied-entrenches-himself-in-power-police-brutality-grows-in-tunisia>

Speakman Cordall, S. (2023b). Despair in Ettadhamen : The harsh reality of Tunisia's economy. *Al Jazeera*. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2023/6/1/despair-in-ettadhamen-the-harsh-reality-of-tunisias-economy>

Statista (2023a). Tunisia: Youth unemployment rate from 2003-2022. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/813115/youth-unemployment-rate-in-tunisia/>

Statista (2023b). Is democracy preferable to any other kinds of government? Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/1270578/opinions-on-democracy-as-preferable-to-other-types-of-government-in-tunisia/>

Stradiotto, G. A., & Guo, S. (2010). TRANSITIONAL MODES OF DEMOCRATIZATION AND DEMOCRATIC OUTCOMES. *International Journal on World Peace*, 27(4), 5–40. <http://www.jstor.org/stable/23266546>

Světová banka (2023a). Literacy rate, adult total (% of people ages 15 and above) – Tunisia. The World Bank. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.1524.LT.ZS?locations=TN>

Světová banka (2023b). GDP Growth (%) – Tunisia. The World Bank. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=TN>

Světová banka (2023c). The World Bank in Tunisia. The World Bank. Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/country/tunisia/overview>

Světová banka (2023d). Tunisia Economic Monitor, Spring 2023: Reforming Energy Subsidies for a More Sustainable Tunisia. Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/country/tunisia/publication/tunisia-economic-monitor-spring-2023-reforming-energy-subsidies-for-a-more-sustainable-tunisia>

Světová banka (2024a). Poverty headcount ratio at national poverty lines (% of population) – Tunisia. The World Bank. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?locations=TN>

Světová banka (2024b). Population, total – Tunisia. The World Bank. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=TN>

Světová banka (2024c). GINI Index – Tunisia. The World Bank. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=TN>

Světová banka (2024d). Unemployment (% of labor force) (modeled ILO estimate) – Tunisia. The World Bank. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.MA.ZS?locations=TN>

Tamburini, F. (2023). „How I learned to Stop Worrying and Love Autocracy“: Kais Saied’s „Constitutional Self-Coup“ in Tunisia. *Journal of Asian and African Studies*. Volume 58, Issue 6. Pages 831-1052. ISSN 0021-9096

Tessler, M. (1990). Tunisia’s New Beginning. *Current History* [online]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/45316366>

The Arab Weekly (2015). New terror law adopted in Tunisia. The Arab Weekly. Dostupné z: <https://www.thearabweekly.com/new-terror-law-adopted-tunisia>

The Arab Weekly (2016). Tunisia After 2011 revolution: A Target for attacks and exporter of jihadists. The Arab Weekly. Dostupné z: <https://thearabweekly.com/tunisia-after-2011-revolution-target-attacks-and-exporter-jihadists>

The Arab Weekly (2023). Tunisians struggle with prices and shortages as economy worsens. The Arab Weekly. Dostupné z: <https://thearabweekly.com/tunisians-struggle-prices-and-shortages-economy-worsens>

The Carter Center (2022). Historically Low Turnout in Tunisia’s Parliamentary Election Confirms Need for Renewed Dialogue. The Carter Center. Dostupné z: <https://www.cartercenter.org/news/pr/2022/tunisia-121922.html>

The Carter Center (2023). Post-election Statement: Low Turnout in Tunisia Election Reaffirms Need for Broad-Based Consensus. The Carter Center. Dostupné z: <https://www.cartercenter.org/news/pr/2023/tunisia-020123.html>

The Carter Center, (2011). National Constituent Assembly Elections in Tunisia. 2011. Final Report.

The Carter Center, (2014). Legislative and presidential elections in Tunisia; October, November and December 2014. Final Report.

The Carter Center, (2019). 2019 Presidential and Parliamentary Elections in Tunisia. Final Report.

The Economist Intelligence Unit (2011). Democracy Index 2010. Democracy in retreat. A report from the Economist Intelligence Unit.

The Economist Intelligence Unit (2012). Democracy index 2011. Democracy under stress. A Report from the Economist Intelligence Unit.

The Economist Intelligence Unit (2016). Democracy Index 2015. Democracy in an age of anxiety. A report from the Economist Intelligence Unit.

The Economist Intelligence Unit (2020). Democracy Index 2019. The China challenge. A report from the Economist Intelligence Unit.

The Economist Intelligence Unit (2022). Democracy Index 2021. The year of democratic setbacks and popular protest. A report from the Economist Intelligence Unit.

The Economist Intelligence Unit (2023). Democracy Index 2022. Frontline democracy and the battle for Ukraine. A report from the Economist Intelligence Unit.

The Economist Intelligence Unit (2024). Democracy Index 2022. Age of conflict. A report from the Economist Intelligence Unit.

The Guardian (2015). Tunisian national dialogue quartet wins 2015 Nobel Peace Prize. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/09/tunisian-national-dialogue-quartet-wins-2015-nobel-peace-prize>

The Human Rights Watch (2011). Tunisia's Repressive Laws. The Reform Agenda. Dostupné z: <https://www.hrw.org/report/2011/12/16/tunisia-repressive-laws-reform-agenda>

Transparency International (2019). Global Corruption Barometer: Middle East and North Africa 2019 – citizens' views and opinions of corruption. Dostupné z: <https://www.transparency.org/en/publications/global-corruption-barometer-middle-east-and-north-africa-2019>

Transparency International (2022). Tunisia: Crackdown on democracy and transparency. Dostupné z: <https://www.transparency.org/en/blog/tunisia-crackdown-on-democracy-and-transparency>

Transparency International (2023). Corruption Perception Index – Tunisia. Dostupné z: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/tun>

Tsourapas, G. (2013). The Other Side of a Neoliberal Miracle: Economic Reform and Political De-Liberalization in Ben Ali's Tunisia. *Mediterranean Politics*, 18(1), 23–41. doi:10.1080/13629395.2012.761475

Tuniský národní statistický úřad (2010). Measurement of poverty inequality and polarisation in Tunisia 2000-2010 (French). Dostupné z: <https://www.ins.tn/en/publication/measurement-poverty-inequality-and-polarization-tunisia-2000-2010>

Tuniský národní statistický úřad (2011). Národní průzkum zaměstnanosti 2010. ISSN 0330-2814. Dostupné z: <https://www.ins.tn/sites/default/files-ftp/files/publication/pdf/emploi%202010.pdf>

Tuniský národní statistický úřad (2012). Tunisia in figures 2009-2011. ISSN 0330-6739. Dostupné z: <https://www.ins.tn/sites/default/files-ftp/files/publication/pdf/tunisie%20en%20chiffres%202009-2011.pdf>

Tuniský národní statistický úřad (2016). Tunisia in figures 2016. ISSN 0330-6739. Dostupné z: <https://www.ins.tn/en/publication/tunisia-figures-2016>

Tuniský národní statistický úřad (2020). Carte de la pauvreté en Tunisie, Septembre 2020. Dostupné z: <https://www.ins.tn/en/publication/tunisia-poverty-map-septembre-2020>

Tuniský národní statistický úřad (2022). Tunisia in figures 2021. ISSN 0330-6739. Dostupné z: <https://www.ins.tn/en/publication/tunisia-figures-2021>

Tuniský národní statistický úřad (2023). Statistics Tunisia. Dostupné z: <https://www.ins.tn/en/statistiques/153>

Turner, B. (2014). Tunisia. In: Turner, B. (eds) *The Statesman's Yearbook*. The Statesman's Yearbook. Palgrave Macmillan, London. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-1-349-67278-3_340

UNDP (2019). Independent country programme evaluation – Tunisia. Independent Evaluation Office of the United Nations Development Programme. Dostupné z: <https://erc.undp.org/evaluation/documents/download/13711>

UNESCO (2017). UNESCO supports mechanism within Tunisian journalists union to monitor attacks against journalists. Dostupné z: <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-supports-mechanism-within-tunisian-journalists-union-monitor-attacks-against-journalists>

Willsher, K. (2011). Tunisian prime minister Mohamed Ghannouchi resigns amid unrest. The Guardian. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2011/feb/27/tunisian-prime-minister-ghannouchi-resigns>

World Bank Group (2023). Poverty & Equity Brief. Middle East and North Africa. Tunisia.

Yerkes, S. (2019). The Tunisia Model: Lessons From a New Arab Democracy. *Foreign Affairs*, 98(6), 67–72. <https://www.jstor.org/stable/26827391>

Yerkes, S. (2020). Tunisia: General Overview of the Country. Geographical Overview. MPC's. Maghreb. Dostupné z: <https://www.iemed.org/wp-content/uploads/2021/01/Tunisia-General-Overview-of-the-Country.pdf>

Yerkes, S. & Muasher, M. (2017). Tunisia's Corruption Contagion. A Transition at Risk. Carnegie Endowment for International Peace. Dostupné z: <https://carnegieendowment.org/2017/10/25/tunisia-s-corruption-contagion-transition-at-risk-pub-73522>

Zak, P. J. & Feng, Y. (2003). A dynamic theory of the transition to democracy. *Journal of Economic Behavior & Organisation*. Volume 52. Issue 1. Pages 1-25.